

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

TÅSINGE ÅRBOG 1990

*Andelsbroen med Verdens, med Bro og Langland - broens enden.
Mads Stige*

TÅSINGE MUSEUMSLAUG

TÅSINGE ÅRBOG

1990

Udgivet af
TÅSINGE MUSEUMSLAUGS FORLAG

Redaktion:
Tåsinge Museumslaugs Årbogsudvalg

ISBN 87-981340-7-8

Bogens typografiske tilrettelægning, sats, tryk og reproduktioner
er udført af isager, Svendborg (62 21 31 60)
Skriften er 11 punkt Garamond

Omslaget er 220 g lærredspræget Invercote og papiret 115 g glittet Silverblade

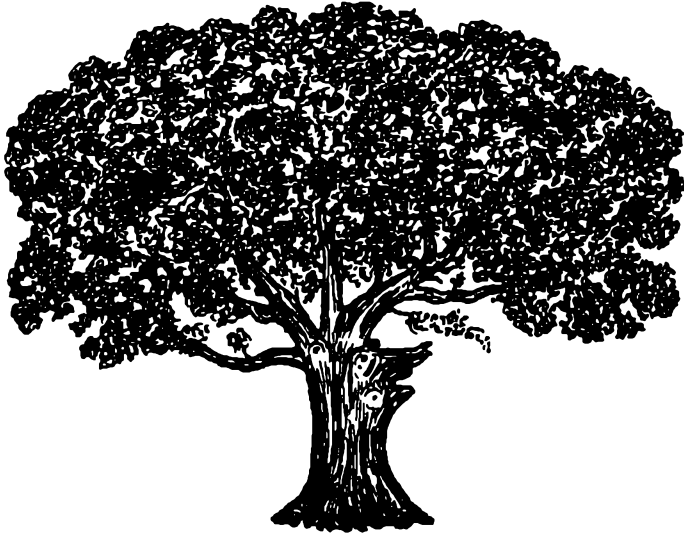
Indbinding er udført af Fritz Clausens bogbinderi, Nyborg

Ekspedition:
Tåsinge Museumslaug
Lundbyvej 24, Tåsinge
5700 Svendborg
Tlf. 62 54 11 10

Omslagets forside: Anløbsbroen ved Vemmenæs, med Siø og Langeland i horisonten.
Tegning af Mads Stage.

Indholdsfortegnelse

Forord	
Af Hans Høite Hansen	5
Slægten og éneren. Skibsreder A. C. Thurøe fra Troense <i>Af Morten Hahn-Pedersen</i>	6
En smedeslægt på Tåsinge <i>Af Valdemar Jensen</i>	18
Christian 4. og Tåsinge <i>Af Svend Højte</i>	24
Luftkamp omkring Tåsinge II <i>Af Gunnar Kjær Mortensen</i>	37
Troense – dengang <i>Af Ester Fredholm</i>	49
Bjerreby Skole <i>Af C. G. Høgstrøm</i>	59
Nyt fra arkivet	72
Nyt fra museet	78
Hvordan får du kontakt til Tåsinge Museumslaug?	79
Praktiske oplysninger	80

- Vær med til at værne om vor ø-kultur...

Forord

Af Hans Høite Hansen

Tåsinge Årbog er hermed nået til sin fjerde årgang. Indholdet forsøger vi fortsat at sprede over forskellige emner med tilknytning til Tåsinges historie ud fra rimelig hensyntagen til tidsmæssige, geografiske, erhvervmæssige og andre alsidighedsken-detegn. Men 80 sider er ikke meget, og det er det højeste, vi kan vove os op på med vort nuværende medlemstal. Derfor er det vigtigt, at alle trofaste medlemmer hjælper Tåsinge Museumslaug i bestræbelserne på at øge medlemstallet, hvilket vil være med til at styrke årbogens økonomi. At bruge bogen som gave er ingen dårlig idé, og det kan i den forbindelse nævnes, at de tre første årgange stadig kan fås ved henvendelse til museumslauget.

Af vore ca. 525 medlemmer er omkring 25% bosat uden for Tåsinge. Øens fraflyttere har altså stadig interesse for det sted, de kom fra.

Vi udtrykker over for årbogens bidragydere vor velmente tak for det uegennyttige

arbejde, der lægges i de forskellige artikler, og som man ser, er bogens omslag også i år prydet af en kendt kunstner: tegneren Mads Stage.

Ingen modtager vederlag for deres bidrag til bogen, det gælder både tekst, tegninger, fotografier eller andet. Kun ét sted må vi naturligvis betale for en ydelse – hos vor bogtrykker. At vi der får leveret et første-klasses produkt er en stor trøst i den forbindelse.

Forslag til ændringer i bogens stil har redaktionen ikke modtaget, derfor er årbogens udseende uændret. Måske mangler vi fantasi til noget andet og bedre?

Som tidligere efterlyser vi folk, der ligger inde med beretninger fra øens fortid. Gode historier om livet før i tiden og de mennesker, der prægede udviklingen. Der er nok at tage af, og af redskaber kræves kun et stykke papir og en blyant.

Hermed ønsker redaktionen god læse- og skriveglæde!

Slægten og éneren

Skibsreder A. C. Thurøe fra Troense

Af Morten Hahn-Pedersen
museumsdirektør, Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg

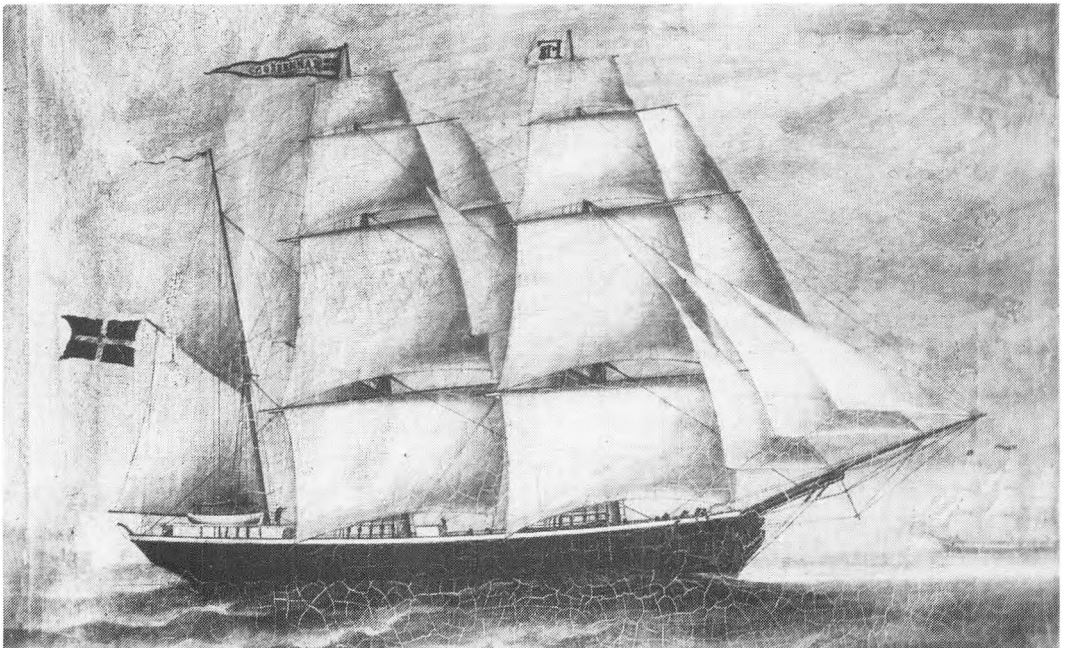
Tobaksdåsen

Tanker bevæger sig undertiden ad de særeste veje. Således er udgangspunktet for følgende beretning en tobaksdåse, som står på min reol.

Særlig gammel kan man ikke just påstå, at dåsen er. Det er nemlig en dåse »MacBaren Navy Mixture 1989«. Men på dåsens låg finder man en reproduktion af et gammelt skibsportræt af barken »Dannebrog« af Troense, og det er dette billede, som ved mangt et »pibestop« har henledt mine tan-

ker på Troense-søfartens storhedstid i midten af sidste århundrede – og på den mand, som mere end nogen anden står som symbol herpå, skibsreder Anders Christensen Thurøe, hvis liv var snævert forbundet med barken »Dannebrog«.

A. C. Thurøe var en éner – en mand, som måske nok i nogen grad blev båret frem af en højkonjunktur, men som også besad det mod og held, som skulle til for at slå igennem i det i mere end én forstand risikofyldte erhverv, sejlskibssøfarten var.

Bark »Dannebrog« af Troense, oliemaleri udført af ukendt kinesisk kunstner. Hjembragt af skibets kaptajn, H. C. Hansen fra Thurø o. 1870. Original i Søfartssamlingerne i Troense.

For ret at kunne bedømme ham, skal vi indledningsvis se på den slægt, hvoraf han var runden – og på hans søskende, hvis baggrund og muligheder umiddelbart skulle synes tilsvarende.

Thurø-slægten

Der er næppe tvivl om, at A. C. Thurøes slægtsnavn leder tilbage til nabooen af samme navn. Ikke desto mindre har slægten været bosiddende i Troense i al fald siden begyndelsen af 1700-tallet.

Den 1. marts 1702 døbtes i Troense en dreng, som fik navnet Christen Jensen Thurøe. Han var søn af Jens Christensen (Thorøe), som i Valdemars Slots jordebog fra 1724 ses at have det nuværende Strandgade 19 i fæste. I 1731 var fæstet overgået til sønnen.

Christen Jensen Thurøes erhverv er os ubekendt, men han har tilsyneladende klarret sig rimeligt. Af jordebogen fra 1733 fremgår, at han årligt svarede 5 Rdl. i fæste samt 4 Mark for Kidholm! Og i Valdemars Slots jordebog for 1736 er tilføjet, at han var fri for alt hoveriarbejde. Om det var søfart, som satte Christen Jensen Thurøe i stand til at betale sig fri fra hoveriarbejdet, vides som sagt ikke. Sikkert er det derimod, at han blev stamfader til en af Troenses førende skipperfamilier – herunder A. C. Thurøe, hvis oldefar han var.

Hvor længe Christen Jensen Thurøe levede henstår i det dunkle, men at han døde før 1762, fremgår af, at fæstet på Strandgade 19 i Valdemars Slots jordebog fra 1762 er overgået til hans enke.

Inden sin død havde han sat i al fald to drengebørn i verden, nemlig Hans i 1732 og Jens i 1734. Begge disse drenge blev med sikkerhed skipper. I folketællingen fra 1787 nævnes skipper Jens Christensen, som på dette tidspunkt var 52 år gammel, gift og fader til fem børn mellem 6 og 16 år. Broderen Hans nævnes pudsigt nok ikke i

Kaptajn og skibsreder A. C. Thurøe (1810-1899). Foto fra Byhistorisk Arkiv, Svendborg & Omegns Museum.

tællingen, skønt han ifølge slottets jordebog havde overtaget fæstet af Strandgade 19 efter moderen i 1769 – og endnu år 1800 har det i fæste. Derimod finder vi ham i folketællingen fra 1801, hvor han er opført som forhenværende skipper.

Hans, der var farfar til A. C. Thurøe, døde i 1804 og efterlod sig i al fald to børn, datteren Trein (1766-1836), og sønnen Christen (1769-1825). Trein fødte ialt otte børn, hvoraf seks (en pige og fem drenge) nåede voksenalderen. På én nær blev alle sønnerne søfolk – tre af dem skipper.

Også morbroderen Christen Hansen Thurøe titulerede sig skipper. I 1798 giftede han sig med Anne Marie Hansdatter Møller (1773-1859), og sammen fik de i al fald ti børn, nemlig Sofie (1798), Jens (1799), Hans (1800), Hans (1802), Peder (1803), Inger (1805), Lars (1808), Anders (1809), Anders (1810) og Inger Kirstine (1812).

Søskendeflokken

Tre af børnene døde tidligt, nemlig Jens (1799-1810), Hans (1800-1802) og Anders (1809). Herudover har det om yderligere to, Inger og Lars, ikke været muligt at fremdrage sikre oplysninger. Om Lars vides således kun, at han på et tidspunkt rejste til Amerika.

Men resten af søskendeflokken kan til en vis grad følges gennem bl.a. folketællinger. Og som man vel næsten måtte forvente, blev de alle – enten via giftermål eller aktiv erhvervsudøvelse – knyttet til den søfart, som efterhånden må siges at være blevet slægtens traditionelle erhverv.

Sofie blev i 1816 gift med den ni år ældre skipper, Rasmus Jørgensen. I folketællingen fra 1834 finder vi dem som fæstere af det nuværende Troense Strandvej 52, hvor de boede sammen med deres otte børn mellem 1 og 16 år. Hos sig havde de endvidere en aftægtskone, Karen Rasmusdatter (antagelig Rasmus Jørgensens moder), og en tjenestepige. Sønnen Jørgen på 16 var opført som sømand – for ham var voksenlivet begyndt.

I 1845 havde han fået selskab af sin yngre broder, Kresten, der nu var 20 år gammel og anført som styrmand. Sofie og Rasmus havde endnu seks børn hjemme, idet familien i mellemtiden var blevet forøget med en pige, Williamine. Rasmus Jørgensen blev i folketællingen 1845 opført som fisker, men familien havde tilsyneladende god styr på økonomien – i al fald var folkeholdet forøget med en tjenestekarl foruden en tjenestepige, som man også havde haft i 1834.

15 år senere åbenbarer folketællingen fra 1860, at Sofie – som nu var 62 – var blevet enke. Hun angav at leve af fiskeri, og i Strandvejen 52 var der – foruden en tjenestepige – stadig fire hjemmeboende børn, nemlig en ugift datter på 37 og tre sønner,

som alle havde søen som levevej. Kresten var efterhånden blevet skipper og var på optællingstidspunktet i Pillau, Teodor på 31 var ligeledes skipper, og lillebroderen Julius på 27 var sømand og i Californien på optællingstidspunktet. Sofie døde i 1872.

Søsteren Inger Kirstine var i 1834 22 år gammel og gift med styrmand Hans Jakob Hansen, med hvem hun havde en datter på fire. Også her havde man en tjenestepige i huset, som man delte med daglejer Niels Hansen og hustru.

Inger Kirstines liv forløb ikke så relativt heldigt som søsterens. Allerede i 1845 var hun – i en alder af kun 33 – blevet enke og sad alene med seks børn i alderen mellem 1 og 15 år. Hun angav at leve af sin jord og havde trods de hårde kår råd til en tjenestepige.

Det var der ikke i 1860, hvor vi finder hende på det nuværende Eskærvej 4. Hun havde i mellemtiden fået endnu et par børn, som i folketællingen udtrykkelig fremhæves som »uægte«, men herudover boede endnu fire voksne børn hos hende, nemlig en ugift datter på 24, som hjalp moderen – antagelig i hendes hverv som bagerske – og tre sønner, som alle var søfolk. Inger Kirstines dødsår er ukendt.

Broderen Hans Christian Thurøe var i 1834 32 år gammel, skipper og gift med Jakobine Hansen fra Svendborg, med hvem han boede i det nuværende Pilekrogen 10. Ægteparret havde tre børn: Sophie Filipine på 12, Christen på 7 og Jakob Adolf på 1 år. Også her var der råd til en tjenestepige. Det var der stadig i 1845. Hans førte på dette tidspunkt sluppen »Agnethe Kirstine« af Troense, som ejedes af R. N. Møller. Endnu var der tre hjemmeboende børn, nemlig Jakob Adolf – nu 12 år – Waldemar på 9 og Edmund på 7. I 1860 var Hans blevet enkemand. Han var stadig skipper, men nu på sin egen jagt »Anna«, med hvilken han på optællingstidspunktet

var i Pillau. De tre »små« sønner havde stadig adresse i Pilekrogen 10, men var næppe meget hjemme, idet de alle var søfolk. Jakob Adolf på nu 27 var styrmand og i Australien på optællingstidspunktet. Waldemar – nu 24 – var ligeledes styrmand, og Edmund på 22 var sejlmager. Også i 1860 havde man en tjenestepige til at holde hus for den omkringfarende flok.

Hans Christensen Thurøe døde i 1878.

Peder Christensen Thurøe finder vi i 1834 på det nuværende Strandgade 19, hvor han har overtaget fæstet efter sine forældre. Han var på dette tidspunkt 31 år gammel, skipper og gift med Wilhelmine Johansen fra Eckernförde. Sammen havde de to døtre på henholdsvis 1 og 3 år. Det unge par syntes rimeligt velkonsoliderede, idet huset rådede over to tjenestepiger. Desuden boede Peders moder og broderen Anders hos dem.

I 1843 førte Peder Thurøe skonnerten »Fortuna« for et partrederi ved H. J. Møller m.fl. fra Troense. Men i 1845 er han død. Wilhelmine, som nu var 39, sad alene tilbage med fem børn mellem 3 og 14 år. Også svigermoderen boede hos Wilhelmine, som søgte at skaffe til dagen og vejen ved hjælp af håndarbejde. Endnu var der dog råd til en tjenestepige, men i folketællingen fra 1860 leder man forgæves efter Wilhelmine, hvis skæbne fortaber sig i det dunkle.

Søfartens risiko

Søskendeflokkens livsløb giver et indtryk af de vilkår, som var forbundet med datidens søfartssamfund.

I det omfang, ansættelse af tjenestefolk kan tages som udtryk for velstand eller økonomisk formåen, hørte tre af familierne i 1834 hjemme blandt de øverste 20% af Troenses befolkning, idet kun 35 af byens ialt 174 familier i 1834 havde ansat en tjenestepige. Og Peder Thurøe syntes end-

nu bedre aflagt, idet han med familiens to tjenestepiger hørte til det eksklusive selskab på kun seks familier (3,5% af befolkningen i Troense), som havde råd til det.

Endnu i 1845 havde alle familierne tjenestefolk – Sofie endog nu to. Men i 1860 havde hun måttet reducere til én – det samme som broderen Hans. Og søsteren Inger Kirstine havde ikke længere råd.

Aner man en økonomisk deroute, hænger det ikke mindst sammen med, at hele tre af familierne mistede den mandlige forsørger. I to af familierne endda, mens konerne endnu var i 30'erne og sad tilbage med henholdsvis fem og seks mindreårige børn.

At søfarten var risikofyldt, vidste enhver, som bare havde et overfladisk kendskab til sejskibssømandens erhverv. Man vidste også, at det gjaldt om at konsolidere sig, mens tiderne var gode – og så i øvrigt klare sig, som man bedst kunne, hvis det værste skulle ske.

Denne parole synes også at være fulgt i søskendeflokken. Alligevel må man forundres over, at så mange – også i næste generation – gik ind i et erhverv, hvis omkostninger, man så eksempler på selv indenfor den nærmeste familie. Her er imidlertid flere ting at tage i betragtning:

1. I 1834 havde 87% af Troenses mandlige befolkning et erhverv, som direkte eller indirekte relaterede sig til søfart og skibsbyggeri (incl. håndværkere og daglejere). Og hele 43% af byens mandlige befolkning var direkte beskæftiget i søfarten. Spørgsmålet er i virkeligheden, hvor mange alternativer der egentlig var.

2. I Thurøe-familien syntes efterhånden opbygget en tradition for, at familiens mandlige medlemmer ernærede sig ved søfart. Sammen med evt. manglende alternative muligheder kan familietraditionen derfor have spillet en vigtig rolle ved de unge mænds erhvervsvalg.

3. Indebar søfarten en betydelig risiko, så bød erhvervet også på indtjeningsmuligheder, som mere landbaserede erhverv kun vanskeligt kunne hamle op med. Denne faktor kan have været af afgørende betydning for mange af de unge.

Den sidste af søskendeflokken, Anders Christensen Thurøe, stod som et eksempel på, at det faktisk lod sig gøre, blot man var heldig nok.

Anders Christensen Thurøes ungdomsår

Anders blev født i 1810 som den næstsidste i søskendeflokken. Som sine brødre gik han søvejen og måtte tjene sig op gennem graderne fra skibsdreng over jungmand og matros, inden han kunne gøre sig forhåbninger om et styrmandsbevis.

Dengang kunne man ikke tage styrmandseksamen i Svendborg, men måtte tage til Flensborg eller København, når man – efter at være blevet undervist af nogle af de gamle og erfarne skippere – mente sig i stand til at bestå prøven.

På Svendborg Museum opbevares Anders Thurøes eksamensbevis, hvoraf fremgår, at han den 7. marts 1829 i København er blevet eksamineret »og befunden at for tjene Characteren Bequem«.

Fem år senere finder vi ham i folketællingen 1834, hvor han – som allerede nævnt – boede hos broderen Peder og hans familie i barndomshjemmet på det nuværende Strandgade 19. Han var nu 24 år gammel og opgav sin bestilling som værende skipper.

I nabohuset – det nuværende Strandgade 17 – boede i 1834 den 47-årige skibsbygmester Peder Pedersen og hans 36-årige hustru, Maren Andersdatter, sammen med døtrene Katrine på 20 og Kirstine (egentlig Ane Kirstine) på 18.

Dette naboskab skulle i mangt og meget komme til at præge resten af Anders Thu-

Ane Kirstine Thurøe, f. Petersen. Skibsreder A. C. Thurøes hustru. Foto af maleri, Tåsinge lokalhistoriske Arkiv.

røes tilværelse, idet han og Kirstine fik et godt øje til hinanden og senere blev gift.

I 1834 var der dog endnu nogle år til giftermålet, og der var ret beset også andre ting, som kunne optage sindene på det tidspunkt.

Søfartens fremgang

I en periode efter Englandskrigens afslutning i 1814 havde handel og søfart haft vanskelige år. I 1818 var i hele Svendborg Toldsted således kun hjemskrevet 39 fartøjer af en samlet drægtighed på 363 kommercelæster (726 nrt). Men i løbet af 1820'ernes anden halvdel var der igen kommet gang i tingene – ikke mindst fordi en række sydfynske skibsbygmestre skrabede kistebunden og for egen regning byggede nye skibe, som sattes i fri fragtfart. Initiativet var medvirkende til en voldsom opblomstring af Svendborgsund-flåden, som netop i 1834 med sine ialt 121 skibe på

tilsammen 2.434½, kommercelæster (4.869 nrt) blev den største flåde i den danske provins.

Troenses fire »gamle« skibsbygmestre – heriblandt Anders Thurøes nabo, Peder Pedersen – havde været med til at få gang i det skibsbyggeri, som i løbet af 1830'erne udviklede sig til et regulært »skibsbygningsboom«, hvor mindst 52 skibe løb af stabelen fra Pilekrogens bredder.

Peder Pedersen og hans tre »gamle« kolleger Rasmus Møller, Niels Nielsen og Lars Andersen Smidt byggede sine skibe på klamp – d.v.s. på øjemål og uden tegninger. Men netop i 1834 skulle en ung skibsbygmester for første gang i Troense søsætte et skib, som var bygget efter konstruktionstegninger.

Hans navn var Hans Peter Hansen – søn af den lokale skolelærer, Peter Hansen – og i 1834 bare 27 år gammel.

Også Hans Peter Hansen havde et godt øje til én af Peder Pedersens døtre, nemlig

den 20-årige Katrine, som han blev gift med i oktober 1834.

Med henholdsvis en skibsbygmester og en skipper som svigersønner kan man forestille sig, at der er blevet talt en del om mulige maritime projekter i Peder Pedersens hjem, Strandgade 17, i de følgende år – og i 1838 ses de første tegn på, at noget var i gære.

Briggen »Danmark« af Troense

I januar 1838 satte Hans Peter Hansen sin signatur under en tegning til et brigskib, som skulle hedde »Danmark«.

Senere samme år gik byggeriet i gang, og i forbindelse hermed søgte Hans Peter Hansen Generaltoldkammer- og Kommercekollegiet i København om toldlettelse ved import af ikke mindre end 1.000 pund kobberplader. Det 76½ kommercelæster (153 nrt) store brigskib skulle nemlig kobberforhudes – det var med andre ord beregnet til langfart.

Brig »Danmark« af Troense – det skib, som skulle følge A. C. Thurøe i størsteparten af hans liv.
Foto af farvelagt tegning, Tåsinge lokalhistoriske Arkiv.

I 1839 kunne det nye skib, der bl.a. havde Peder Pedersen, Hans Peter Hansen og Anders Christensen Thurøe som partredere, søsættes. For A. C. Thurøe startede hermed 43 års »samliv« med briggen »Danmark«, som senere skulle blive til barken »Dannebrog«.

A. C. Thurøe blev nemlig kaptajn på det nye skib, der med det samme bevægede sig ud i den langfart, hvortil det var tiltænkt.

Juleaftensdag 1839 fik »Danmark« udstedt pas til »Amerika« fra afgangshavnen London, og den 17. januar 1841 ses skibet ifølge konsulatsrapporter for indgående i Rio de Janeiro. Formodentlig skulle man blot proviantere, for allerede to dage senere var »Danmark« med sin 10 mand store besætning på vej videre sydpå med den ladning af salt, som for egen regning og risiko var taget med fra Cap Verde-øerne. Ved afrejsen fra Rio opgav A. C. Thurøe Buenos Aires i Argentina som destination, men skibet kom kun til den store kaffehavn, Santos, nogle få hundrede kilometer længere mod syd. Her noteres »Danmark« i skibslisten den 22. januar 1841, og her har man øjensynlig afsat lasten, for allerede den 15. februar var skibet igen for udgående, for via Paranagua at bringe en last mate til Valparaiso i Chile.

Om vinteren havde »Danmark« været tilbage i Europa. Den 6. april 1842 ankom skibet fra Cadiz til Montevideo i Uruguay med en last salt, som det i øvrigt bragte videre til Buenos Aires, hvortil man ankom den 13. maj. Først den 14. august ses »Danmark« atter for udgående med en last kød fra Buenos Aires til Havana på Cuba, som man nåede den 28. oktober.

I begyndelsen af 1843 anløb »Danmark« Stettin med en last sukker fra Havana, hvorefter man vendte hjem til Troense, hvor A. C. Thurøe præsenteredes for sin førstefødte – en dreng, som bar navnet Christen efter sin farfar.

Familien vokser

Christen skulle blive den ældste i en børneflokk på ialt syv drenge, som Kirstine fødte i årene mellem 1842 og 1858. I kirkebøger og senere folketællinger angives nogle af disse drenge at være født på Thurø, og det er sandsynligvis forklaringen på, at vi i folketællingen fra 1845 leder forgæves efter A. C. Thurøe og familien i Troense.

I 1851 overtog A. C. Thurøe fæstet på sine svigerforældres hus, Strandgade 17 i Troense, men han synes endnu ikke at have haft fast bopæl der. I al fald angives de ældste sønner til og med Harald, som blev født i 1853, at være født på Thurø. Men herefter må familien være flyttet til Troense, for den næste søn, Wilhelm Leo, blev født her i 1855. Og i folketællingen fra 1860 finder vi hele familien i Strandgade 17. Foruden Anders og hustruen Kirstine var det sønnerne Peter på 15, Laurits på 11, Julius på 9, Harald på 7, Wilhelm Leo på 5 og Carl Viggo på 2 år. Den ældste søn, Christen på 18, sejlede som jungmand og var på optællingstidspunktet i Spanien. Til gengæld husede man endvidere A. C. Thurøes svigermor, Maren Andersdatter på 82, og konens farbror, Morten Pedersen på 63 år, ligesom man havde en tjenestepige til hjælp i huset.

Fra partsreder til storreder

Oplysningerne om A. C. Thurøe er spredte fra perioden omkring »Danmark«'s Sydamerikatogter i 1840'ernes begyndelse og frem til omkring 1850. Han synes en periode at have ført en skønnert opkaldt efter konen »Ane Kirstine«. På Svendborg Museum opbevares i al fald et karantænepas udstedt af »Quarantaine-Commissionen« i Nyborg den 22. februar 1847, da dette skib med A. C. Thurøe som fører passerede Nyborg på rejse fra London til Kiel i ballast.

Skonnert »Peter & Laurits« var den første nybygning fra Brd. Møllers nyanlagte værft på den nuværende »Jacobsens Plads« i Troense. Den 4. august 1850 modtog A. C. Thurøe det nye skib, der i øvrigt var opkaldt efter hans dengang to yngste sønner. Foto efter farvelagt tegning af Sjöström 1877. Original i Søfartssamlingerne i Troense.

Omkring dette tidspunkt kom dansk søfart generelt ind i en opgangstid, til dels affødt af at Storbritannien i slutningen af 1840'erne ophævede kornlovene, hvilket blev startsignalet til en voldsom forøgelse af den danske eksport af korn.

I disse år synes A. C. Thurøe at have opgivet sølivet og være gået i land for at slå sig på rederivirksomhed. I Grüners Mercantil-Calender for 1854 står han i al fald opført som reder for ikke mindre end tre skibe, nemlig briggen »Danmark«, ført af H. Christensen, førnævnte skonnert »Ane Kirstine«, ført af C. Jørgensen, og endelig skonnerten »Peter & Laurits«, ført af P. H. Andreasen. Sidstnævnte skonnert var i øvrigt den første nybygning fra Brdr.

Møllers nyanlagte værft på den nuværende »Jacobsens Plads«. A. C. Thurøe fik bilbrev (skøde) på det 71 kommercelæster (142 nrt) store skib – der i øvrigt var opkaldt efter hans dengang to yngste sønner – den 4. august 1850.

Mens skonnerterne primært var beregnet på Nord- og Østersøfarten, var »Danmark«, som allerede nævnt, designet til langfart – og det var her, at de, der havde mod, midler og kontakter, virkelig havde mulighed for at skabe sig formuer. For selv om fragtraterne i disse år steg i Nord- og Østersøfarten, så skabte bl.a. imperieopbygning, kolonisering og den internationale handelsudvikling et stort tonnagebehov i langfarten, hvilket igen betød

Kop med briggen »Danmark« af Troense som motiv. Erindringsgave fra 1850'erne fra skibets daværende kaptajn, H. Christensen, til rederen A. C. Thurøe. Foto fra Tåsinge lokalhistoriske Arkiv.

endog meget store fragtrater på de fjerne destinationer, hvor til gengæld risikoen ikke var helt lille.

I 1853 ses »Danmark« ifølge konsulats-rapporter igen i Brasilien. Kaptajnen var H. Christensen, som havde overtaget kommandoen ombord i 1852. Og det var også ham, som førte skibet, da det i 1855/56 blev befragtet til Melbourne i Australien af Faaborg-købmændene Lagoni og J. Jacobsen.

Det var virksomme og fremgangsrige år for A. C. Thurøe. I 1858 fik han af skibsbygmester Th. Petersen i Troense bygget endnu et brigskib – det 94 kommercelæster store »Anna«, som i de næste mange år ses i Sydamerikafarten (i øvrigt under kommando af kaptajn H. Christensen). Det nye skib skulle formentlig erstatte den relativt lille skonnert »Ane Kirstine«, som i Grüners Mercantil-Calender for 1860 ikke længere er med i A. C. Thurøes flåde.

Men der var mere på vej.

I 1862 kom den veltjente brig »Danmark« til C. J. Jensens værft i Bregninge

Skov, hvor skibet blev forlænget og rigget om til barkskib. Skibets drægtighed forøgedes herved med 32 kommercelæster (64 nrt) til ialt 115 læster. A. C. Thurøe forblev reder for skibet, som i forbindelse med den mere tidssvarende tonnageforøgelse og omrigning endvidere skiftede navn til »Dannebrog« af Troense.

Sidste etape i A. C. Thurøes ekspansionsplaner kom i 1867, da skibsbygmester Th. Petersen i Troense igen leverede en nybygning til rederiet, det godt 138 kommercelæster store, kobberforhudede barkskib »Ceres«.

Med denne flåde bestående af barkskibene »Ceres« og »Dannebrog«, briggen »Anna« og »Peter & Laurits«, som nu var rigget op til skonnertbrig, var A. C. Thurøes rederi ifølge flagbogen for 1871 tonnagemæssigt blevet Svendborg Toldsteds største rederi.

Alle Thurøes skibe var i fart på Brasilien, hvilket efter al sandsynlighed skal ses i sammenhæng med hans personlige kendskab til området – men i det hele taget synes Troenserederne generelt at have hævdet sig i Brasiliensfarten. Af de ialt 115 anløb, som Svendborg Toldsted i perioden 1853-1880 tegnede sig for i Brasilien, stod Troenseskibe for godt halvdelen.

Men Thurøe nøjedes ikke hermed. Mens briggen »Anna« typisk blev anvendt i Sydamerikafarten, var barkskibene »Ceres« og »Dannebrog« også i Kinafart – og det var under en af disse rejser, at »Dannebrog«'s kaptajn – H. C. Hansen fra Thurø – fik en kinesisk kadrejermaler i Hongkong til at male det skibsportræt af »Dannebrog«, som i reproduktion nu kan ses på tobaksdåsens låg.

Det var gode år, og A. C. Thurøe blev efterhånden en særdeles velhavende mand. Det fortælles således, at han ved pengeombytningen i 1873 (da man gik fra skilling til kroner og ører) ejede 1/2 million kroner

og var Tåsinges rigeste mand efter baronen på Valdemars Slot.

Intet under derfor, at ikke mindre end fire af de syv sønner med dette eksempel for øje fulgte i faderens kølvand og gik søvejen. Ingen af dem nåede dog faderens niveau, og for et par af dem gik det galt.

Vanskelige år

Den ældste af sønnerne, Christen, var allerede i 1860 stået til søs. Han var dengang jungmand, men i 1866 finder vi ham som kaptajn på faderens skib, barken »Dannebrog«, hvor han tilsyneladende har haft et opgør med en styrmand.

I Svendborg Avis kunne man den 25. april 1867 nemlig læse følgende:

»New York, den 23. marts 1867. Jeg tager mig herved den frihed for at undgå falske rygter, at oplyse enhver om, at jeg efter at have været i fart med skibsreder A. Thurøes skibe fra Troense i 45 måneder er blevet meget slet behandlet. Den 7. juli 1866 modtog kaptajn C. Thurøe, barken »Dannebrog«, i Cardiff min opsigelse. Jeg har faret med samme til den 4. marts 1867, da skibet var i New York. Jeg blev en aften uklar med kaptajnen, hvorfor jeg tilbød at kvittere min afregning, når han ville afmønstre mig. Dette nægtede han, dog gav han mig tilladelse til at gå i land og søge min ret, men kort efter at jeg var gået i land, sneg han sig bort med skibet med mit tøj og afregning, hvorfor jeg næste morgen fik en båd og søgte efter skibet for at sikre mig mit tøj, jeg fandt det ved Staten Island, men kaptajnen var ikke ombord, jeg tog da mit tøj og gik til byen for at træffe ham, men har ikke set ham siden.

P. J. Petersen, overstyrmand«

Der er ingen tvivl om, at forholdene i disse relativt små sejlskibe i langfarten kunne bringe sindene ud af balance, når man i årevis var henvist til at se på de

samme ansigter, og hjemveen meldte sig. Vi skal heller ikke her dømme i sagen mellem Christen og styrmanden – blot konstatere, at A. C. Thurøe efter al sandsynlighed ikke har været begejstret for omtalen, for ifølge skibslisten for 1867 flyttede han Christen over på den mindre »Peter & Laurits« som kaptajn.

Ufarlig var langfarten heller ikke. Den 11. februar 1873 døde A. C. Thurøes næstældste søn Peter, der da var kaptajn på »Dannebrog«, ombord på skibet under dets ophold i Montevideo, kun 28 år gammel.

A. C. Thurøes næstældste søn, Peter, fulgte i faderens kølvand og gik søvejen. Han blev kaptajn og førte i begyndelsen af 1870'erne faderens skib, barken »Dannebrog« af Troense. I 1873 døde han ombord på »Dannebrog« under ophold i Montevideo, kun 28 år gammel. Foto fra Byhistorisk Arkiv, Svendborg & Omegns Museum.

I 1888 døde en anden søn, Carl Viggo, der ligeledes var skibsfører, i en alder af kun 30 år.

Inden da var A. C. Thurø imidlertid også blevet ramt af andre problemer.

I 1878 forliste skonnerten »Peter & Laurits« den 21. februar ved Gøteborg på rejse fra Ystad til Liverpool.

Skibet blev ikke erstattet af et nyt. Tværtimod synes A. C. Thurøes rederi-virksomhed herefter at være under langsom afvikling. Et par måneder senere solgte han nemlig barken »Ceres« til Kongelige Grønlandske Handel, som havde det i fart på Grønland helt op i 1920'erne.

Perioden fra 1875 og ca. et tiår frem var nemlig præget af en langvarig økonomisk afmatning og deraf følgende faldende fragtrater, der gjorde det stadig vanskeligere at få rentabilitet i skibsfarten.

Endvidere var konkurrencen fra dampskibene ved at være følelig for sejskibsrederne. Ikke bare blev man trængt væk fra Nord- og Østersøfarten, også i langfarten – bl.a. på brasilianske havne – gjorde damperne sig stadig mere gældende. Skulle sejl-

skibene overleve, måtte man søge nye veje, og spørgsmålet er, om A. C. Thurø (som nu var omkring 70 år gammel) følte det ulejligheden værd overhovedet at gøre forsøget.

Det synes i al fald ikke at være tilfældet. I marts 1882 afhændede han således »sit livs skib«, barken »Dannebrog« til C. A. Leth i København.

A. C. Thurø havde i en lang årrække været Troenses suverænt største reder. Kun han havde således disponeret barkskibe i fart på såvel Sydamerika som Kinakysten, og med hans gradvise afvikling af sin flåde sluttede også Troensesøfartens egentlige storhedstid.

Endnu havde han dog »Anna«, der nu var nedrigget til skonnertbrig, i fart. I 1895 var også det forbi, idet »Anna« den 20. september blev oversejlet af barken »Lord Elgin« af Liverpool ved Smiths Knoll fyrskib og senere kondemneret i Lowestoft i England.

I december 1898 forliste »Dannebrog«, som nu sejlede som svensk skonnert »Dana« af Brantevik, ved Baltisport. Om

Søkortkiste fra barken »Dannebrog« af Troense. Tåsinge Skipperhjem og Folkemindesamling. (Foto: Svendborg & Omegns Museum).

det var meddelelsen om det sørgelige endeligt for det skib, som havde præget så stor en del af hans tilværelse, der betog ham for den sidste livsgnist, får stå hen i det uvisse. Sikkert er det, at Anders Christensen Thurøe døde i 1899.

Han efterlod sin hustru og fire sønner – samt mindet om en markant skikkelse både i sin slægt og i Troenses søfartshistorie. Et minde, som blandt andet kan aktiveres, når et »pibestop« og en tobaksdåse sender tankerne på langfart.

Kilder og henvisninger

Valdemars Slots Jordebøger 1688-1800, Landsarkivet for Fyn, (afskrifter udført af Knud Helles i forbindelse med Troense-registranten).

Folketællingerne 1787, 1800, 1834, 1845, 1860, 1880 og 1890. Landsarkivet for Fyn, (afskrifter udført af Knud Helles i forbindelse med Troense-registranten).

C. H. Mossin: *Fortegnelse over de i Kongeriget Danmark og Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen hjemmehørende Fartøjer af 10 Commerce-Læsters Drægtighed og derover*, Kbh. 1843.

Haldur R. Grüner: *Mercantil-Calender for det danske Monarchie, 1854, 1860, 1862 og 1867*. Kbh. respektive år.

A. Schneider: *Danmarks Handelsflåde i Aaret 1871, 1876, 1879, 1883, 1887*. Kbh. respektive år.

Optegnelser vedr. familien Thurøe, Tåsinge Lokalhistoriske Arkiv.

Diverse arkivalier vedr. A. C. Thurøe, Hans Peter Hansen og Peder Pedersen hidrørende fra arkivet i Søfartssamlingerne i Troense (Svendborg Museum).

Oplysninger fra Søfartssamlingernes skibsregister, Svendborg Museum.

Anders Monrad Møller: *Jagt og skonnert*, København 1988.

Steen Ousager: *Med kul, kaffe og saltede huder i lasten – Svendborg-skibe som Brasiliensfarere 1840-1890*, Årbog for Svendborg & Omegns Museum, 1986, p. 72-85, Svg. 1987.

Morten Hahn-Pedersen: *Søfartssamlingerne i Troense og den sydfynske søfart*, Skrifter fra Svendborg & Omegns Museum, bd. 14, Svg. 1985.

Morten Hahn-Pedersen: *Jacobsens Plads – Et Troenseværft 1848-1985*, Skrifter fra Svendborg & Omegns Museum, bd. 17, Svg. 1986.

Morten Hahn-Pedersen: *Skipperflækken Troense 1770-1920 – Troense-registrantens maritime perspektiv*, Årbog for Svendborg & Omegns Museum, 1986, p. 92-103, Svg. 1987.

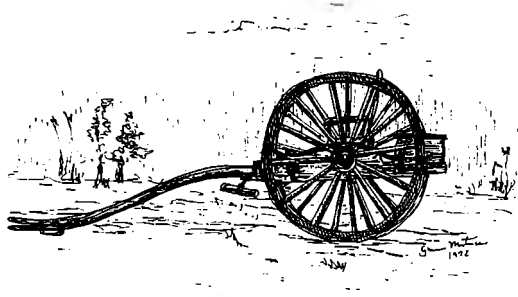
En smedeslægt på Tåsinge

Af Valdemar Jensen

Tegninger af Gunnar Kjær Mortensen

Hans Bysmed

Da præsten i Skårup på Fyn, hr. Reimer, i 1737 anskaffede sig et nyt køretøj, en flot 2-hjulet karriol, blev den bragt »over færge«

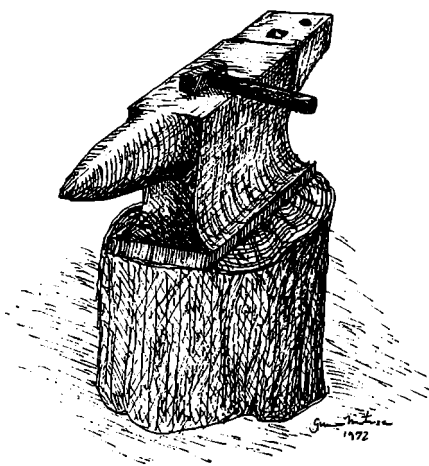
og skikket den lange vej til Lundby på Tåsinge for at blive beslæet. Hvorfor nu det? Jo, i Lundby boede Hans Clausen Smed, også kaldet Hans Bysmed, som var kendt viden om for sit fine vognbeslag. Den slags arbejde betroede man ikke til hvem som helst. Det var næppe heller tilfældigt, at kammerjunker Niels Juel til Valdemar Slot omtrent samtidig lod sin nye jagtvogn beslå efter alle kunstens regler hos samme mester i Lundby.

Hans Bysmed kom til øen i 1718, hvorfra vides ikke, men han har nok ikke lært hos en almindelig landsbysmed. I 1719 blev han gift med Anna Christensdatter, og dermed grundlagde de to uden at vide det et herligt smede-dynasti, hvor håndværket er gået i arv fra far til søn gennem næsten 250 år. I ikke mindre end syv generationer har det været muligt at vedligeholde denne arvefølge, og muligvis har den været længere endnu, men et lovende spor, der pegede

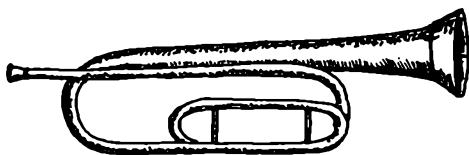
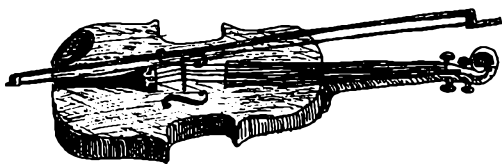
endnu længere tilbage, kunne desværre ikke afsløre Hans Bysmeds herkomst.

Heller ikke et hårdnakket rygte i en gren af slægten har kunnet bekræftes. Det påstod, at man nedstammede fra adelsmanden, den kvindekære Kaj Lykke, der i 1600-tallet residerede på Rantzausholm, det nuværende Brahetrolleborg. Tiden kunne godt passe, men en nærmere undersøgelse viste, at Kaj Lykke, der levede i et barnløst ægteskab, absolut ikke bogførte sine »uægte« børn!

Derimod er det muligt, takket være bevarede gamle dokumenter, at følge slægten lige op til nutiden og derved iagttage den udvikling, der i det lange åremål er sket i landsbysmedens vilkår, fra fæstebondens lønnede tjener til selvstændig håndværksmester. I tilgift et lille kig indenfor i landsbyerne på Tåsinge.

I almindelighed kom bymændene selv med både jern og kul, når de havde deres »smededag«, men Hans Bysmed synes at have haft lidt bedre vilkår end sædvanligt. Han købte for en stor del selv sine materialer hos købmand Gumme Gummesen i Svendborg og nød i det hele taget i kraft af sin dygtighed en vis uafhængighed af såvel bymænd som herskab. Listen over hans efterladte værktøj, der nævner adskillige hamre, »Naultoug«, tænger og »Stemp«, lader formode, at han havde en svend eller to til hjælp. Hans vigtigste værktøj var dog ambolten, der med »Stocke-Jern« havde en værdi af over 20 rdl. Til smedien hørte dengang altid et lille landbrug, og Hans Bysmed havde bl.a. 2 heste, 3 køer, 12 får, 6 svin og 2 gæs. Også inde var en jævn velstand at iagttage, på væggen havde han hængende både »Violen og Trompet med Mundstøcke«.

De mange øltønder, fjerdinge, bryggerkar m.m., der fandtes i huset, tyder på, at det hårde slid i smedien blev modsvaret med rigeligt hjemmebrygget øl samt skråtobak i alenvis. I hvert fald havde han fast konto hos Johan Tobaksspinder i Svendborg, hvem han ved sin død i 1738 skyldte 1 rigsdaler, 2 mark og 12 skilling.

Der var dog også grænser for Hans Bysmeds uafhængighed. Det måtte hans

enke Anna Christensdatter sande, da hun ved dødsboets opgørelse fremkom med en regning til herskabet for udført arbejde på ialt 10 rdl., 3 mrk., 6 sk. Denne regning blev, som det hed, »Straxen accorderet siden herskabet ey tilstaar mere end 7 rdl., 1 mrk.«

Der var tre børn i ægteskabet, og da de to var piger, blev det sønnen

Claus Hansen Smed

der skulle føre slægten og traditionen videre. Han var kun 10 år ved faderens død, men da han var kommet til skels år og alder og havde lært faget, var han så heldig at kunne fæste smedestedet i Strammelse, hvor den gamle Rasmus Smed havde lagt hammeren fra sig, og - som der stod i fæstebrevet - »Ey lenger Kand Smedien eller huuset fore staae«.

Claus giftede sig omgående med Birthe Jørgensdatter Møllers fra Melby, og den 8. december 1750 stod han med det fine fæstebrev i hånden. Et enkelt afsnit af dette fastslår nærmere hans stilling i samfundet:

»For resten haver Hand ellers at forrette Byemændenes Smede arbejde Lovlig og forsvarlig naar paa fordres og intet med forsæt enten Jern eller Kuld for dennem at spille, men i alle ting viise sig føyelig og Reedebaan imod Een hver naar nogen maatte have hans Tieneste Nødig, hvorimod Een hver i Byen er Forpligtet at lønne ham liige som hans formand«.

Disse vilkår var nok mere almindelige og typiske for den tid end dem, Hans Bysmed arbejdede under. I Strammelse boede tidligere mange af øvrighedens embedsmænd, d.v.s. det var almindelige velagtede bymænd og håndværkere, der havde disse betroede hverv. Det gav ekstra indtægter og lidt fornemhed til byen. Da Claus Hansen ankom, var det imidlertid slut med denne herlighed. Tingstedet var flyttet og

dermed embederne, og efter at Rasmus Tingskriver, der også var hjulmand, samt birkedommeren Rasmus Drost begge kort forinden døde, var der ikke mange fine folk tilbage i Strammelse, og smedeembedet blev derfor heller ingen guldgrube. At Claus skulle lønnes ligesom hans formænd betød nok i praksis, at lønnen på ingen måde var pristalsreguleret!

I hvert fald gik det jævnt ned ad bakke for smeden, og da han døde i 1776, var det så ringe, at boets samlede formue kun var halvt tilstrækkelig til at reparere de yderst brøstfældige bygninger for, så arvingerne som det hed: »Aldees ikke kunde forvente sig nogen arf«. Enken og børnene delte de fattige ejendele imellem sig, og sønnen

Rasmus Clausen Smed

fik som sin part »Een Kiiste til 4 rigsdalers Verdie«. Det var hans startkapital, da han drog til Søby for at begynde for sig selv. Det er uvist, om der allerede før den tid har været smedie i Søby, for i en kontrakt fra 1696 nævnes Søby som hørende med til Gesinge-smedens distrikt.

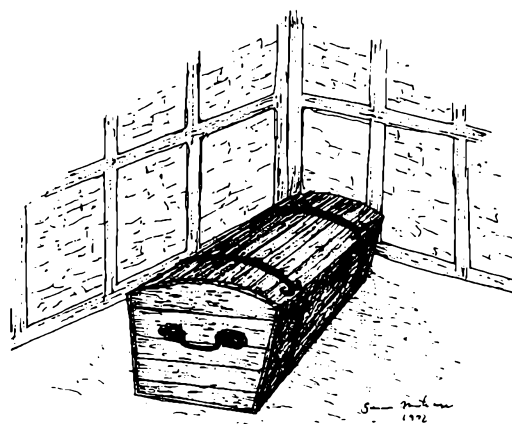
Rasmus Clausen, der åbenbart slægtede sin bedstefader meget på, var en særdeles driftig og alsidig håndværker. Hans efter-

ladte værktøj og ejendele, hvorover der findes en udførlig liste, viser, at han foruden at være smed tillige var en habil hjulmand og karetmager med ikke så lidt bølge- og elmetræ på lager. På loftet havde han liggende: »2 Bagvære, et Axeltræ og 1 Hamelstok, 16 Hiulfæl og 1 Kiepstok«.

Til Rasmus Smed gik man heller ikke forgæves, hvis man skulle have »døllet blod« eller årelades, det være sig folk eller fæ, idet han efterlod sig »et Hæste Ladejern« samt »et Ditto at lade folk med«. Sikkert har han også kunnet hjælpe en og anden med et betydningsfuldt stykke jern, der var godt at have i lommen, når man ved nattetid skulle passere Hylstens Bjerg, et øde bakkedrag uden for byen, hvor det spøjte fælt til tider!

Denne alsidighed gjorde ham efterhånden til en velstående mand, der i sin garderobe havde både kjole og skindpels, og i loen havde han »Færritsvogn« med tilbehør, datidens statussymbol. Det er dog typisk for den tid, at velstanden mest bestod i gods, ting og sager, hvorimod det kneb med rede penge. Den gamle selvforsynende landsby-økonomi stak endnu dybt, og i 1818, da Rasmus Smed døde, havde man nok heller ikke den bedste tillid til landets mønt med statsbankerotten i 1813 i frisk erindring.

Disse pengeforhold gav sig et pudsigt udslag, da enken Maren Andersdatter pludselig stod over for de mange udgifter ved begravelsen. Kontanter var det småt med, men en flink nabo, Rasmus Jacobsen, der havde lidt på kistebunden, skyldte hende noget smedelønskorn. Dette blev midlertidigt konverteret til rede penge, som han lånte hende, så hun kunne betale enhver sit. Under skifteforretningen, da der var kommet penge ind fra auktionen, blev naboen omhyggeligt tilskrevet pengene og fik dem tilbage, hvorefter han stadig skyldte sit smedelønskorn!

Denne skifteforretning, der foregik i skriverstuen på slottet, blev både dramatisk og langvarig, den stod på i 1½ år og samfulde seks retsmøder. Den viser, hvilken afgørende betydning man tillagde det rørlige gods, at man var hårde i filten dengang, og at forholdet mellem enken og sønnerne mildest talt ikke var det bedste. Ved det første møde enedes man hurtigt om, at man ikke kunne blive enige om at dele noget som helst, men lod det hele sælge på auktion.

Det dramatiske højdepunkt kom, da sønnen Claus forlangte moderen klædt af og hendes klæder solgt på auktionen! Enken, der ingenlunde var mundlam, protesterede naturligvis voldsomt og appellerede til skifteforvalteren, som derpå afsagde den salomoniske dom, at børnene kunne dele deres salig faders klæder, men enkens måtte de holde sig fra, da som han sagde: »Det vilde være en Spottelig handling at sælge Klæderne fra Enkens Krop«.

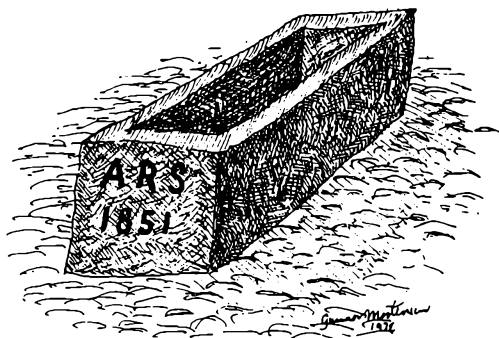
Ved de følgende møder fremkom sønnerne gang på gang med noget, de beskyldte moderen for at have »fordølget«. Således noget børnetøj, men det havde hun »syet i forklæder«, som hun sagde. Ligeledes noget sengetøj, som hun også indrømmede at have skjult, men det var efter aftale med hendes salig mand, hvilket sønnerne dog nægtede at tro på. Senere måtte hun gøre rede for så forskellige effekter som en forhammer, der havde forvildet sig ind til naboen Niels Møller, et sølv hovedvandsæg og »2 Giæss og 1 Gasse med 14 Giæslinger«!

Efterhånden faldt gemytterne dog til ro, og den 22. november 1819, da skiftet var endelig opgjort og enhver havde fået sin gode arvepart, skiltes man i al fordragelighed. Den ældste søn Claus fortsatte sin tilværelse som gårdmand i Davegården på Stenodden, og den næstældste

Smed Anders Rasmussen

der nu var hjemkommet efter at have været soldat i »Kronens Regiment«, fortsatte i sin faders fodspor efter ved auktionen møjsommeligt at have tilbagekøbt alt sit smedeværktøj og inventar. Den yngste søn Hans blev senere husmand i Gesinge og blev kaldt Hans Hvidsmed, hvad det så skulle betyde.

Om Anders Rasmussen vides ikke meget, de skriftlige kilder er sparsomme, men han blev født i 1793, gift i 1825 og fik to sønner. Til gengæld satte han sig det mest holdbare minde af samtlige smede i slægten ved at indhugge sine forbogstaver i sit essestrug af massiv granit. I hans over 40 år

lange »regeringstid« fortsatte udviklingen hen imod selvstændigt håndværk, mens landbruget gradvist blev afviklet. Det gamle hus blev afstået, og omkring 1850 byggede han med bymændenes hjælp både nyt stuehus og smedie.

Begge sønner blev smede, den yngste kom til Langeland, men rejste senere til Amerika. I 1860, da Anders Rasmussen var 67 år, mente den ældste søn

Smed Niels Andersen

at han var moden nok til at overtage bedriften. Allerede i nogle år havde han hjulpet faderen, og gift var han også blevet.

I den anledning havde han bygget et fag til stuehuset, men derved kom det desværre til at ligge lidt ud på vejen, så man skar resolut et hjørne af, som det ses endnu.

I Niels Andersens fæstebrev hedder det: »Paa grund af at Fæsterens Fader og Bymændene for egen regning have opført Huset og Smediebygningen og den nye Fæster har forøget samme med 1 Fags Tilbygning, som nu alt inddrages under Fæstet og bliver Stamhusets Eiendom, betales ingen Indfæstning«. Det er forståeligt, hvis Niels Andersen i sit stille sind har tænkt, at det dog var en smart måde at erhverve sig fast ejendom på!

Hvis børn er fattigmands rigdom, så blev Niels Andersen rig, idet han fik 12 af dem, så der blev trængsel i det lille smedehus og en vis smalhans, men man klarede sig. Smedelønnen blev nu som regel betalt med rede penge, men var i øvrigt stærkt på retur. Enkelte af de gamle gårdmænd vedblev dog stædigt at betale med korn, men desværre ikke altid rettidigt. Niels Andersen skriver i sin regnskabsbog: »Byggen jeg skulde have ved november fik jeg i januar«. Bøndernes levering af jern og kul var ligeledes ophørt, men endnu kunne man se regningerne påført et beløb til kul hvert halve år. Rørende billige var priserne i 1884: 1 plovskær skærpet 10 øre. En hesteko omlagt 16 øre for 1 stk., men mærkeligt nok 33 øre for 2. En ny møghakke 66 øre o.s.v.

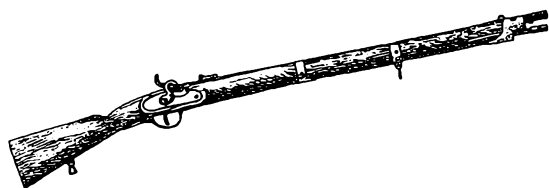
Smedens landbrug var indskrænket til »en liden jordlod i Søby Mae«, som kunne ernære en enkelt ko, men det fortælles, at Niels Andersen, vel vidende at hans kohold kun var en svag afglans af fordums herlighed, vedblev i godmodigt pral at benævne det i flertal og påstod, at hans ko »stod på rad« hen ad grøftekanten. Det affødte ligefrem mundheldet: »Det står på rad ligesom Søby-smedens ko«, når man ville betegne noget i absolut ental!

Smedemester Niels Andersen (den yngre)

var den af børneflokkens syv sønner, der bedst havde kvalificeret sig til at videreføre traditionen. Han blev gift og overtog smedien i 1893. Den sidste rest af bymændenes indflydelse på landsby-smedens virke var nu forsvundet, og som selvstændig håndværker kunne han overtage et frit erhverv, der blev endelig besejlet, da han i 1912 frikøbte smedestedet til ejendom. Forinden havde han i 1902 bygget det nuværende værksted, da Anders Rasmussens gamle smedie var for sløj.

I den rolige tid op til første verdenskrig blev der arbejdet støt i Søby smedie. Mange lærlinge fik her en grundig oplæring i faget, og selv om arbejdet var strengt – alt foregik stadig med håndkraft – så herskede der en gemytlig atmosfære i smedien, der var et sted, hvortil alle havde ærinde, for smedien var endnu stadig det kulturelle centrum i landsbyen.

Niels Andersen var også bøsse-mager. Dog nærmest som en hobby. Det morede ham f.eks. at lave gamle »forladere« om til »bagladere«, ja, han gik end ikke af vejen for at bore et geværløb ud til en større kaliber, og det må nok aftvinge respekt, i betragtning af hans primitive værktøj. Som følge af dette bøsse-mageri havde han i en krog i værkstedet stående en samling gamle geværer, hvoraf flere ret sjældne. Under anden verdenskrig, da det var forbudt at have våben af nogen slags, turde man ikke have dem stående, men smed resolut hele samlingen i den nu opfyldte smededam vest for det gamle smedehus.

I øvrigt viser Niels Andersens regnskabsbøger, der under 1. verdenskrig var stærkt præget af hullede mælkespande og reparerede karbidlamper, at han havde meget vognarbejde, både for bønderne og øens mejerier. Da han havde »regeret« i 40 år, afstod han smedien til sønnen

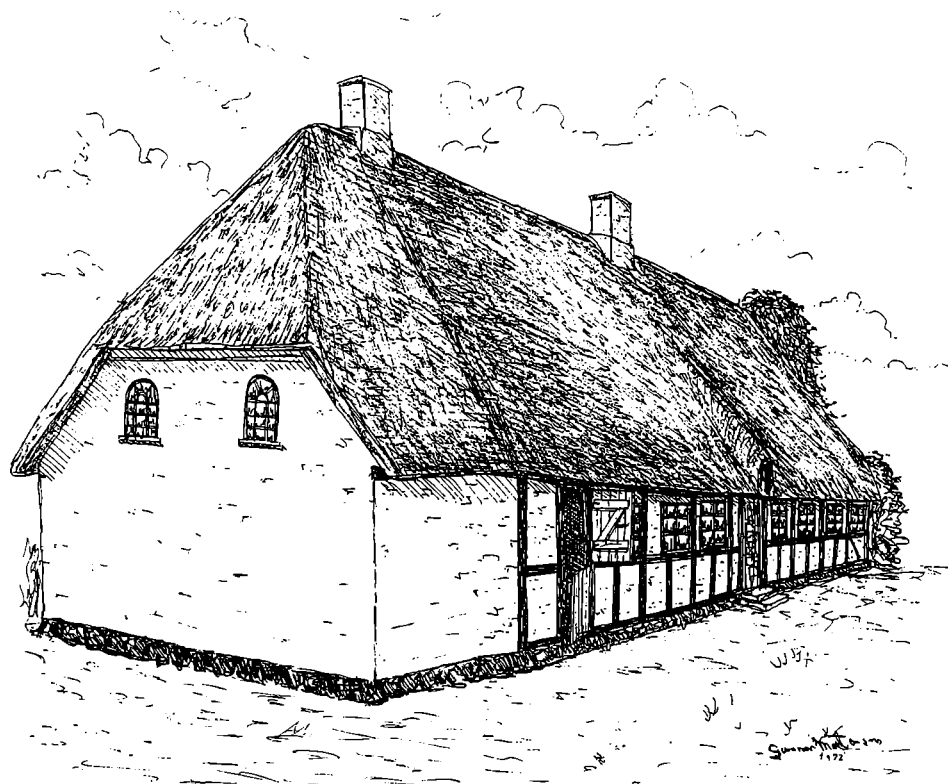
Smedemester Peter Andersen

der på bedste måde førte traditionen videre, indtil han i 1953 af helbredsmæssige grunde måtte indstille. Peter Andersen blev især kendt for sit fine hestebeslag. Det gode ry, Søby-smedene altid havde haft på dette område, forstærkede han yderligere. I utallige tilfælde er sygebeslag og vanskelige heste blevet henvist til behandling i smedien i Søby.

Det blev så ham, der fik æren af at afslutte det lange løb, som Hans Bysmed satte i gang i 1719. Som ved skæbnens forudseenhed fik Peter Andersen ingen sønner, der kunne videreføre traditionen, for nu faldt klokken i slag for det gamle hæderkronede håndværk. Den tekniske udvikling levnedede ikke plads til landsbysmeden i gængs forstand, så det faldt i efterfølgerens lod at dreje nøglen og på værdig vis endelig afslutte den århundredgamle tradition.

I Søby som andre steder er amboltens muntre klang nu forstummet, men det kønne gamle smedehus står der endnu midt i byen med sit bindingsværks, pietetsfuldt vedligeholdt af den nuværende ejer.

Det pynter og minder om den gamle smedslægt.

Christian 4. og Tåsinge

Af Svend Højte

I 1988 var det 400 år siden, at den kun 11-årige prins Christian, (1577-1648), blev Danmarks konge som den fjerde Christian i kongerækken. Han blev samtidig konge i Norge og hertug i Slesvig og Holsten.

Christian 4. Maleri af Abraham Wuchters, 1638. (Frederiksborg Museet).

Dette jubilæum blev fejret mange steder både i Danmark og Norge, og der blev udgivet flere bøger om hans liv og virke. Det var der god grund til. Igennem sin lange regeringstid, (1588-1648), satte han på godt og ondt sit præg på sine riger og deres historie.

Han lod opføre en lang række bygninger, hvoraf mange heldigvis er bevaret og endnu står som vidnesbyrd om hans initiativ og byggelyst. Også på Tåsinge har han sat sig et minde med opførelsen af det første »Valdemars Slot«.

Næppe nogen anden dansk konge har rejst så meget rundt i sine riger som Christian 4., og han besøgte helt fra sine unge år Tåsinge adskillige gange. Han fik en nær tilknytning til øen, da hans svigermor, Ellen Marsvin, (1572-1649), der var gods-samler i den helt store stil, i 1623 købte den gamle middelalderborg »Kærstrup« med det tilhørende jordegods.

Christian, som var blevet enkemand i 1612, havde i 1615 indgået ægteskab med hendes datter Kirsten Munk, (1598-1658), og med hende fik han en række børn. Deres eneste søn, Valdemar Christian, (1622-1656), har størst interesse i denne forbindelse, fordi det slot på Tåsinge, som kongen lod opføre, blev bygget til ham og derfor fik navnet »Valdemars Slot«.

Der er blevet rejst tvivl om gyldigheden af dette ægteskab, fordi det var blevet indgået uden kirkelig stadfæstelse. Det er imidlertid helt sikkert, at kongen selv regnede det for et fuldgyldigt, lovligt ægteskab. Han henholdt sig til gammel dansk ret, hvorefter et ægteskab var juridisk gyldigt, når de to implicerede personer og

Kirsten Munk. Maleri af Jacob van Doort, 1623. (Frederiksborg Museet).

deres slægtninge havde indgået aftalen om troløvelsen og skriftligt havde bekræftet forbindelsen.

Hvad det sidstnævnte angår, skal her citeres et af kongens egenhændige breve, som er bevaret. Det er skrevet på den fynske herregård, »Lundegård«, som var en af Ellen Marsvins mange gårde, og det er dateret den 23. august 1615. Der står i dette brev følgende i omskrivning til nutidig retskrivning:

»Jeg bekender herved for hver mand med dette mit brev, at jeg har udvalgt mig til min ægte staldbroder ærlig og velbyrdige jomfru Kirsten Munk Ludvigsdatter, med hvem jeg vil leve og dø, så ingen skal os adskille, uden som den Allersommægtigste Gud ved den timelige død vil adskille os«.

Man kan sammenligne teksten i dette brev med ordvalget i det nyere kirkelige vielsesritual, hvori der står:

»Vil du elske og ære hende og leve med hende både i medgang og modgang, i hvad lykke Gud den almægtige vil tilskikke Eder, som en ægtemand bør leve med sin ægtehustru, indtil døden skiller Eder ad?«

Det var præcis det, som kongen skriftligt havde sagt ja til. Derfor var det ikke, hvad man i vore dage kalder et »papirløst« ægteskab.

I sin skrivekalender skrev kongen endvidere 1615 ved datoen 31. december: »Kom jomfru Kirsten Munk til mig udi ægteskab«.

Ægteskabet bliver opløst

Det blev ikke kongen, hvad man måske kunne have forventet i betragtning af hans tidligere ægteskabelige troløshed, men fru Kirsten, der 12 år senere begik ægteskabsbrud. I oktober 1627 indledte hun et intimt forhold til en af kongens officerer, en tysk greve ved navn Otto Ludwig, og dette forhold vedvarede i omkring et års tid. De gjorde sig ikke større anstrengelser for at holde forholdet hemmeligt, så affæren blev efterhånden almindelig bekendt ved hoffet.

Forholdet var begyndt midt under Kejserskrigen, (1625-1629). – Efter at kongens hær havde lidt et knusende nederlag ved Lutter am Barenberge, (1626-17/8), og han selv nær var blevet taget til fange, var Jylland blevet besat af de kejserlige tropper. I de følgende par år var han travlt optaget af at lede forsvaret af de øvrige danske landsdele, og han var næsten uafbrudt på rejse rundt i landet. Derfor gik der vistnok en tid, før han fik kendskab til, hvad der foregik bag hans ryg. Ret længe kunne forholdet dog ikke holdes skjult for ham.

Man kunne måske have forventet, at han efter opdagelsen af hendes utroskab ville have reageret voldsomt, men det skete ikke. Til at begynde med valgte han at lade, som om han intet vidste. Sandsynligvis

håbde han på, at hendes elskovseventyr kun ville blive en kortvarig affære, som ikke ville få alvorlige følger. Så vidt man ved, fortsatte han sit ægteskabelige samliv med hende i håb om, at affæren ikke skulle udvikle sig til et endeligt brud imellem dem.

Da han imidlertid Mortensaften den 10. november 1628 ville i seng med sin kone, låsede hun sin sovekammerdør for næsen af ham. – Terningerne var kastet!

Dette kom som et meget hårdt slag for kongen. Hans nederlag i krigen blev nu efterfulgt af et svidende nederlag på »hjemmefronten«.

Der er ingen tvivl om, at han oprigtigt elskede fru Kirsten, og i hele deres ægteskab havde han været hende tro. Det af lagde han senere skriftlig ed på, og en så dybt religiøs mand, som han var, ville aldrig have turdet aflægge falsk ed.

Derfor følte han det som en tragisk uretfærdighed, at hun havde gjort ham til han-rej. Dette gjorde ham til en bitter mand, og begivenheden kom til at forgifte tilværelsen for ham i resten af hans liv.

Den umiddelbare følge af hendes utroskab blev meget forståeligt, at han ikke længere følte sig bundet af sit troskabsløfte, og det var hans svigermor hurtig til at udnytte. Datterens brud med kongen var kommet som en slem streg i regningen for fru Ellen, som i høj grad havde forstået at udnytte sin stilling som kongens svigermor til egen økonomisk fordel. Derfor var det af største vigtighed for hende at få genoprettet det afbrudte forhold imellem kongen og datteren.

I første omgang forsøgte hun at overtale og måske endda true datteren til at genoptage samlivet. Da det ikke lykkedes, udpønsede hun en både kynisk og snedig plan. Hvis hun kunne lokke kongen til også at begå ægteskabsbrud, ville hun få et godt kort på hånden. Måske kunne hun på

den måde gøre datteren jaloux, så denne frivilligt ville genoptage sit samliv med kongen.

Som skueplads for planens gennemførelse valgte hun sin gård »Kærstrup«. – Det var en nødvendig forudsætning for at opnå det ønskede resultat, at hun kunne tilbyde kongen en passende køn pige. Meget raffineret valgte hun som »lokkedue« en af datterens kammerpiger ved navn Vibeke Kruse, som hun sørgede for at få i sin tjeneste på »Kærstrup«. Det havde hun endda opnået at få kongens tilladelse til, men da han gav den, havde han ganske sikkert ingen anelse om, hvilken rolle fru Ellen havde planlagt, at Vibeke skulle spille.

Da kongen i maj 1629 en tid opholdt sig i Svendborg for at overvåge udskibning af tropper, indbød fru Ellen ham til et besøg på »Kærstrup«. Han tog imod hendes venlige invitation, og dermed var alt klar til, at hun kunne iværksætte sin plan.

Kongen overnattede på gården, og da han skulle i seng, tilbød hun ham Vibeke som »sengevarmer«. Han gik lige lukket i fælden. – Forholdet fortsatte i den nærmest følgende tid, og resultatet blev, at pigen blev gravid. Første del af planen lykkedes således til fuldkommenhed.

Dermed havde fru Ellen skaffet sig et sikkert bevis for kongens utroskab, og det forstod hun at udnytte. I hendes fremstilling af hændelsernes forløb var det kongen, »den forhorede skælm«, der havde krænket hendes »uskyldige« datter, som derfor med god grund havde set sig nødsaget til at afbryde samlivet.

På denne snedige måde kom begivenheden til at se ud som en yderst alvorlig krænkelse af en adelig kvinde, og den vakte derfor stor harme blandt hendes standsfæller. Selv om mange adelige formodentlig havde hørt om fru Kirstens forudgående ægteskabsbrud, var der et så stærkt

sammenhold i adelsstanden, at kongens letsindige »sidespring« blev til stor skade for hans anseelse.

Kongens forhold til Vibeke Kruse var blevet indledt med det af hans svigermor iscenesatte elskovsventyr på »Kærstrup«. Fru Ellen havde dog helt sikkert ikke forudset, at Vibeke ville blive hans livsledsager indtil hans død næsten 19 år senere.

Hvis fru Ellen havde håbet på, at datterens forventede jalousi ville få hende til at genoptage samlivet med kongen, blev hun skuffet. Forholdet imellem dem var blevet ubodeligt ødelagt. Fru Kirsten skal endda have forsøgt at tage livet af kongen med gift.

Den 1. september 1629 fødte hun en datter, som kongen i første omgang anerkendte at være far til. Det varede dog ikke længe, før han kom i tvivl og begyndte at regne efter. Han vidste, at et svangerskab normalt varer ca. 40 uger. Barnet skulle følgelig være undfanget omkring 1. december 1628.

Som tidligere nævnt havde fru Kirsten imidlertid låst sin sovekammerdør for ham allerede den 10. november, og han vidste med sikkerhed, at han ikke havde været i seng med hende efter nævnte dato. Han fik derfor ca. tre uger for meget i sit regnestykke. Heraf sluttede han, at det måtte være en anden, der var far til barnet. I sin vrede opførte han sig ganske uværdigt tåbeligt og kaldte det uskyldige barn for en »horeunge«. Dette afslører, hvor tarvelig han undertiden kunne være.

På daværende tidspunkt var han imidlertid bragt helt ud af ligevægt på grund af al den modgang, der havde ramt ham både i krigen og i familielivet. Han var begyndt at drikke temmelig umådeholdent, og dette havde ganske ødelagt hans ellers så sunde fornuft.

Hvem der faktisk var far til barnet, er aldrig blevet opklaret. Kongen mistænkte

fru Kirstens tidligere nævnte elsker, men så vidt man ved, var han rejst ud af landet på det famøse tidspunkt.

En senere tids lægevidenskab har ikke afvist muligheden for, at kongen kan have været barnets far, selv om svangerskabet i så fald skulle have varet ca. tre uger længere end normalt. Man har dog anset det for at være ret usandsynligt. Derfor kan man måske ikke helt afvise, at fru Kirsten kan have haft en intim forbindelse med en tredje nu ukendt mandsperson. Efter at hendes elsker havde forladt hende, var hun af sorg herover vistnok nærmest på grænsen til sindssyge. I den tilstand kan hun muligvis have begået handlinger, som hun måske ikke var sig helt bevidst.

I slutningen af 1629 var situationen blevet så uudholdelig for begge parter, at de nødvendigvis måtte væk fra hinanden. Derfor rejste fru Kirsten efter eget ønske i januar 1630 hjem til sin mor. Det skete med kongens samtykke, men han gav hende følgende barske afskedssalut med på vejen:

»Vil hun da bort, da må hun fare ti tusinde Djævle i vold«. Endnu en gang var hans vrede løbet af med ham.

De sås vistnok aldrig mere, men kongen elskede hende stadig, og nogle historikere hævder, at han på sit dødsleje sendte bud efter hende. Det er dog vistnok usikkert, om han selv havde bedt hende komme, eller om andre i hans omgivelser havde gjort det uden hans vidende. Det gør unægtelig en meget væsentlig forskel. – Hun begav sig på vej, men nåede ikke København, før efter at han var død.

Muligvis som følge af fru Kirstens endelige brud med kongen i januar 1630 besluttede hendes mor allerede i marts samme år at holde skifte med sin datter. Denne fik overdraget hovedgårdene »Boller« og »Rosenvold« i Jylland, »Kærstrup«

på Tåsinge samt »Vallø« og »Lellinge« på Sjælland.

I denne forbindelse er det kun »Kærstrup«, der har interesse.

Christian 4. som godsbestyrer på Tåsinge

Det var ganske vist fru Kirsten, der var ejer af »Kærstrup« og det tilhørende jordegods, men det blev kongen, som overtog ledelsen. I august 1630 pålagde han lensmanden over Fyn, Henning Valkendorf til »Glorup«, at føre tilsyn med driften af godset og på kongens vegne foretage de nødvendige dispositioner, herunder salget af årets avl. Det hørte også til lensmandens pligter at føre regnskab med driften og at forelægge det for kongen til godkendelse.

Selv om kongen havde så meget andet at tage sig af, og godset på Tåsinge i den forbindelse må have været en ret ubetydelig sag, tog han sig alligevel tid til at følge med i, hvad der skete på øen. Han var en uhyre flittig mand, der kunne overkomme det næsten utrolige. Han påtog sig meget arbejde, som han hellere burde have overladt til sine medarbejdere. Han kunne derved have fået bedre tid til at beskæftige sig med andre og mere vigtige sager. Han ville imidlertid helst selv være med til at træffe alle afgørelser.

Da han overtog ledelsen, tilhørte en betydelig del af bøndergodset endnu nogle medlemmer af slægten Rosenkrantz, der havde ejet »Kærstrup«, før Ellen Marsvin købte gården. Det var uden tvivl kongens mål at få samlet alt bøndergodset under »Kærstrup«. Derfor var han interesseret i at købe det, der endnu var på andre hænder.

Som enhver anden dreven handelsmand var han dog ikke villig til uden videre at betale den forlangte pris. Dette fremgår af et brev, som 1634-8/1 blev sendt til Henning Valkendorf:

»Gunde Rosenkrantz til »Rosenholm« forlanger 70 Speciedaler for tønden af det gods på Tåsinge, som kongen påtænker at købe. Kongen ønsker imidlertid ikke at købe til så høj en pris«. (Med ordet »Tønde« menes tønde Hartkorn).

Det viste sig at være en klog beslutning, idet han opnåede at få prisen nedsat ganske betydeligt. I et brev af 1623-2/5 skriver han:

»Miss. til Henning Valkendorf om at afslutte endeligt køb med Gunde Rosenkrantz til »Boserup« om hans gods på Tåsinge og give ham 55 Speciedaler for hver tønde«. (Miss. er en forkortelse for »Missive«, hvilket betyder en kongelig skrivelse).

Med Palle Rosenkrantz til »Krenkerup« fik han afsluttet en handel om nogle fæstebønders landgilde. Disse fordringer købte han ligeledes for 55 Speciedaler for hver tønde Hartkorn.

Brevene giver endvidere oplysninger om, hvor meget bøndergods han købte af Gunde Rosenkrantz. I et brev af 1635-5/12 hedder det:

»Miss. til Henning Valkendorf. Angående køb af gods tilhørende Gunde Rosenkrantz til en pris af 55 Dlr. for hver tønde Hartkorn. Det drejer sig om 166 tdr., 1 skp., 2 fjkr., hvilket i penge er 9.136 Rdl. 3½ Ort«.

Da disse tal sikkert ikke siger de fleste nutidslæsere ret meget, bør de tilføjes et par supplerende oplysninger.

Øens gårde var ikke alle lige store, og de havde ikke alle lige meget Hartkorn. Følgelig er det ikke muligt helt nøjagtigt at beregne, hvor mange gårde de nævnte 166 tdr. Hartkorn omfatter. Hvis man imidlertid skønsmæssigt anslår et gennemsnit på 5 tdr. Hartkorn pr. gård, svarer de rundt regnet til omkring 30 gårde. – Det samlede antal gårde på øen var omkring 200. Altså har købet skønsmæssigt omfat-

tet mellem 1/6 og 1/7 af det samlede antal gårde. Det må dog understreges, at dette er en meget usikker beregning.

Det er heller ikke muligt nøjagtigt at beregne, hvor meget den anførte købspris 9.136 Rdl. vil svare til i 1990-kroner. Derimod kan man få et begreb om størrelsesordenen af beløbet på daværende tidspunkt ved at sammenligne det med kongens indtægt af Øresundstolden. Disse penge gik direkte i kongens private kasse. I året 1637 gav sundtolden kongen en indtægt på 230.000 Rdl. Dette beløb er altså rundt regnet 25 gange så stort som den anførte købspris.

Valdemars Slot

Den gamle borg »Kærstrup« var efterhånden blevet umoderne og måske også noget forfalden. Den opfyldte ikke mere de krav, man stillede til en kongelig bolig. Det var derfor ikke så mærkeligt, at den byggeglade konge besluttede at rive den ned og i stedet opføre et helt nyt slot.

Først på året 1633 var laden på »Kærstrup« faldet sammen. I første omgang var det vistnok kongens mening at lade en ny lade bygge på samme sted. I hvert fald skrev han i et brev af 14. marts:

»Miss. til Henning Valkendorf om straks og med det første at lade købe så meget tømmer i Svendborg, som behøves til at genopføre laden på Tåsinge, der er faldet sammen, og lade det føre dertil«.

Det varede dog ikke længe, før kongen skiftede mening. Dette fremgår af et brev, som er dateret 14. april. Heri befaler han, at det hus, der er blevet nedtaget ved »Kærstrup«, skal rejses igen ved *»den ny bygning«*. Man må heraf kunne slutte, at han da havde bestemt sig til at bygge et helt nyt slot et andet sted, og at beslutningen om dets beliggenhed var truffet. Det skulle ligge på den lille halvø »Tronøret« sydøst for den daværende lille landsby Troense.

Denne beslutning var måske blevet truffet allerede et par år tidligere. I hvert fald lod kongen i slutningen af 1630 bygge en skibsbro ved »Tronøret«. På grundlag af et lensregnskab har ingeniør Gunnar Kjær Mortensen, Tranekær, beskrevet denne bros konstruktion. Det var en solid bro, som man kunne køre på med vogne. Længden var omkring 70 meter.

Et såkaldt Tingsvidne fra 1694-9/8 bekræfter, at den ny lade var det første hus, der blev bygget på »Tronøret«. Laden blev bygget i løbet af sommeren 1634. I et brev af 1633-20/7 skriver kongen:

»Miss. til Henning Valkendorf om at modtage 50 Tylder egeplanker, der skal bruges til opsætningen af en lade på Tåsinge«.

Ifølge et brev af 1633-25/10 forpagtes »Teglgården« i Lundeborg på Fyn til Jens Rasmussen Teglbrænder mod en årlig afgift af 40.000 mursten til kongens behov. Teglbrænderen skulle foreløbig levere stene til Tåsinge. De første sten er sandsynligvis blevet benyttet til opførelsen af laden.

Opførelsen af slottets hovedbygning blev først påbegyndt et par år senere. 1635-8/12 besøgte kongen Tåsinge for at se på forholdene på stedet. På det tidspunkt var nedrivningen af »Kærstrup« vistnok langt fremme. Den blev i hvert fald afsluttet i foråret 1636.

I et langt brev af 1635-28/12 giver kongen ordre til, at de forberedende arbejder til byggeriet af hovedbygningen skal gå i gang. Han skrev bl.a.:

»Miss. til Henning Valkendorf. Han skal lade kaste ler til en teglovn så snart som muligt. Leret skal graves på et sted, hvor der findes godt ler, og ikke søges så vidtløftigt, som det før er sket. Alle de sten, store og små, som findes på »Kærstrup«, skal han lade føre hen til det ny byggested. Han skal lade fælde så mange

ege, som behøves til dørkarme og døre. Dette tømmer skal kløves og oplægges til tørre hos bønderne«.

»Der skal samles tømmer til en pram, der kan føre ved over fra Thurø til Tåsinge. Den påbegyndte skibsbro skal gøres færdig. – Tilkommende sommer skal fundamentet til huset lægges eftersom skabelonen derpå viser«.

»Kampestenene, som findes på pladsen, skal tilhugges, så bygmesteren er tilfreds dermed. Der skal hugges lange kampesten i forråd, som kan bruges til trappetrin nede i kælderen. Disse trin skal bygmesteren bruge straks, når han lægger fundamentet an«.

»Når han får skabelonen af huset, skal han lade den bygmester, som er dér i Fyn, se den og af ham få at vide, hvad han mener at skulle have for at lægge samme fundament«.

Dette brev viser tydeligt, at kongen var en erfaren bygherre, som nøje vidste, hvordan arbejdet skulle tilrettelægges. Han havde på det tidspunkt stor erfaring fra opførelsen af mange andre bygninger.

Den omtalte teglovn blev anlagt ved Vemmenæs. Det fremgår af det tidligere omtalte Tingsvidne fra 1694, hvori det hedder:

»De gravede ler ved Vemmenæs og brændte sten dér til slotsbygningen«.

Det er ganske interessant, at man i vore dage har kunnet stedfæste den nøjagtige beliggenhed af teglovnen. Da man i midten af halvtredserne nedgravede en septictank ved Vemmenæs kro, stødte man ifølge oplysninger fra amtsvejmand Arne Hansen, Vemmenæs, på fundamentet til teglovnen. Han har endvidere oplyst, at man på en nærliggende mark endnu kunne finde talrige brokker af både munkesten og tagsten.

Af det citerede brev fremgår, at det var kongens hensigt, at fundamentet til hovedbygningen skulle lægges i sommeren 1636.

Skabelonen (d.v.s. tegningen) af fundamentet var lavet, og den ville blive sendt til Henning Valkendorf, som skulle indhente pris for arbejdets udførelse hos den bygmester, der opholdt sig på Fyn. Kongen ville kende prisen, før han lod arbejdet sætte i gang.

I et brev af 1636-4/9 giver kongen nærmere instrukser om opførelsen af den førnævnte teglovn. Han skrev til Henning Valkendorf bl.a.:

»Han skal lade opmure en teglovn på 28 á 29.000 mursten, opsætte en tegllade, bygge et hus til teglbrænderen og antage en sådan. Endvidere bygge en pram, som kan føre 7 á 8.000 mursten«.

Man kan sammenligne førstnævnte tal med de 40.000 mursten, som teglbrænderen i Lundeborg skulle levere i årlig forpagtningsafgift.

Stenene fra Vemmenæs skulle på prammen sejles om til skibsbroen ved »Tronøret«. Som man kan se af tallene, ville stenene fra hver brænding kræve 4 sejlture med prammen.

Til murerarbejdet skulle benyttes skånsk kalk, som blev bestilt hos en borger i København.

Murerarbejdet kom dog ikke i gang i 1637. Dette fremgår af følgende brev, som er dateret 1638-16/2:

»Miss. til Corfitz Ulfeldt om at Hans Steenwinkel straks sammen med murermester Jørgen Skuffel skal begive sig til Odense. Derfra sammen med Henning Valkendorf rejse til Tåsinge og dér optegne, hvad der behøves til bygningen. Siden skal Hans Steenwinkel sammen med murermesteren begive sig til kongen og akkordere med murermesteren om, hvad han skal have i arbejdsløn for at mure huset«.

Hans van Steenwinkel (d. yngre), (1587-1639), var kongens bygmester eller arkitekt, som man ville kalde ham i vore dage.

Han har æren for mange af kongens bygningsværker og altså også for Valdemars Slot.

Som det fremgår af brevet, forlangte kongen at få en fast pris for murerarbejdet, før han ville give tilladelse til, at arbejdet måtte påbegyndes. Fra andre byggepladser vides det, at han også, når arbejdet var afsluttet, nøje gennemgik byggeregnskabene for at kontrollere, om der var blevet fusket med regningerne. Man kender eksempler på, at han i nogle tilfælde opdagede fidusen med at skrive det samme beløb på to steder i regnskabet.

Nutidens bygherrer, vel ikke mindst når det drejer sig om offentligt byggeri, burde lære noget af Christian 4. om nødvendigheden af at føre effektiv kontrol med byggeudgifterne. Man kan have sine bange anelser om, hvad den endelige pris for den faste forbindelse over Storebælt vil vise sig at blive.

Formodentlig er byggeriet af slottets hovedbygning skredet planmæssigt frem i løbet af 1638 og sommeren 1639. Desværre døde Hans van Steenwinkel den 6. august, og hans efterfølger synes ikke at have været opgaven voksen. I hvert fald blev kongen meget utilfreds med ham. Det giver han klart udtryk for i et brev af 1639-26/12 til Corfitz Ulfeldt. Da dette brev er et udmærket eksempel både på hans barske humor, hans brevstil og stavemåde, bør et uddrag af det citeres ordret:

»Den, som haffuer giordt ded offuerslag pa biigningen pa tassing, hand Er uyst gaal, eller och hand bliiffuer snardt gaal, ty hand setter ded først, som hand bør att haffue siist. – Huerfor du skaldt sende dem derhen, som kan gøre offuerslag paa ded, som tilkommende sommer kan forbrugis, Och uyl haffuis y acht, att man Inted forskriifuer mehre, End som man kan faa opagiid fraa Stranden«.

Det kan man da kalde ren besked.

I maj 1640 skrev kongen til Holger Rosenkrantz, lensmand på Gotland, (som da endnu hørte under Danmark), om at skaffe tømmer til bygningen af slottet.

Det nødvendige egetræ til snedkerarbejdet skulle derimod skoves på Tåsinge. I et brev af 1640-21/12 til Henning Valkendorf hedder det:

»Han skal i skovene dér på Tåsinge lade hugge så mange ege, som behøves til deraf at skære fjæle til døre, trappetrin og andet, der er nødvendigt til bygningen dér«.

Endnu i begyndelsen af 1641 var tømmeret fra Gotland ikke kommet til Tåsinge. Det fremgår af følgende brev, som er dateret 1641-7/3:

»Miss. til Corfitz Ulfeldt angående tømmer, som skal fragtes fra Gulland til Tåsinge. (Gulland er det gamle danske navn for Gotland). Endvidere skal han lade kongens bygmestre Hans Anemøller og mester Linneest give overslag over, hvad det vil koste at gøre bygningen færdig efter de foreliggende tegninger. Endelig skal han slutte kontrakt med en tømmer«.

Efter at Hans van Steenwinkel var død, ser det ud til, at arbejdet kun er skredet langsomt frem. Endnu i sommeren 1642 var murerarbejdet langt fra færdigt. Det fremgår af følgende brev, som er dateret 1642-7/6:

»Miss. til Henning Valkendorf om at gøre den nøjest mulige tingning med en murermester efter det overslag, som afdøde mester Hans Steenwinkel efter kongens befaling har gjort om arbejdet på tårnene, gavlene, forenderne på husene med indvendige skillerum, de seks kvistgavle og hvælvingerne i kirken og i de seks store kældre, som skal forfærdiges på Valdemars Slot«.

I slutningen af 1642 blev det bestemt, at Henning Valkendorf skulle fritages for sit hverv og afløses af Corfitz Ulfeldt, som var gift med kongens datter Leonora Chri-

stine. Dette fremgår af følgende brev, som er dateret 1642-24/11:

»Miss. til Henning Valkendorf. Da kongen har fundet det for godt, at hr. Corfitz Ulfeldt til »Urup«, statholder i København og befalingsmand på Møn, til 1. maj førstkommende skal overtage Valdemars Slot på Tåsinge med tilliggende og efter den tid forvalte det, oppebære indkomsten deraf og levere den til grev Valdemar Christian, kongens søn, og have tilsyn med de bygninger sammesteds, som allerede er under hænder og herefter skal bygges, skal adressaten til 1. maj førstkommende til hr. Corfitz Ulfeldt overlevere jordebogen på godset med hvad dertil hører, og da tage endelig kvittans af kongen«.

Fra 1. maj 1643 var det altså Corfitz Ulfeldt, som havde ansvaret for administrationen af godset. Han var på det tidspunkt en mand med meget stor indflydelse, og denne voksede yderligere i de nærmest følgende år. I tiden umiddelbart efter Christian 4.'s død i 1648 var han rigets mægtigste mand. Det fik imidlertid en brat ende, da den ny konge, Frederik 3., i 1651 rejste anklager mod ham for embedsmisbrug, og han valgte at flygte til udlandet. I 1657 vendte han tilbage sammen med den svenske konge Karl 10. Gustav, da denne invaderede Danmark. Herom mere senere.

Endnu ikke i sommeren 1643 var slottet blevet bygget færdigt. Det fremgår af følgende brev, som er dateret 1643-22/8:

»Miss. til Falck Giøe og Henning Pogwisch om at de skal rejse til Tåsinge for at inspicere Valdemars Slot under bygning og beskrive, hvorledes det står til med arbejdet«.

Så vidt man kan se, blev murerarbejdet afsluttet i løbet af 1644. I hvert fald er i et brev af 1645-11/2 til Henning Valkendorf oplyst følgende:

»De 40.000 sten, teglbrænderen i Lunde-

borg giver i årlig afgift, er Nytårsdag 1645 leveret på Tåsinge til Valdemars Slots bygning. – Da der nu intet bygges, skal fornævnte 40.000 sten med det forderligste leveres på »Ulriksholm« til dets bygning«.

Det er muligt, at man da endnu ikke var helt færdig med alle de øvrige bygningsarbejder og den indvendige indretning, men disse arbejder er formodentlig blevet udført i løbet af 1645. Sandsynligvis har det første Valdemars Slot stået fuldt færdigbygget ved udgangen af 1645.

Det må have været et imponerende syn at se det store nyopførte slot, og det har uden tvivl gjort et overvældende indtryk på øens befolkning.

Selv om byggeriet var blevet afsluttet et par år før kongens død i februar 1648, nåede han vistnok ikke at se det færdigbyggede slot. – Da han blev såret i søslaget på Kolberger Heide den 1. juli 1644, fik hans hidtil så robuste helbred et alvorligt knæk. Desuden ramte nederlaget i krigen med Sverige og den påfølgende ydmygende fredsslutning 1645 i Brømsebro ham meget hårdt. Hertil kom familiestridighederne og tronfølgeren prins Christians død i 1647.

De sidste år af hans liv blev meget sørgelige, og man forstår godt, at han ikke havde kræfter til at rejse til Tåsinge for at se Valdemars Slot. Det er trist, at hans lange liv skulle få en så tragisk afslutning.

Det første Valdemars Slot

Christians 4.'s Valdemars Slot fik kun en kort levetid i sin oprindelige skikkelse. Under krigen mod Sverige 1657-1660 kom de svenske tropper i begyndelsen af februar 1658 over Tåsinge og fortsatte videre til Langeland. En lille styrke blev efterladt på øen, som derefter var besat af svenskerne indtil krigens afslutning. Nogle af soldaterne blev indkvarteret på Valdemars Slot, og det kom til at gå hårdt ud over den

statelige hovedbygning. En tid blev slotskapellet endda brugt som hestestald.

Da svenskerne forlod øen, var slottet nærmest en ruin. En synsforretning i 1660 oplyser, at så godt som alle vinduer og karme var brudt i stykker. Svenskerne havde brugt blyet fra de blyindfattede ruder til at støbe kugler af.

Lofterne var ødelagt, og kun tre døre var tilbage. Alle træpanelerne var borte. Svenskerne havde brugt træet som brændsel i den kolde vinter. Skifertaget var ødelagt mange steder, så regnvandet løb ned i bygningen. Endvidere var skibsbroen ødelagt. – Det må have været et sørgeligt syn.

Dette bekræftes af det vistnok eneste billede, der er bevaret af det første Valdemars Slot. Billedet er fra ca. 1670, og det findes i Peder Hansen Resens: Atlas Danicus. Det er gengivet i Henrik M. Jansens bog fra 1988: Valdemars Slot. Selv om det er et temmelig primitivt billede, giver det dog et indtryk af slottets udseende.

Som det fremgår af det foran citerede brev af 1635-28/12, blev en del af materialerne fra den nedrevne gamle borg »Kærstrup« benyttet ved opførelsen af Christian 4.'s Valdemars Slot. Dette er blevet bekræftet ved de bygningsarkæologiske undersøgelser, som er blevet foretaget i de seneste år. (jfr.: Fyns Amts Avis 1989-11/1).

Hovedfløjen var orienteret i retning nord-syd, og dens gårdfacade mod øst var ca. 60 meter. I hver ende var den mod vest forsynet med en tårnagtig sidefløj. Disse to sidefløje var forbundet med et galleri i to stokværk. I den sydlige sidefløj var indrettet et slotskapel.

Hovedbygningen var opført af røde munkesten i to stokværk over en høj, overhvelvet kælder, som udvendig var beklædt med granit. Midt på gårdfacaden var hovedfløjen forsynet med et ottekantet indgangs- og trappetårn med spir. I

hovedfløjens øverste stokværk var indrettet en dansesal (Riddersalen).

Ligesom flere andre af kongens bygningsværker var Valdemars Slot rigt forsynet med udsmykninger af sandsten. Dette materiale var blevet benyttet til bl.a. hjørnekvadere, indramninger om vinduerne, de svungne gavle og hovedportalen. Sidstnævnte var udført af stenhuggermester Gert Bachmann.

Hovedfløjen var forsynet med et højt skiferdækket saddeltag med 6 store kvistgavle samt et større antal ganske små kviste. Lignende små kviste kan ses på det nuværende slots hovedbygning.

Da slottet stod færdigt, må det have været et imponerende syn. Desværre gik der kun omkring 15 år, før en stor del af bygningen var blevet ødelagt. Dette blev Christian 4. dog sparet for at se, fordi han var død en halv snes år tidligere.

Slottets skæbne efter Christian 4.'s død

Indtil 1640 var Kirsten Munk ejer af godset på Tåsinge, men nævnte år overdrog hun det til sønnen Valdemar Christian. Denne

Valdemar Christian. Maleri af Justus Sustermans, ca. 1638. (Galleria Pitti, Firenze).

fik dog næppe selv noget at gøre med hverken slottet eller godset. Han opholdt sig næsten uafbrudt i udlandet. Efter faderens død i 1648 var han hjemme en tid, men da hans halvbroder Frederik 3. efter sin tronbestigelse fratog ham både grevetitel og den livsvarige pension, som faderen havde tildelt ham, rejste han atter til udlandet. Han døde 1656 i Polen.

Efter hans død overgik Valdemars Slot atter til Kirsten Munk. Heller ikke hun tog ophold på slottet, så den store hovedbygning stod vistnok fortsat ubeboet. Som tidligere nævnt blev den i februar 1658 besat af de svenske tropper.

Et par måneder senere døde Kirsten Munk, og ved den efterfølgende bodeling blev godset på Tåsinge overdraget til hendes datter Hedevig, (1626-1678). Denne var i 1642 blevet gift med daværende lensmand Ebbe Ulfeldt. Da han efter sin afsættelse i 1652 gik i svensk tjeneste, fulgte hun med ham. Deres ægteskab var alt andet

end lykkeligt, og i 1655 rejste hun fra ham. Hun tog senere ophold hos moderen på »Boller« i Jylland.

På grund af krigen kunne hun ikke straks efter moderens død overtage sit gods på Tåsinge. Efter fredsslutningen i maj 1660 er der sandsynligvis yderligere gået nogen tid, før hun kunne rejse til øen. Formodentlig først i løbet af 1661 har hun kunnet tage sin ejendom i besiddelse. På Tåsinge blev hun almindeligvis omtalt som »Frk. Hedevig«.

Det var en håbløs opgave, hun blev stillet over for. Slottets hovedbygning var for en stor dels vedkommende ødelagt, så et større genopbygningsarbejde forestod. Hun måtte foreløbig tage ophold i den del af slottet, som var nogenlunde beboelig.

Endnu værre var det, at hendes fæstebønder på grund af ødelæggelserne under krigen ikke kunne betale deres afgifter. Hertil kom at det i forvejen stod meget sløjt til med hendes økonomi. Hun havde

Niels Juels Valdemar Slot. (Frederik V's Danske Atlas, 1754). (Fra »Danske Herregaarde«, 1923).

en betydelig gæld og var i bestandig bekneb for penge. End ikke sine tjenestepigers tilgodehavende løn kunne hun betale, så de fik i stedet overdraget et par fæstegårde.

Hendes kreditorer var hele tiden på jagt efter hende, og for at holde dem fra livet måtte hun udstede det ene pantebrev efter det andet.

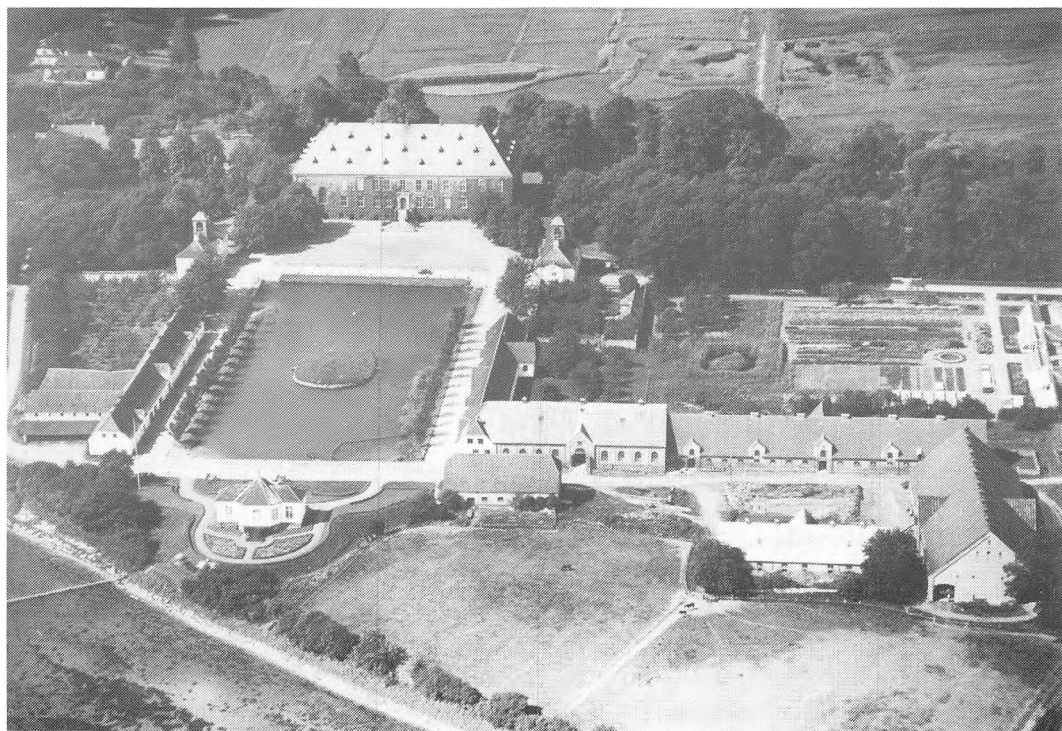
I et forsøg på at unddrage kreditorerne yderligere udlæg udstedte hun i 1662 en obligation på ikke mindre end 21.645 Rdl. til svogeren Corfitz Ulfeldt mod brugelig pant i en stor del af det resterende gods. Pantet var på 422 tdr. Hartkorn. Slottets hovedbygning var forinden blevet udlagt til stadshauptmand Jørgen Matthiesen i København.

I juni 1662 rejste Ulfeldt og hans hustru Leonora Christine, som ved førnævnte bodeling havde fået tildelt »Ellensborg« (det nuværende »Holckenhavn«), til udlandet.

Han blev anklaget for højforræderi og ved højesteretsdom af 1663-14/7 blev han fradømt ære, liv og gods. Da han imidlertid ikke opholdt sig i Danmark, kunne dødsdommen ikke eksekveres, men alt hans gods, altså også hans pantegods på Tåsinge, blev konfiskeret af kronen.

Frk. Hedevids økonomiske situation blev mere og mere fortvivlet, og hun besluttede derfor at flygte fra sine kreditorer. 1664-7/4 gik hun i nattens mulm og mørke om bord på et skib og sejlede bort fra øen.

En del af det af kronen konfiskerede fæstegods blev i de følgende år overdraget til en række af dens kreditorer, hvorved ejerforholdene på øen blev meget komplicerede. – I 1678 blev den del, der endnu var i kronens besiddelse, skødet til søhelten Niels Juel, (1629-1697), og dermed begyndte et nyt afsnit af øens historie.

Valdemars Slot ca. 1939. (Det kongelige Bibliotek).

Slottets hovedbygning var som foran nævnt kommet på andre hænder allerede i 1662. Den var senere blevet handlet et par gange, og på et vist tidspunkt havde de daværende ejere planer om at rive den ned for at sælge materialerne. Det blev dog heldigvis ikke til noget.

I 1678 ejedes den af en københavnsk borger ved navn Henrik Nielsen Holst, som solgte den til Niels Juel. Han lod slottet delvis ombygge, hvorved dens udseende blev ændret meget betydeligt. En stor del af den oprindelige hovedbygning murværk blev bevaret, og det findes endnu i det nuværende slot.

I midten af 1700-tallet ejedes slottet af søheltens sønnesøn Niels Juel d. yngre, (1696-1766). Han lod foretage en omfattende restaurering af hovedbygningen og fik anlagt det imponerende slotsanlæg med den kunstige sø omgivet af de to portbygninger, staldbygningerne og den lille tepavillon længst mod øst mod Lunkebugten.

I slutningen af 1800-tallet gennemgik hovedbygningen atter en omfattende restaurering, hvorved slottet fik det udseende, som det har i dag.

Efter at hovedbygningen havde stået ubeboet i de første årtier af dette århundrede, blev dets indre moderniseret, og i 1931 flyttede den daværende ejer, den nu afdøde lensbaron Carl Iuel-Brockdorff, (1905-1989), med sin hustru ind på slottet. Der kom atter liv i den store bygning.

Det kostede imidlertid efterhånden en masse penge at vedligeholde og opvarme hovedbygningen. I begyndelsen af 1970'erne valgte lensbaronen derfor at flytte ind i en nyopført villa i enden af parken. Hovedbygningen stod derefter atter ubeboet.

Hans søn, baron Niels Iuel-Brockdorff, (f. 1938), var i 1971 blevet medejer. Efter at han var blevet gift i 1973, flyttede han og

hans svenskfødte hustru ikke ind på slottet.

I 1974 sluttede han kontrakt med Orlogsmuseet i København om brugsretten til slotsbygningerne for et tidsrum af 30 år. En del af museets samlinger blev flyttet til Tåsinge, og slottet fungerede derefter som filial af Orlogsmuseet i en halv snes år.

Efter manges mening opfyldte museets ledelse desværre ikke de forventninger, som egnens befolkning og de lokale myndigheder havde haft, da filialen blev åbnet. – Slottets ejer hævdede, at ledelsen ikke overholdt de vedligeholdelsesforpligtelser, som den havde påtaget sig, da kontrakten blev underskrevet. Derved påstod han at have lidt et betydeligt tab og truede med at rejse erstatningskrav. Dette frafaldt han dog, da museets ledelse efter længere tids uoverensstemmelser besluttede at ophæve kontrakten med udgangen af 1984.

Allerede året efter begyndte et nyt afsnit af slottets historie, da det blev indrettet som Herregårdsmuseum. I samarbejde med Svendborg & Omegns Museum er der siden da blevet udført omfattende restaureringsarbejder, hvorved slottet nu er blevet en helt enestående seværdighed.

Det ville uden tvivl glæde Christian 4., hvis han kunne stå op af sin kiste i Roskilde Domkirke og ride den for ham velkendte vej til Tåsinge for at se, hvor smukt det slot, som han lod bygge, tager sig ud i dag.

Kilder

Christian den Fjerdes egenhændige breve, udgivet af C.F. Bricka, J.A. Fridericia og Johanne Skovgaard, 1878-1947.

Kancelliets Brevbøger, 1551-1645.

Henrik M. Jansen: Valdemars Slot, Svendborg 1988.

Luftkamp omkring Tåsinge II

Nedskudte allierede fly ved Tåsinge 1940-1945

Af Gunnar Kjær Mortensen

Luftkamp over Tåsinge. Striber på himlen efter tyske og allierede jagerfly. Billedet er taget ud af vinduet på urmagerværkstedet, Sundbrovej 102, Lundby, og så vidt det huskes i vinterhalvåret 1944/45.

(Foto: Georg Fischer Nielsen, Lundby).

Artiklen i 1989-årbogen har givet anledning til mange positive reaktioner, og jeg er kommet i forbindelse med en del interesserede, som har bidraget med supplerende oplysninger samt fundne genstande fra flyene. Der bringes her en række nye oplysninger, som er fremkommet siden den første artikel.

Vornæs Skov

Resumé:

Under overflyvning til et bombeangreb på Berlin blev en engelsk bombemaskine, Lancaster ND 365, den 15. 2. 1944 skudt ned ved Vornæs skov af en tysk natjager. Seks blev dræbt, og to overlevede. To ligger begravet på Landet kirkegård, Tåsinge, to på Skarø

og to i Svendborg. De to overlevende blev taget til fange.

Som nævnt er der fra dette fly to overlevende, som sprang ud med faldskærm. Den ene landede på en pløjemark på Skarø, hvor han blev fundet af Edvard Broholm og Rasmus Andersen. Flyveren havde ved landingen brækket det ene ben.

Den anden landede på lavt vand øst for Skarø og blev hentet i land af brødrene Aage og Hans Strange Rasmussen. De to overlevende var flyets pilot, flyverløjtnant P.K.W. Williams, og bombeskytten, flyversergent George Staniforth. Jeg har ikke hidtil vidst, hvem der var hvem, men dette synes nu at være opklaret.

På samme togt mod Berlin blev et andet fly, Lancaster ND 478, skudt i brand og

styrtede ned i den nordlige udkant af Fåborg. En af de to overlevende fra dette fly, pilotofficer Leslie Alfred Stevens, landede med faldskærm og blev arresteret af tyskerne og ført til en tysk lejr nær Fåborg inden videresendelse til krigsfangenskab i Tyskland. Stevens har i sin beretning forklaret, at da han den 16. februar blev sat op på ladet af en lastvogn, blev der samtidig anbragt »en rødhåret britisk pilot«, – og da Stevens ikke nævner noget om, at denne flyver skulle have et brækket ben, må det altså have været flyverløjtnant Williams, han har mødt. Som følge heraf har det været flyversergent George Staniforth, som brækkede benet, og som blev fundet af Edvard Broholm og Rasmus Andersen. George Staniforth blev indlagt på sygehus i det sydfynske område, hvorefter han blev

Afrevet flymotor fra Vornæs-flyet (Lancaster ND 365), som betragtes af Flemming Christensen, Landet. Foran det nederste af frakken og op bag ansigtet skimtes to bøjede propelblade. (Foto: Georg Fischer Nielsen, Lundby).

Nærbillede af flymotor fra Vornæs-flyet (Lancaster ND 365). Motoren var, som det ses, i svært beskadiget stand efter flyets eksplosion i luften med efterfølgende frit fald mod jorden. (Foto: Georg Fischer Nielsen, Lundby).

overflyttet til Tyskland. I slutningen af krigen blev han udvekslet via Røde Kors; den 6. februar 1945 var han atter i England.

Siø

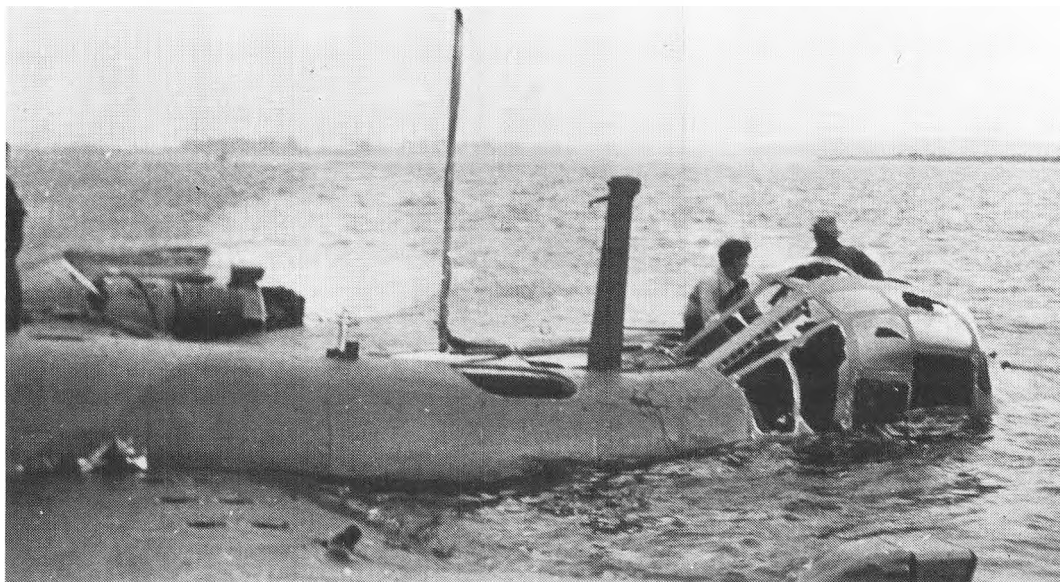
Resumé:

Under returflyvning fra en mineudlægning ud for Swinemünde nødlandede en havareret engelsk bombemaskine, Stirling MK I nr. 9190, d. 11.10.1942 ved vestspidsen af Siø, hvorved én blev dræbt, og han blev senere begravet i Odense. De øvrige seks blev taget til fange.

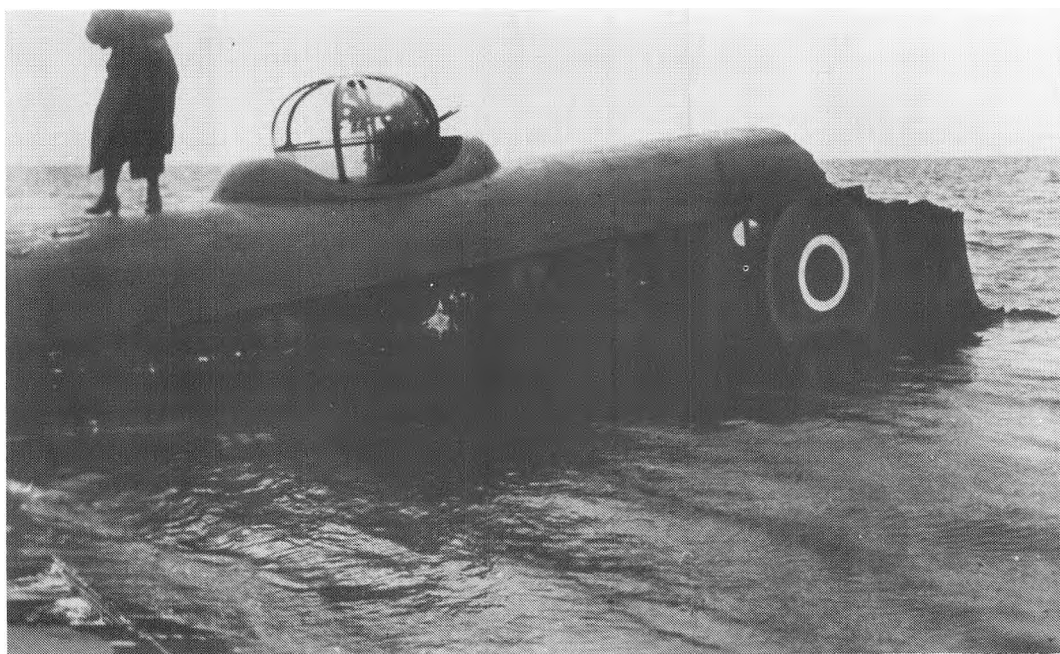
Om dette fly og dets besætning er det ikke lykkedes at få væsentlige nye oplysninger, men der er rettet henvendelse til Royal Air

Force's arkiv med henblik på at finde frem til en eller flere nulevende af de fem overlevende.

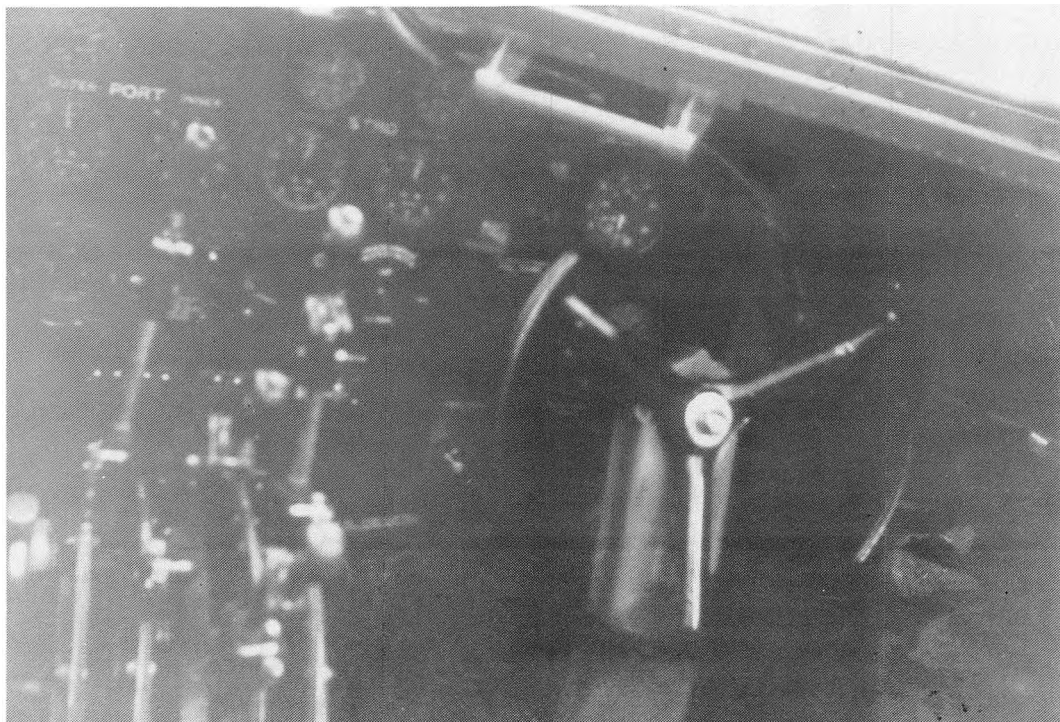
Som reaktion på den første artikel har jeg af en beboer på Strynø fået en iltbeholder fra flyet. Øverst på iltbeholderen er anbragt ventil og trykmåler samt en stuts for tilkobling af iltslange til maske. Beholderen, som ikke er ret stor, er anbragt i en kraftig sejldugspose med indsyet messingkrog. Jeg har senere fået oplyst, at der i flyet var et rørsystem med ilt ført frem til hver besætningsmedlems plads, men dersom et besætningsmedlem skulle bevæge sig rundt, kunne han koble over til den lille flaske, hængte den fast på flyverdragten og bære den med sig.

*Forreste parti af Siø-flyet (Stirling MK I nr. R 9190). Personerne er (t.v.) Karl Hansen (smed) og skovfoged Larsen, Vemmenæs.
(Foto udlånt af Laur. Heuser, Svendborg; formentlig taget af Ellen Heuser).*

*Parti af Siø-flyet (Stirling MK I nr. R 9190) med rygskyttens tårn og brudfladen fra det afbrækkede haleparti. Personen er Ellen Heuser, Vemmenæs.
(Foto udlånt af Laur. Heuser, Svendborg).*

*Et kik ned i det delvis vandfyldte cockpit på Siø-flyet (Stirling MK I nr. R 9190).
(Foto: Saxo Larsen, Bjernemark).*

Siø II

Vedrørende Siø er jeg imidlertid stødt på en helt anden begivenhed.

Natten mellem den 28. og 29. januar 1944 var der kraftig overflyvning over det sydfynske område. En engelsk bombemaskine på returflyvning havde problemer med at holde højde, da den var blevet beskudt over Tyskland.

Karl Andersen, Rudkøbing, fortæller herom:

»Under krigen kom der en sen aften en engelsk flyvemaskine, som var anskudt over Tyskland. Piloten ville forsøge at nå hjem til England, men maskinen tabte højde. De forsøgte at lette maskinen ved at smide alt det overbord, som kunne undværes, – men det var bare ikke nok, så derfor beordrede piloten tre mand af besætningen

til at springe ud med faldskærm. Den første landede i nærheden af bindegarnsfabrikken i Peløkke nord for Rudkøbing. De to andre landede begge på lavt vand ved sydkysten af Siø – den ene i bugten ud for Siøgaard og den anden i den næste bugt over mod Tåsingesiden. Den sidstnævnte var landet ved siden af en stor sten, som han kravlede op på, satte sig på den og frøs ganske forfærdeligt. Han kunne i mørket ikke orientere sig om, i hvilken retning der var land, så han ville vente på, at det lysnede lidt.

Den, der var landet nærmest Siøgaard, vadede i land og ventede, da han heller ikke kunne orientere sig i mørket.

Min mor arbejdede dengang på Siøgaard. Hun gik som sædvanlig tidligt i stalden og tændte lys for at begynde på

malkningen. Det svage lysskær blev observeret af den nærmeste flyver, og han begav sig nu til fods hen mod staldlængen. Men mellem ham og stalden lå møddingen; den havde han ikke set, så han sank i omtrent til knæene, før han nåede at vende, og kom så en anden vej til den nærmeste staldør, som han gik ind ad. Min mor fik selvfølgelig sit livs chok, da der stod sådan en skikkelse i en tilsølet flyverdragt i staldøren, men han fik hende beroliget og forsøgte at gøre hende forståeligt, at han var englænder. Han blev vist ind til stuehuset og fik gjort dem begribeligt, at de var flere, der var sprunget ud. Der gik et par ud for at lede, og de fandt ham, der sad og frøs ude på den store sten, og fik ham med hjem. De kom begge ind i varmen, trak flyverdragterne af og lånte noget tøj af Peter Hansen Pedersen på Siøgaard. I mellemtiden blev der disket op med noget at spise samt noget varmt at drikke. De lavede lidt op, men indså, at der ikke var meget at stille op, når de var landet på så lille en ø uden skjulesteder. Og ganske rigtigt, mens de sad bænket, ankom tyskerne. Den, som havde kommandoen, hed Emmerich, han havde en menig med. De havde rekvireret motorbåden »Maagen«, og da de trådte ind, gav de ordre til, at de to flyvere straks skulle overgive sig og følge med.

Pedersen slog i bordet og sagde, at det kunne der overhovedet ikke blive tale om, før de havde fået det, de ville have at spise, og derved blev det. Tyskerne stod pænt og ventede. Flyverne blev derefter ført med ned ombord på motorbåden. Forinden havde Peter Hansen Pedersen gjort tyskerne forståeligt, at han godt ville have det lånte tøj tilbage ved lejlighed; det lovede de. Båden sejlede derpå til Rudkøbing. Da de nærmede sig Rudkøbing, kunne Emmerich se, at der stod en hel menneskeskare af nysgerrige på havnen. Det blev han noget betænkelig ved. Da de kom ind til kajen,

trak han derfor sin revolver og fik menneskemængden noget på afstand.

Nu havde Emmerich jo lovet at levere det lånte tøj tilbage til Siø, og for at få bragt dette ud af verden beordrede han flyverne til at tage tøjet af og trække i de våde flyverdragter igen!

Faldskærmsnoren kom ellers til at gøre god gavn, idet de blev brugt af fiskerne til deres ålegarn«.

Englænderne bar dog ikke nag over, at de blev taget til fange på Siø, for efter krigen besøgte en af dem Siø og udtrykte taknemlighed over den gode behandling.

Hvad angår flyet, så nåede det velholdent hjem med den resterende besætning. Med hjælp fra en veteran fra Royal Observer Corps vil det blive forsøgt at finde frem til en eller flere af de overlevende, – det kunne være interessant at høre historien fra en af de direkte implicerede.

Vemmenæs

Resumé:

Under overflyvning på vej til mineudlægning i Kieler Bugt blev en engelsk bombe-maskine, Stirling MK III nr. EF 137, den 23. april 1944 skudt ned ved Vemmenæs af en tysk natjager. Alle syv besætningsmedlemmer blev dræbt og er begravet i Åbenrå.

Som det fremgik af artiklen i sidste årbog, så lykkedes det at opnå kontakt med en søster til flyets navigatør, som blev dræbt sammen med den øvrige besætning. Søsteren, Ruth Taylor, rejste herop fra New Zealand, ankom via Canada og England den 23. september 1989. Den følgende dag fik hun forevist nedstyrtningsstedet og de fundne vragele. Hun tilkendegav, at det var en stor tragedie, at så mange unge mænd fra mange nationer måtte ofre deres liv for at befri verden for nazismens tyranni, det var et stort tab både for de

Navigatoren på Vemmenæs-flyet (Stirling MK III nr. EF 137) flyversergent Douglas William Vaughan (29.11. 1915 – 23.4. 1944) Royal New Zealand Air Force. Begravet på Åbenrå kirkegård (række 4 nr. 2). (Foto stillet til rådighed af Ruth M. Taylor, Christchurch, New Zealand).

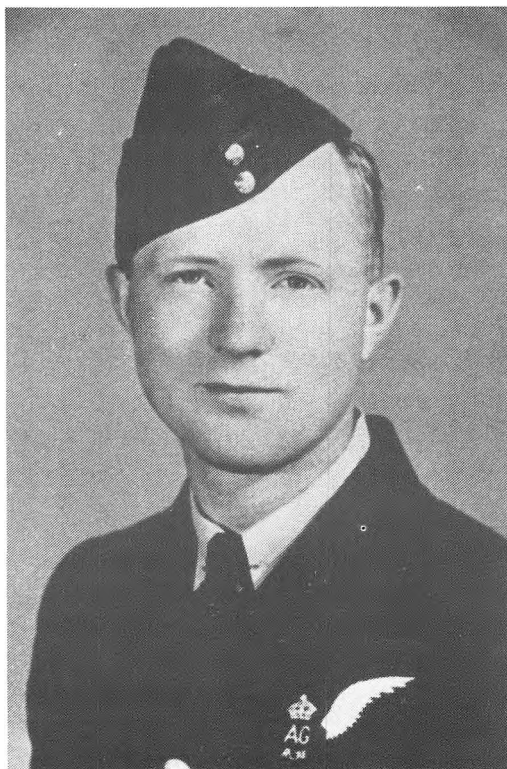
involverede lande og ikke mindst for de tusinder af familier.

Om broderen, Douglas William Vaughan, kunne mrs. Taylor fortælle, at han var uddannet slagter i sin fars forretning. I 1942-43 deltog han i en militær grunduddannelse i New Zealand. I marts 1943 kom han til Canada, hvor han blev uddannet til navigator. Efter et år blev han forflyttet til England, hvor han blev besætningsmedlem på den Stirling bombemaskine, som fik en så tragisk skæbne på Tåsinge.

Efter Ruth Taylors ønske, tog vi den

følgende dag til Åbenrå kirkegård, hvor vi besøgte broderens grav. Hun plantede en lyngplante foran broderens gravsten.

Flyets agterskytte, Ivar Larson, skulle angiveligt være fra Canada, men i The Imperial War Graves Commission's fortegnelse er ikke anført noget fødested, så jeg havde på forhånd opgivet at finde nærmere oplysninger om ham. I en artikel i Flyvehistorisk Tidsskrift var imidlertid anført følgende: »Agterskytten, Sgt. Ivar Larson, var født den 27. september 1910 i Kalvenes i Norge. Ved besættelsen af Norge opholdt han sig i Canada, hvor han senere blev uddannet til skytte og sendt til England«.

Agterskytten på Vemmenæs-flyet (Stirling MK III nr. EF 137) flyversergent Ivar Larson Kalvenes (27.9. 1910 – 23.4. 1944) Royal Canadian Air Force. Begravet på Åbenrå kirkegård (række 4 nr. 4). (Foto stillet til rådighed af Lars Kalvenes, Storebø, Norge).

Ved norske venners hjælp fandt jeg frem til lokaliteten Kalvanes, som viste sig at være en lille bygd på øen Selbjørn i skærgården syd for Bergen. Endvidere fandt jeg frem til præsten i det lille samfund, han hedder Arne Eide. Da jeg ringede ham op og fortalte om mine problemer, tilbød han beredvilligt sin hjælp.

Arne Eide har oplyst, at han har fundet frem til familien. Han kunne oplyse, at den dræbte flyver egentlig hed Ivar Larson Kalvenes (fordi familien stammede derfra), men han var i virkeligheden født på gården Haukanes på den noget større naboo Huftarøy den 27. september 1910. Hans forældre var Lars og Eli Kalvenes. Faderen var sømand og derfor meget borte fra hjemmet, det var derfor konen og børnene, der stod for gårdens drift. I dette hjem voksede Ivar op. I skolen havde han gode evner for læsning og teoretiske fag. Efter sin konfirmation kom han ud at fiske, men det var ikke rigtigt noget for ham. I sekstenårsalderen ansøgte han myndighederne om tilladelse til at emigrere til Canada, hvor han havde en onkel. Som attenårig ankom han til Canada og fik snart sin egen farm, som han drev om sommeren, om vinteren gik han i skole. Den 23. oktober 1942 meldte han sig som frivillig i Royal Canadian Air Force, og i

august 1943 afsluttede han sin grunduddannelse. Samme år blev han sendt til England, hvor han blev indkvarteret nær London.

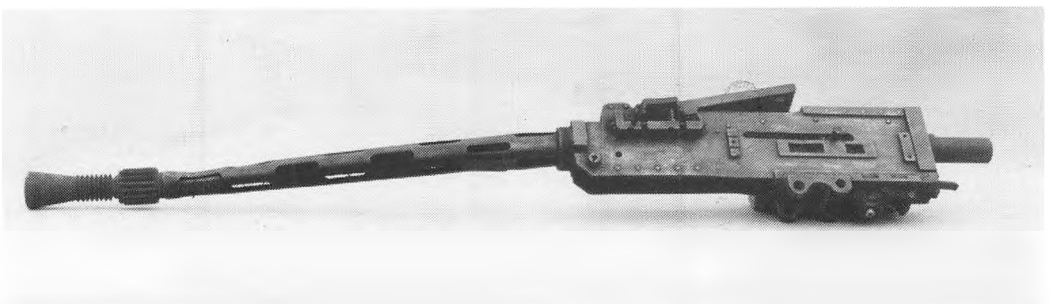
Han blev agterskytte på et Stirling bombefly og deltog i flere togter ind over fjendtligt område, indtil han mødte sin skæbne 23. april 1944.

Ivar Larson var som menneske stilfærdig og beskeden, men en stærk personlighed med en stærk vilje til at gennemføre de beslutninger, han havde sat sig for. Han havde en stærk udlængsel, som han lod sig drage af, da det blev for småt for ham hjemme på Huftarøy.

Ivar Larson blev posthumt tildelt Krigsmedaljen fra Norge, Deltagermedaljen og Håkon d. 7.'s Mindemedalje, og fra Canada tildeltes han Memorial Bar og Krigskorset med Egeløv.

De nævnte æresbevisninger med tilhørende dokumenter er stadig i familiens besiddelse. Kort efter krigen var en søster, Olaug, i Åbenrå for at besøge hans grav.

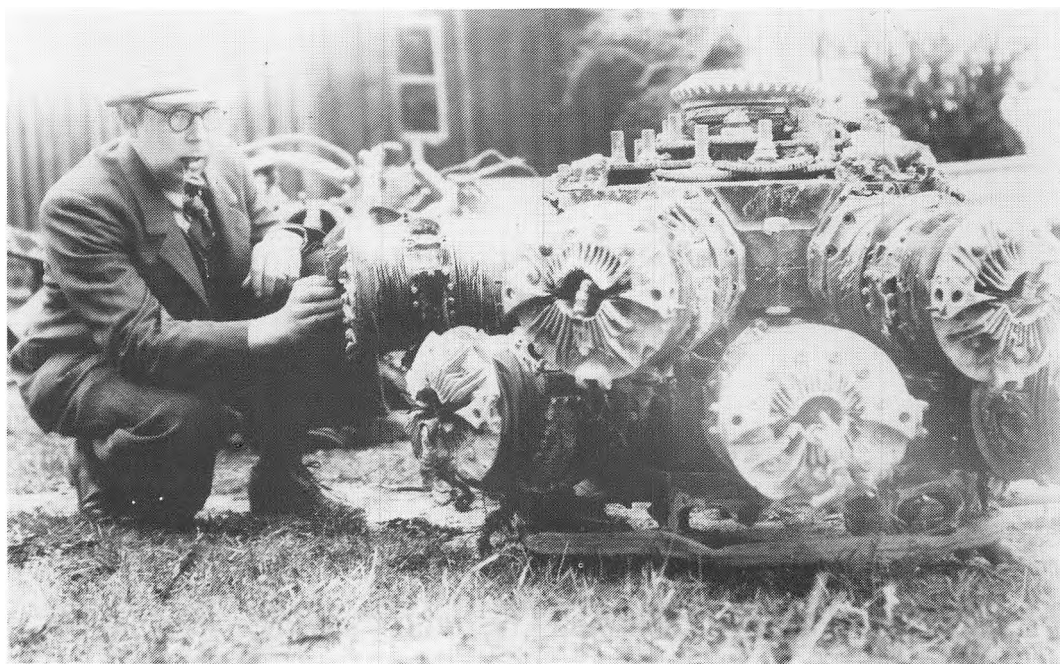
Urmager Georg Fischer Nielsen, Lundby, har fortalt, at han kom ud til nedstyrtningssstedet nogle få dage efter nedstyrtningen, og fra ham har vi (så vidt vides) de eneste eksisterende amatørfotos, bl.a. af den ene flymotor og dele af flyet, som var læsset på en tysk militærlastbil. G. Fischer

0,303 in. Browning maskingevær fra Vemmenæs-flyet (Stirling MK III nr. EF 137). Maskingeværet er fjernet fra flyets afbrækkede haleparti. Agterskytten, Ivar Larson, betjente sådanne fire, monteret parallelt, og dette er et af disse. Maskingeværet har upåagtet været hængemt i et udhus i Vemmenæs siden krigen. (Foto: Erik Hansen, Sundhøj).

Billede fra Åbenrå kirkegård umiddelbart efter krigen, inden trækorsene blev udskiftet med sten. På billedet stående Olaug, søster til agterskytte Ivar Larson Kalvenes. Alle syv besætningsmedlemmer fra Vemmenæs-flyet (Stirling MK III nr. EF 137) ligger begravet i Åbenrå. (Foto stillet til rådighed af Lars Kalvenes, Storebø, Norge).

Georg Fischer Nielsen siddende ved motor fra Vemmenæs-flyet (Stirling MK III nr. EF 137). Billedet er taget med selvudløser. (Foto: Georg Fischer Nielsen, Lundby).

Nielsen fortæller om sine indtryk af begivenheden:

»Til befolkningens forargelse lod tyskerne ligene af flyverne ligge på den bare mark i over tre døgn uden at få dem fjernet og begravet, men omsider blev de da kørt til Åbenrå (27/4 1944).

Halen var brækket af flyet og lå oppe i marken ved skoven, mens resten af flyet lå på lavt vand og stak et stykke op. Når man roede forbi, hvor halepartiet var brækket af, kunne man se ind i selve maskinen. Tyskerne undersøgte med passende forsigtighed vraget og opdagede en af de magnetiske miner. En ung tysk soldat klædte sig af, svømmede ud og fik lagt et reb om minen. Han sørgede for ikke at have nogen metalgenstande på sig, som kunne udløse magnetminen. Da rebet var ført i land,

stillede de sig op i en lang række og halede af alle kræfter, men minen rørte sig ikke ud af stedet. Derpå fik man fat i en traktor, som blev spændt for, men det var også en fiasko, for da man begyndte at trække, sprang rebet. Man så nu ingen anden udvej end at sprænge vraget. Da man var klar, fik folk besked på at åbne døre og vinduer, for at lufttrykket ikke skulle blæse det hele ud. Efter sprængningen blev der et mægtigt krater i havbunden, som kunne ses i mange år efter.

Engang, da vi var ude på stedet i en lille robåd, rodede vi med en stage på bunden og fik fat i den ene ende af et langt bånd af ammunition til flyets maskingeværer. Jeg halede indenbords, men båndet var meget længere, end jeg havde troet, så det hobede sig op i en stadig større bunke, mens båden

Tysk militær truck ved Vemmenæs under læsning af det sprængte flyvrage af Vemmenæs-flyet (Stirling MK III nr. EF 137). Til højre tysk værnemagtsoldat og på trinbrættet fotografens søn Eluf Fischer Nielsen (f. 8.1. 1940). (Foto: Georg Fischer Nielsen, Lundby).

Vragdele af Vemmenæs-flyet (Stirling MK III nr. EF 137) læsset på tysk militær transportvogn (formentlig kørt til omsmelting for tysk flyindustri). I forgrunden fotografens søn Eluf Fischer Nielsen (f. 8.1. 1940).

(Foto: Georg Fischer Nielsen, Lundby).

sank dybere og dybere af den tunge last, så vi blev nødt til at stoppe. Jeg beholdt ellers i mange år en lang stribe, men tid efter anden var der jo nogen, som godt ville have en patron, så nu har jeg kun tre tilbage«.

Besøg af veteraner fra Royal Observer Corps, Colchester, England

I forbindelse med en udvekslingsvisit til Danmark besøgte 16 englændere kollegerne i Luftmeldedistrikt Odense. I den forbindelse var en af værterne, Erik Jensen, blevet opmærksom på artiklen om de tre flystyrt på Tåsinge. Det blev besluttet at arrangere en udflugt til det sydfynske område søndag den 29. april 1990.

Første ophold var på Svendborg kirkegård, hvor bl.a. de to besætningsmedlemmer, flyverløjtnant R.R.S. Ballantyne og flyversergent N.B. Sefton, fra Vornæs-flyet ligger begravet. Desuden lå der syv besætningsmedlemmer fra det fly, som styrtede ned i Øster Skerninge. Erik Jensen og jeg fortalte kort om begivenhederne i forbindelse med de to flystyrt.

Derefter gik turen via Troense-Bregninge til Landet kirkegård, hvor en af veteranerne, Gordon Gowers, nedlagde en buket ved mindestenen over løjtnant A.J. Sayer og sergent L.G. Glaus. Derpå gik alle ind i kirken, hvor en af de engelske veteraner, C. Williamson, holdt en kort andagt.

Så kørte vi mod Vemmenæs og parkerede ved »Hegnet Campingplads«. Vi be-

gav os til fods til stranden, hvor deltagerne blev orienteret om de nærmere begivenheder ved Vemmenæs-flyets styrt den 23. april 1944. Jeg fortalte, hvor jeg havde fundet nogle mindre vragede fra flyet, og da flere af englænderne begyndte at rode samme sted, fandt de yderligere nogle metalstykker. Dette vakte almindelig opsigt, og flere fik en stump med sig hjem til minde om turen.

Inden vi forlod Tåsinge for at køre videre til Langeland, blev der holdt frokost-pause på parkeringspladsen lige før Siø-dæmningen. Her blev der lejlighed til at fortælle om Siø-flyet og vise fotos af flyet liggende i vandet samt fundne genstande fra flyet.

På Langeland så gruppen Langelandsfortet, dernæst kørte vi til Magleby kirkegård, hvor seks allierede flyvere ligger begravet. Englænderne lagde en buket blomster på mindesmærket over flyverne. Som afslutning så deltagerne en plancheudstilling i Tullebølle om besættelsen.

Under besøget tilbød Gordon Gowers at være behjælpelig med at finde oplysninger fra Royal Air Force's arkiver. Jeg har efterfølgende skrevet til ham og efterlyst oplysninger om de to overlevende fra Vornæs-flyet og de seks overlevende fra Siø-flyet. Det kunne jo være morsomt at finde frem til en af dem, og måske få vedkommende herover og gengive sine erindringer om de dramatiske begivenheder, som førte ham til Tåsinge, Siø eller Skarø.

Men det er jo som at lede efter nålen i høstakken!

KILDER

Trykte kilder:

Flyvehistorisk Tidsskrift nr. 4 1985 og nr. 5 1986.

Utrykte kilder:

Ruth M. Taylor, Christchurch, New Zealand: *Fotos og oplysninger om navigatør Douglas William Vaughan.*

Arne Eide, Storebø, Norge: *Fotos og oplysninger om agterskytte Ivar Larson Kalvenes.*

Georg Fischer Nielsen, Lundby, Tåsinge: *Adskillige amatørfotos og oplysninger om især Vemmenæs- og Siø-flyene.*

Erik Jensen, Odense: *Billedmateriale og enkeltoplysninger i forbindelse med Royal Observer Corps' besøg.*

Karl Andersen, Rudkøbing: *Mundtlige oplysninger.*

Troense – dengang

Af Ester Fredholm

Da jeg var en lille pige på tre år, rejste jeg med min far og mor og mine tre brødre fra København til Troense, til Skovvejen, der nu hedder Pilekrogen, hvor min bedstefar boede. Min bedstefar var skibskaptajn, hans skib var briggen »Anna«, og nu var han gået i land som så mange andre i skipperbyen Troense.

Jeg husker ikke så meget fra de første år, men jeg husker da, at baronen på Valdemar Slot døde nede i Tyskland, og da hans kiste blev ført gennem Troense, gik alle arbejderne på slottet foran med fakler. Det var en stor begivenhed i den lille by.

Min bedstefars hus var et meget smukt, gammelt hus, og Skovvejen var sådan en rolig og stille vej. Måske lidt afsides, men alligevel begyndte min far en købmandsforretning i den ene ende af huset, vel vidende, at der i forvejen fandtes fire købmænd i byen. Foruden Storms på »Storms hjørne«, der var den gamle og mest ansete forretning, husker jeg Frederiksens, det var der, hvor Elvira Madigan boede, og både i Grønnegade og omme i Egehaven var der købmænd.

Desuden var der to damer i Troense, der solgte brød, både i Alleen og »nede ad

Mine tre brødre og jeg selv ved bedstefars hus på Skovvejen.

Niels Fredholms købmandshandel på Skovvejen.

gaden«, så der var mange om budet. Men hvad, de levede jo alle sammen, og vi børn gik endda i privatskole, men drengene kom dog senere til Eskær skole, da lærerinden frk. Møller ikke kunne klare dem længere.

I 1910 eller deromkring solgte baronen alle gårde og huse på Tåsinge til ejendom, og til husene i Troense var der meget store haver. Til mange af dem endda en lille mark, og der var strandhaver hele vejen rundt. Mange af beboerne havde en eller to køer, men da det kneb med at komme af med mælken, opfordrede de min far til at begynde en mælkeforretning, ja nærmest et lille mejeri.

Det gjorde han så, og så kom han rundt til alle de steder, hvor de havde mælk. Med sig havde han en skummeske, hvormed han skummede fløde af mælken, der så blev til sødmælk. Hjemme havde vi en centrifuge,

og den var til håndkraft; der skulle to til at trække den, og så centrifugerede vi mælken til skummetmælk.

På vognen, han kørte rundt med, var der tre spande, til sødmælk, skummetmælk og fløde, og vi havde et pottemål, et halv-pottemål og et pæglemål. Der var haner til aftapning på spandene, og så kørte far turen rundt i hele Troense og solgte mælk til alle, der ikke havde køer.

Fløden bar vi så ud til Røde Mølle til skovfoged Hvidbak. Der var lavet et lille hus, hvor kilden løb igennem, og der kunne vi hænge spandene på et søm til afkøling i det rindende vand.

Det var en dejlig tur derud en sommer-aften, det var et helt eventyr. Vejen var lukket af bøgenes løv for oven, og hele vejen ud var der blomster på begge sider. Der var også en masse løgblomster, som vi

kaldte dem, det var affald fra den gang, spaniolerne kom over Tåsinge, blev der sagt.

Vi kom også ud til Ventepose Mølle, og det var meget interessant. Der var brolagt med kampesten, og vi gik ned ad trapper til deres hus, hvor vi sad som i en båd og kiggede ud over vandet. Der var også sat en kant op af kampesten, der kunne vise de forskellige højder på vandet.

Tilbage ad Skovvejen kom vi forbi Milius' hus, der lå overfor min bedstefars. Han var musiker, og når han havde været ude at spille, kom han altid fuld hjem. Han havde en ko, der stod tøjret nede i haven, og når han var fuld, kom han altid ned med en kæp og slog løs på den arme ko. Det kunne min far ikke tåle at se, men jeg husker ikke, om han meldte ham til dyrlægen, eller han købte koen. I huset boede også en, der bl.a. kaldtes »Mikkel Ræv«. Øgenavne var der masser af i Troense på de tider.

Jeg kom også op til Herluf Lolk, der var gift med godsforvalter Mohrs datter og altså svoger til Søren Lolk. Hun var møbelsnedker. Min mor fortalte, at hun selv hentede al træet ved dampskibsbroen med en trækvogn og i øvrigt selv havde lavet vinduer og døre til hele huset, der var bygget sammen med døre kostalden. Her malkede hun på gammeldags maner og passede i øvrigt landbruget. Hun var meget flittig, og når hun kørte med børnene – de fik temmelig mange – så spildte hun ikke tiden, men bandt sig fast til barnevognen, så hun havde begge hænder fri til strikkestrømpen.

Næsten alle i Troense dengang enten sejlede eller havde tilknytning til søfart, og på grund af min fars virksomhed kendte vi de fleste. Mange af husene ejedes af kaptajner og andre overordnede søfolk og beboedes af fruene, mens manden sejlede. Troense blev derfor af den øvrige ø betragtet som et lidt »finere« sted, og beboerne

»Storms hjørne« ved den gamle købmandshandel. Der mødtes man og spurgte nyt.

lidt fornemme og snobbede, især fruene.

Der var dog også virkelig fine folk som frøknerne Møller. Det var to døtre fra Færggården i Vindeby og to meget elskværdige og flinke damer. De gik altid i spadseredragt, sko og handsker og alt, hvad der passede til. De havde en meget stor have og fast gartner, næsten i engelsk stil. Til »aristokratiet« hørte også postmesteren, men han var så bøs, at folk næsten var bange for ham, især vi børn. Kom vi og skulle have et frimærke eller andet, så fik vi næsten altid en overhaling.

På hjørnet af Badstuen ligger et langt og meget smukt hus, og der boede skomager Anderslund. Han var meget dygtig til at sy sko og havde flere private kunder foruden sygehuset. I den anden ende af huset boede brofogeden, der altid havde travlt med at bringe den daglige post fra damperen til posthuset og omvendt, og desuden med at sælge billetter.

Skibsbygmesteren i Bregninge skov havde også privatlærerinde til sin datter, og da denne blev konfirmeret, begyndte lærerinden for sig selv i Grønnegade. Lokalet var et ret stort rum med tre borde. Om morgenen blev der sunget morgensang og bedt fadervor. Det er synd, at det er faldet væk, det var sådan en rar begyndelse på en dag.

Hvert år blev der holdt basar i haven, og det var en stor fest for Troense. Det var i badegæstetiden, og der kom folk alle steder fra. Der var masser af ting, der var skænket til dagen, f.eks. mange broderier. Såvidt jeg husker, gik overskuddet til kineserbørn.

Der var også en strikkeklub i Grønnegade. I den deltog Ellen Storm. De strikkede halstørklæder og sokker som julegaver til søfolkene. Ellen sendte også en enkelt sok til en ung sømand, som hun var interesseret i. Hvis han også ville have den anden, måtte han selv hente den. Det

gjorde han også, men mere blev det ikke til!

Amalie Clausen boede i et lille hus, der nu er gået tabt. Hun havde fransk vask og strygning, som det hed dengang, og hos hende lærte jeg at stryge flipper uden »æselører« til mine brødre. Hun havde flere hundrede kaktus, og der oplevede jeg en tidlig morgen at se »Nattens Dronning« blomstre.

Der var dog også mange, mange i Troense, som af en eller anden grund aldrig kom uden for en dør, som man aldrig så. De kom først ud, når det var mørkt. De levede på skyggesiden, men de beklagede sig aldrig, det gjorde man ikke dengang. Og så, ja alle de andre, der hverken hørte til bunden eller toppen, det var også nogen, der levede et roligt, nøjsomt og stilfærdigt liv. De lejede ud til badegæster om sommeren og solgte frugten fra haverne til frugtskipperne om efteråret.

Når folk i Troense døde, foregik ligfærden meget højtideligt og stilfuldt med hest og vogn. Kusken var klædt i sort, og følget gik eller blev kørt efter vognen til kirken. På vejen ud for husene havde folk strøet grønt og blomster. Alle var klædt i mørkt tøj, og ellers havde de sørgebind om armen. Dengang sørgede man i et helt år.

I Alleen boede dr. Bentsen i en meget stor doktorbolig, der ligger der endnu. Som læge for hele øen og Thurø med var han en meget kendt og respekteret mand. Han blev hentet af en båd ved dampskibsbroen, når han blev kaldt til Thurø, og så havde han en særlig stol i agterenden og en kappe svøbt om sig. Han måtte jo af sted i al slags vejr. Når han skulle på landet, blev han hentet af et hestekøretøj.

Da han døde, lejede fru Bentsen ud til »finere« badegæster. F.eks. har flere skuespillere og andre kendte navne holdt til der.

Gartnerboligen, ligeledes i Alleen ved slottet, blev drevet af dr. Bentsens søn.

Gartnerboligen.

Generalindehuset ved Valdemars Slot.

Der var altid meget smukt og i orden. Overfor i parken lå godsforvalterboligen, hvor baronen senere byggede sin villa.

Folk i Troense var dengang meget optaget af de dramatiske begivenheder, der fandt sted på slottet. Stamhuset var under administration efter den gamle barons død, og forpagter Juell drev avlsgården videre.

Trods det var der altid liv og røre på Valdemar Slot dengang. Der var 18 landvæsenselever, hvoraf flere var betalende. Der var to husholdningselever, en husjomfru og en ung pige i familiær stilling, som også var betalende. Det var en dejlig oplevelse for mange i Troense at køre eller gå gennem portene og iagttage det liv, der udfoldede sig.

På den anden side slottet, ud mod Lunkebugten, lå som nu Generalindehuset, hvor den gamle baronesse boede sammen med sine døtre. En af disse, baronesse Augusta, var hjemmesygeplejerske i Tro-

ense og som sådan kendt og afholdt af alle som »baronessen«, ikke mindst da hun senere blev oversygeplejerske på Svendborg sygehus.

Skibsbygmester Jacobsen (Jacobsens Plads) var ligeledes en meget kendt personlighed i det gamle Troense og respekteret af alle. Dengang var der endnu liv i træskibsbyggeriet, og det gavnede hele byen.

Da min broder Erik var blevet 16 år, overtog han mælkeforretningen. Det var i juli måned, og det fejrede vi hvert år med en tur til Skovballe kro sammen med andre unge. Der blev vi ligefrem kaldt de levestyrtne fra Troense! I de første år cyklede vi derud, senere kørte vi i bil, og så dansede vi til den lyse morgen.

Erik, der nu havde to biler, begyndte at få mælk fra slottet, og især fra Thorskilde mejeri. Jeg var med og holdt hus for min broder, og det blev nu en tradition, at alle mejeristerne og mejeribestyrer Svendsen hver pinsenmorgen kl. 4, før de begyndte i

»Danmarks smukkeste landsbygade«.

mejeriet, kom ned i haven til os og drak morgenkaffe. Vi var altid tidligt oppe, og jeg elskede turen rundt i haven i fred og ro, mens jeg nød udsigten og fuglesangen.

I Grønnegade, der skulle være Danmarks smukkeste landsbygade og har været omtalt så langt borte som i et kinesisk blad, boede som overalt i Troense mange søfolk. Deriblandt en, der hed Søren Peder. Han havde sejlet det meste af sit liv og var en meget velhavende og sparsommelig mand. Nu var han blevet ældre, og alle de her penge kunne han jo ikke få brugt, da han ingen mennesker kendte, men så fandt han på at invitere alle de store forretningsfolk i Svendborg og alle dem, der var lidt ved musikken, til middag på badehotellet sammen med nogle kaptajner og andre topfolk fra søen. Alle disse mennesker kunne jo ikke forstå meningen, da de ikke kendte manden, men de tog da derover og fik også, sagde de, en meget fornøjelig dag ud af det. Så fik han da brugt lidt af pengene!

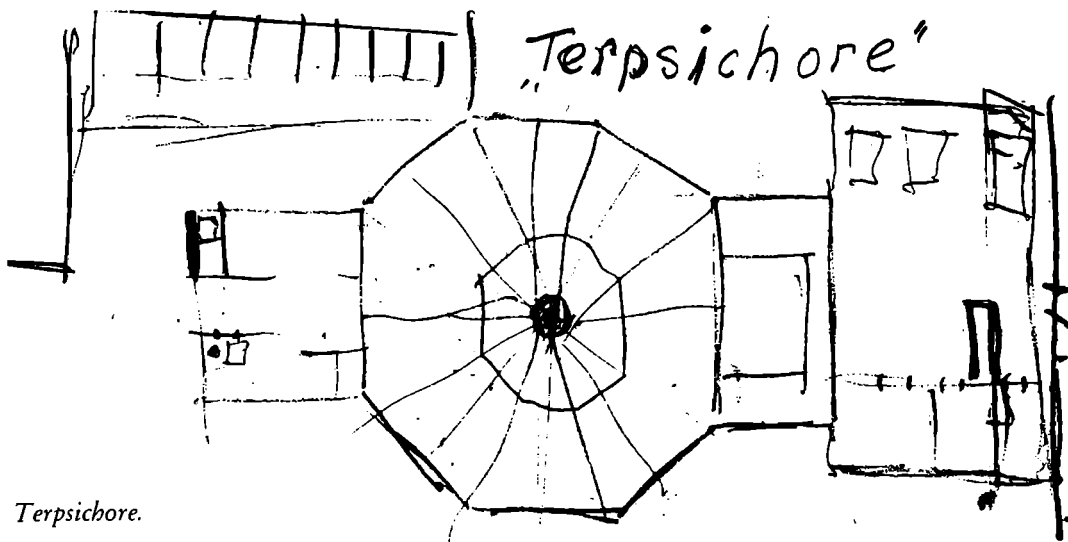
For vi unge var der spændende og fornøjeligt i Troense, især om sommeren, når de mange badegæster, som det jo hed dengang, satte kulør på byen. Især om onsdagen, for hvert forår var der en, der gik rundt og samlede ind fra hus til hus et beløb, som Preben Christensen og gamle Christian og Søren Holmskov skulle have for at spille hver onsdag i hele sæsonen. Alle havde gratis adgang. Dengang havde vi jo Terpsichore, den ottekantede dansesalon, der byggedes i 1880 og fik navn efter dansens muse.

Den gang var der ikke veranda, men åben terrasse ved hotellet, og der sad musikerne og spillede en time, førend vi så senere dansede. På terrassen sad badegæsterne og nød musikken, og folk promenerede frem og tilbage. Der kom folk fra Svendborg, fra Thurø og Valdemar Slot og sådan over det hele fra.

Og så lå der hvert år i mange år i Pilekrogen ud for hotellet to krigsskibe. De

Troense Badehotel med masser af badegæster.

Terpsichore.

hed »Lolland« og »Falster«, og besætningen kom altid op og dansede. Desuden kom der om sommeren mange turistdampere og lagde til ved broen, den ene uden på den anden, og sunddamperen sejlede om-

trent hver time, så der var liv i Troense dengang.

Når der havde været dans på kroen, og når det sluttede, så gik vi ud ad alleen og ned af Familiestrædet og om til Eghaven

Krigsskibene i Pilekrogen.

Marinesoldaterne gør landgang i Troense.

gennem den nye by, som vi kaldte det, og til Storms hjørne. Der skiltes vi, det vil sige, så skulle alle kavalererne følge pigerne hjem, for der var ingen gadebelysning.

I 1921-22 kom det elektriske til Troense, og det var en stor begivenhed. Det var jo kun en enkelt pære rundt omkring, det var ikke som i dag, hvor vi ligger badet i et lyshav. Jeg kan huske, at vi fik strenge ordrer på, at hver gang vi gik ud, skulle vi huske at slukke. Kun den dag, da det skulle indvies, da tændte far alle lysene over det hele, men så var det også slut.

Om vinteren, og det var altid den 6. februar, så var der Niels Juelsbal i Troense. Det var de søfarende, der i 1800-tallet stiftede den eksklusive og velgørende Niels Juelsforening, det var min bedstefar for

resten med til, og formålet var at give enkerne og de gamle piger, når de blev ene, et beløb hvert år til jul.

Det var en meget fornem forening med smukke gamle traditioner, og den årlige fest var et samlingspunkt for især søens topfolk. Hele Pilekrogen og Thurø Bund lå fyldt med skibe, og de, der ikke nåede at komme hjem, de kom rejsende over land.

Til festen, der var vinterens selskabelige højdepunkt i den lille by, var der altid udnævnt en ceremonimester. Han var i kjole og hvidt, i smoking, diplomat eller uniform og havde altid hvide handsker på. Det var ham, der bestemte alt; hvad der skulle danses, og hvornår der skulle holdes pause og alt det. Ind imellem og efter spis-

ningen fik vi unge lov til at komme og danse med.

Det var meget morsomt at være med, men jeg ville nu hellere i sejlklubben, de havde også et par fester om året, og der var lærer Lund formand. Han var en meget

afholdt lærer og var kammerat med os alle. I sejlklubben var festen mere folkelig og fornøjelig, og vi morede os i det hele taget herligt og nød livet i fulde drag som unge i det gamle Troense ... Ja, det var dengang!

Købmand Frederiksens gamle hus der lå ved Strandgade 8.

Carl Gustav (Nielsen) Høgstrøm,
(navneændring 1904), f. 14. juni 1869 i
Lundby – død 26. november 1933 i Breg-
ninge. Lærer, dimitteret fra Skårup Stats-
seminarium 1889.

Vemmenæs skole 1893-1909, Bregninge
skole 1909-1931.

Lokalhistoriker, slægtsforsker og for-
fatter til flere artikler samt bøgerne: »Taa-
singe før og nu«, 1901, og »Taasinge paa
Niels Juels Tid«, 1916.

Her bringes et afsnit fra hans artikel
»Taasinge Degnehistorie og Skolevæsen«
(trykt i »Aarsskrift for Svendborg Amts
Historiske Samfund 1914«) med enkelte
korrektioner og tilføjelser.

Bjerreby Skole

Af C. G. Høgstrøm

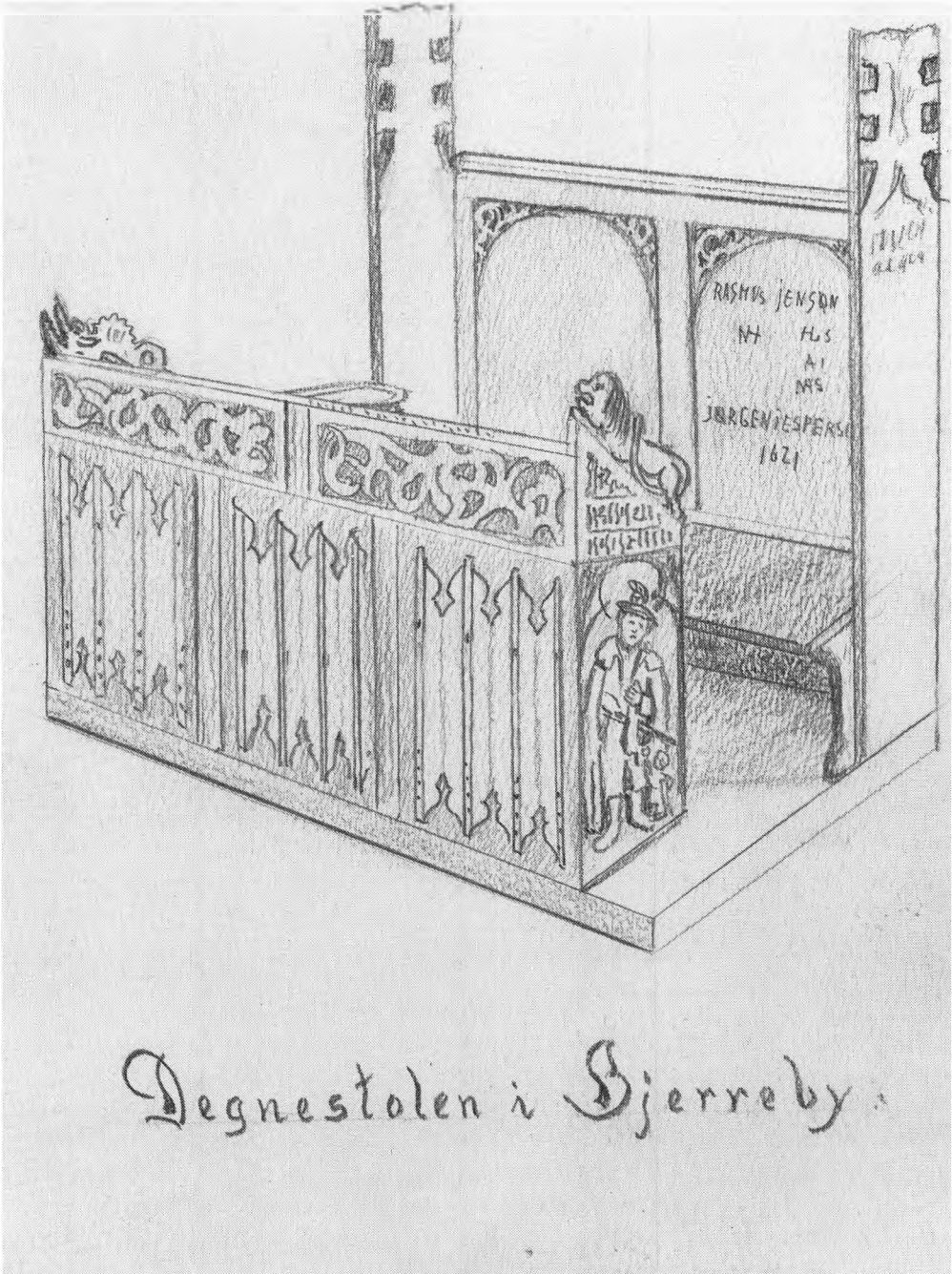
*Indtil vore dage, d. v. s. helt frem til den 15.
november 1955 kl. 10, hvor eleverne mødte
første gang i den nye Centralskole i Lundby,
har Bjerreby Sogn haft tre Skoler: Bjerreby,
Søby og Vemmenæs.*

Ældst er Bjerreby, der som Degnestavn
gaar helt tilbage til Reformationens Tid og
vel længer endnu.

Denne Skoles ældste Dage lader sig ikke
opklare paa Grund af manglende Materiale,
men vil man nøjes med Degnenes Navne,
kan man dog komme et godt Stykke Tid
tilbage; thi under Datidens timelange Præ-
kener har de gode Degne forkortet Tiden

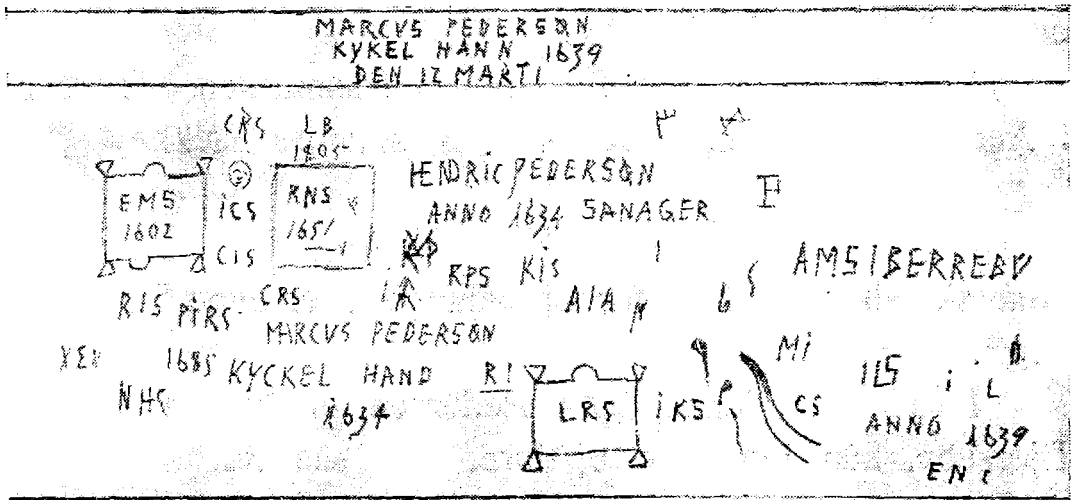
med at riste deres Navne i Degnestolens
Egeplanker i Bjerreby Kirke, og selv om
dette solide Aktstykke kun giver mangel-
fulde Oplysninger, saa er det dog højst
interessant.

Man ser, at Degnets Navn 1602 har
begyndt med de to bogstaver E. M. – maa-
ske Erich Madsen, at Degnen 1621 har
hedt Jørgen Jespersen ... 1634 Kykel Hann
... o. s. v. Sidstnævnte Aar anføres ogsaa
Hendrik Pedersen Sanager, sandsynligvis
en Broder til den daværende Sognepræst
der paa stedet, Hans Pedersen Sandager,
der er bleven Præst i Bjerreby omkring
1630; Formanden dør nemlig med hele sin
Familie af Pest 1629.

Degnestolen i Bjerreby

Degnestolen i Bjerreby kirke (tegnet af C. G. Høgstrøm).

Gamle degnenavne i Bjerreby kirke (tegnat af C. G. Høgstrøm).

Forøvrigt er alle disse Navne eller Forbogstaver og et enkelt Bomærke, hvor interessante de end er, dog kun lidet oplysende.

Det er sandsynligt, at en Del af dem er Navne paa Løbedegne fra Svendborg, unge Mennesker, der har været ængstelige for, at deres Navne ikke paa anden Vis skulde blive bevarede for Efterverdenen.

Paa Bjerreby Kirkegaard findes en Ligsten, hvis Indskrift ikke mere kan tydes. Den har ligget i Gulvet i den gamle Kirke og skal i sin Tid være lagt over en af disse Degne.

Sagnet fortæller, at samme Degn havde et Mellemværende med Bymændene i Bjerreby, men han var paa sit Dødsleje i Uvisshed, om det var ham, der skyldte Byen en Skilling, eller han havde den tilgode. For alle Tilfældes Skyld bad han sin Hustru om at give ham en Skilling med i Graven, for at han kunde betale, hvis han efter Døden skulde blive den afkrævet.

Det lyder jo meget naivt, men ikke mere end saa mange andre af Datidens Forestillinger, f. Eks. den, at Bondekonen skulde give god Vægt, naar hun solgte et Pund

Smør til sin Nabokone »for ikke at komme til at veje efter sin Død« og flere lignende.

Hen imod Midten af det syttende Aarhundrede begynder man at faa fast Grund under Fødderne, naar Talen er om Degnene i Bjerreby.

Ved et Skifte efter Sl. Søffren Rasmussen i Bjerreby i Aaret 1653 er en af Kreditorernes lange Række

Jens Persen Degen,

som skal have 1 Mk. for at »sjuje over dend Sl. mands lieg«.

Hvad Aar denne Jens Pedersen er bleven Degn i Bjerreby, kan jeg ikke opklare, lige saa lidt som hvad Aar han er afgaaet som Degn; men femten Aar efter hedder Degnen her

Casper Caspersen.

Dennes Navn er ikke bleven bevaret for hans Dyders Skyld - tværtimod.

Den 16. April 1668 lader Ridefogeden paa Valdemar Slot indstævne for Taasinge Birketing Casper Caspersen i Bjerreby, som er Degn i Bjerreby Sogn »och thill Værendes thill Hr. Hanses I Vorre« til

Betaling af hans Lejermaalsbøde for et Lejermaal, han har begaaet paa Slottets Stavn; Bøden er 12 Rdl. – For Ridefogedens Øjne bestod Synden, han havde begaaet, nærmest i dette, at – Bøden ikke var betalt.

Til Ridefogeden, der for Resten lader sig repræsentere af sin Ladefoged, svarer Degnen følgende:

»Eftersom jeg underskrevne er i Dag til Taasinge Birketing af velfornemme Mand Jochum Ernst, anlangendes Bøde for et Lejermaal med et Kvindfolk ved Navn Johanne Rasmusdatter, da er der til mit korte og enfoldige Svar:

1. Eftersom sligt ikke er sket, da Jochum Ernst var Valdemar Slot betroet, formenes, at Fuldmagt bør at blive fremvist.

2. Saa formoder jeg, at Dommeren ikke Dom for Brøde over mig udsteder, efterdi jeg har i Sinde, hvis Gud mig nogen god og stadig Lejlighed opvække vil, Personen at ægte, og derfor formoder jeg, at det med Sagen sig beror, indtil jeg faar bespurgt mig med Personen og andre gode Venner, er paa det ydmygeligste begærendes, at dette maatte lades i Agt, læses og paaskrives og indføres«.

Actum Bjerreby d. 16. April 1668.

Casper Caspersen.
Egen Haand.

En slig Tiltale lod den høje Ridefoged sig ikke byde uden svar med Næb og Klør.

Næste Tingdag, altsaa Ugen efter, oplæser Dommeren følgende Svar fra ham:

»Eftersom en uforskammet, letfærdig Kompan ved Navn Casper Caspersen tiltales for Lejermaalsbøder med Johanne Binders, saa haver jeg vel formodet, at

han mig udi hans Indlæg har forskaanet, idet han rører om Fuldmagt, og hvis mig her paa Stedet kan være betroet, endog han ikke er værd dertil at svare, langt mindre bør at vide min Fuldmagt, og ellers hvis mig her paa Stedet er betroet, ikke desmindre begæres af Birkefogeden Dom paa hans Person at blive til Stede, til Sagens videre Udførelse og hans Bøders Contentering, eller og Caution at stille, thi han har ingen Bopæl. Mens han tilspørges her for Retten, hvis Fuldmagt og ellers hvem ham har betroet til at betjene og synge udi Guds Hus, udi Bjerreby Kirke.

Og eftersom han beraaber sig paa udi hans Indlæg at ville ægte det besovede Kvindfolk, saa kan jeg det vel taale, at han ægter en dobbelt Hore, – At dette maatte læses og paaskrives, er jeg af Dommeren begærendes«.

Den 1. Maj 1668 dømmer Dommeren, at Casper Caspersen skal i Arrest, til han har betalt Bøderne, og den 28. s. M. falder den endelige Dom, der lyder saaledes:

»Efter forberørte Lejlighed vidste jeg ikke andet herudi at kunne kende, end at fornævnte Casper Caspersen fornævnte Bøder jo bør at betale inden 15 Dage eller og at lide Navn og Vurdering i hans Bo, Gods og Løsøre, hvor det findes efter Recessen«.

— — —

Saa vidt Tingbogen.

Ridefogeden spørger ham om, med hvad Ret han har Embedet som Degn. Han har ikke Bopæl i Bjerreby, men opholder sig i Vaarø Præstegaard, og daterer dog sit Indlæg fra Bjerreby.

Det ser altsammen noget indviklet og uregelret ud. Det kan se ud, som han er

Præstens, Hr. Hans Fich's Protegé, og som han ved hans Bistand bestrider Embedet paa en ikke helt lovlig Maade.

Der er imidlertid vist ingen Tvivl om, at han bliver afsat fra Embedet, og jeg har ikke fundet noget, der kan tyde paa, at han ved Ansøgning faar Lov at blive i Embedet, som vi har set det med Degnen Laurits Pedersen Schytte i Landet Sogn.

Det efterfølgende tyder lidt paa, at han har faaet en Afløser i Degneembedet allerede Aar og Dag før den omtalte Rettergang.

Eftermanden hed

Rasmus Jenson.

Hans Navn hører til dem, Egeplanken har bevaret; det findes nemlig i sin Helhed skaaret i Degnestolens Ryg, og Forbogstaverne af det findes ogsaa imellem de mange andre Navne.

I Kirkebogen staar anført, at Rasmus Jenson Degn blev begravet i Aaret 1714, ætatis 78, ministerii 51, altsaa 78 Aar gammel, efter 51 Aars Degnetjeneste.

Hvis han nu har været Degn alle disse Aar paa samme Sted, altsaa i Bjerreby, saa er han kommen der i Aaret 1663, og saa skulde altsaa Casper Caspersen være bleven suspenderet det Aar.

Man kan maaske saa tænke sig, at han har maattet rykke ud af Degneboligen, men ikke helt har villet opgive Embedet eller saadan noget lignende – helt klare Spørgsmaalet kan jeg ikke.

Rasmus Degn var en praktisk Mand; han var baade Degn og Gaardmand. Dette fremgaar af en Fortegnelse over Skatterestancer i Tingbogen. Her opføres nemlig Rasmus Degn i Bjerreby – imellem Snese andre – som skyldig for Aaret 1684 Rest af sit Landgilde 1 Rd. 14 Sk.; hans Hovningspenge for Aarene 84 og 85 refterer ogsaa, heraf er dog betalt – 9 Sk.

Blandt de Mænd, som Christoffer Winding, Hører ved Svendborg Skole, lader indstævne til Betaling af deres Degnekorn, er ogsaa Degnen i Bjerreby. Han drev Jørgen Kopps øde Gaard i Bjerreby sammen med Rasmus Stougaard, Hans Skræder og Jørgen Laursen, alle i Stjoul, og af denne Gaard er Restancen 2 Sk. Byg à 1 Mk. pr. Skp. Der har ikke været Velstand i Degnehuset, men hvor var der det i de Tider, de Huse og Gaarde er snart talte.

Naar Degnen saaledes gav sig af med Landbrug, har det vel nok været for at bøde paa de smaa Degneindkomster; men der har dog vist ogsaa været andre Grunde, maaske særlig Interesse for dette i de Tider saa vanrøgtede Erhverv, særlige Familieforhold el. lg.

Der er mulighed for, at Rasmus Degn har haft en Gaard til i Bjerreby foruden sin Part i ovennævnte Ødegaard. Han boede nemlig i sine ældre Dage slet ikke i Degneboligen; denne var derimod lejet ud til en Jakob Hansen Muule, der 26. April 1703 indstævnes tillige med flere andre Taasingboere af Kort Hellevad i Svendborg til Betaling af deres Gæld, som for Jakob Muules Vedkommende beløb sig til 4 Mk. 12 Sk. Ved denne Lejlighed anføres Jakob Muule som »boende i Bjerreby Degnebolig«.

Rasmus Degns Eftermand hed

Peder Pedersen.

Oplysninger om ham er meget sparsomme.

Ifølge nyere undersøgelser, foretaget af Svend Højte, udviser Bjerreby sogns kirkebog: »1760 d. 8. September begravet Peder Pedersen, Degn til Bjerreby i 46 Aar. Æt. 80 Aar«. Han må altså være født ca. 1680, måske i Svendborg. Hans forældre var, som nævnt af Høgstrom, borgmester Peder Han-

sen og hustru Margrethe Larsdatter. Han blev gift den 5. april 1715 i Bjerreby med Barbara Sophia Hermandsdatter. Hun blev begravet den 20. november 1761 i en alder af 67 år, og hun må således være født ca. 1694. Hendes far, Hermand, var broder til pastor Povel Andersen Schiøtts kone, Cathrine Hansdatter Møller. Povel Andersen Schiøtt var sognepræst i Bjerreby 1698-1735. Sandsynligvis har han hjulpet Peder Pedersen til degneembedet i 1714.

Degnen Peder Pedersen og hustru Barbara Sophia Hermandsdatter fik tre børn, hvoraf en søn, som også nævnt af Høgstrøm, var dødfødt. En datter, Elisabeth Pedersdatter, var født 1716 og døbt 6. søndag efter Trinitatis i Bjerreby. Hun blev gift den 13. juni 1738 i Bjerreby med sin fars medhjælper i degneembedet, Mogens Holch Schalkam. De fik syv børn. Elisabeth Pedersdatter døde 1794 og blev begravet den 10. februar, 77 år gammel. Mogens Holch Schalkam døde i 1804 og blev begravet den 1. november, i en alder af 94 år.

I 1720 begraves hans dødfødte Drengbarn. Seks Aar efter begraves hans Moder, Margrethe Larsdatter, Sl. Borgmester Peter Hansøns i Svendborg. Heraf ser man, at han var Borgmesterens Søn i Svendborg, og at hans gamle Moder efter at være bleven Enke har henlevet sin Livsaften hos Sønnen i Bjerreby og er død her i en Alder af 78 Aar.

1737 ansøger Peder Pedersen Degn om, at der maa beskikkes ham en Medhjælper i Embedet, og denne Ansøgning bevilges. Stamhusbesidderen Oberst Niels Juel, beskikker den hæderlige Studiosum

Mogens Holch Schalkam

til at være Medhjælper, og naar Degnen afgaar ved Døden, »hannem udi Embedet

at succedere«. Dette indtraf i 1760, og Schalkam bliver da virkelig Degn, d.v.s. faar Degnekaldets fulde Rettigheder; thi dets Pligter og Byrder har han haft, siden han kom til Bjerreby, hvad man ser af, at hans Collats er dateret allerede 6. Dcbr. 1737. Med Embedets Indtægter fulgte nu ogsaa dets Udgifter, f. Eks. Amtsskatter, der var 3 Rdl. 59 Sk.

Jeg har forgæves søgt efter Schalkams Herkomst. I Bjerreby Skoles Embedsbog er der gættet paa, at han skulde være fra Bagnkop paa Langeland, og det er muligt, men Kirkebogen i Magleby Sogn, hvortil Bagnkop hører, siger dog intet derom.

Han er født 1710 og var altsaa 27 Aar, da han holdt sit Indtog i Bjerreby. Det blev en lang Aarrække, han fik Lov at virke her; han dør nemlig først 1804 i den høje Alder af 94 Aar, efter altsaa at have været Degn paa samme Sted i ikke mindre end 67 Aar; mon ikke det er temmelig enestaaende i Danmarks Degnehistorie?

Da han blev kaldet til Bjerreby, var han Sæde- og Sognedegn i Skaarup og Tved, til hvilket Embede han var kaldet 26. Marts 1734 af Henning Walckendorff til Klingstrup, efter Degnen Frands Hansen Stær, og det er ufatteligt, at han fra dette bekvemme Sted og sandsynligvis dobbelte Indtægter vilde søge ud til Bjerreby.

Paa sine gamle Dage overlod han Skolegeringen til yngre Kræfter og maaske ogsaa sine kirkelige Forretninger. Ved hans Død indtraf den Mærkelighed, at Embedet blev delt i to. Hans sidste Medhjælper i Skolen, Christen Jørgensen, blev ved at fortsætte som Skoleholder, hvorimod Skoleholderen i Søby Skole, Lars Peber Baagøe, flyttede til Bjerreby og blev Degn.

Christen Jørgensen

var Søn af Skoleholder Jørgen Tidemand i Søby.

Hans gængse Navn var Christen Rebslager, hvad der efter Taasingeskik ikke var saa mærkeligt, da hans Fader oprindelig drev dette Haandværk, ja han har maaske selv i sin Ungdom gaaet baglæns med Hamperullen om Hofterne.

I hans Tid laa Skolen ikke som nu midt i Byen, men derimod i den østlige Udkant (Matr. Nr. 55). Det gamle Skolehus her, hvori Christen Jørgensens Efterkommere har levet og virket lige indtil vore Dage, nedbrændte 23. Nvbr. 1899, og dermed forsvandt det sidste synlige Minde om Christen Rebslager.

Han var en meget stille og fredsommelig Mand, ikke saa slem til at bruge Riset som saa mange af hans samtidige Kolleger. Om hans Uddannelse foreligger der mig bekendt intet. At hans Fader var Skoleholder, har vel bidraget til, at Sønnen er slaaget ind paa samme Levevej, om end det pekuniære Udbytte ikke har været stort. Det er heller ikke utænkeligt, at hans svage Helbred har været en medvirkende Aarsag: thi det var meget almindeligt, at Folk, der led af en eller anden Legemssvaghed, skulde have et saadant »let Arbejde«, og Jørgensen blev i en ung Alder angreben af Tuberkulose, hvilken Sygdom lagde ham i Graven 1813, kun 37 Aar gammel.

Af et i Vornæs Skole beroende Aktstykke angaaende Lærertilønninger m.m. for Taasinge faar man et ganske godt Indblik i en Lærers kummerlige Tilværelse dengang. Om Jørgensen siges der, at Næringsssorger og overdreven Anstrengelse i hans Embede lagde ham for tidligt i Graven.

Hans Hustru hed Karen Jensdatter, og deres lille Datter, Karen, var kun tre Aar, da hendes Fader blev stedt til Hvile paa Bjerreby Kirkegaard.

Det havde nu været naturligt, om Degnen

Lars Peber Baagøe

havde overtaget Skoleholderiet, men Peber, som han almindeligvis kaldes, var for gammel til at overtage begge Forretninger, ja selv Degnetjenesten blev ham for besværlig, saa han ogsaa maatte overlade denne til den nye Lærer.

I Pension skulde han have 2 Tdr. Rug og 2 Tdr. Byg in natura, samt 4 Tdr. Byg efter Kapitelstakst og 4 Læs Tørv, hvilket alt skulde udredes af Eftermanden i Bjerreby og af Læreren i Søby, Halvdelen af hver.

Af Skoleplanen af 15. Jan. 1814 faar man et lille Indblik i den gamle Degns huslige Forhold. Det hedder nemlig her: »Da Degnen Baagøe, en 73 Aar gl. Mand, er ganske uduelig til Skoleholder, og hans Økonomi bevisligen ikke er saaledes, at nogen duelig Seminarist vil eller kan opholde sig i hans Hus, foreslaas han til Afsked. Med passende Huslejlighed bør han forsørges af Sognet. Fra Planens Approbation regnes Afskeden. Degneindtægterne deles da lige imellem Sognets tre Lærere. Ved Degnens Død svares Pension til hans eventuelle Enke af Kirkesangerne i Bjerreby og Søby - lige meget af hver«.

Vi forstaar heraf, at gamle Peber havde overlevet sin Tid, og at det var paa høje Tid, at Bjerreby fik en ny Skolelærer og Kirkesanger, som det fra nu af kaldes.

Sognet sørgede paa en meget snedig Maade for Huslejlighed til den gamle Degn, som det jo var bleven paabudt. Man anbragte ham i Hospitalet, dog ikke som almindeligt Fattiglem, men som - Forstander.

I denne Stilling døde han 5. Jan. 1818 i en Alder af 77 Aar. Hans Enke Maren Hansdatter Huus døde først 1829, 66 Aar gl.

Den nye Lærer i Bjerreby bliver nu

Kristen Knudsen Hoyer.

Han er Søn af Gaardfæster Knud Hansen i Hillerslev By og født der 1. Febr. 1790. Navnet Hoyer antog han, mens han gik paa Skaarup Seminarium; – som Vederlag for en Del af sin Uddannelse her gjorde han Tjeneste som Plovkarl hos Amtsprovst Wedel.

Han er lige dimitteret 1813, med første Karakter, da han er saa heldig at blive kaldet til Embedet her i Bjerreby af General Fr. Juel, og her virkede han til sin Død den 8. Decbr. 1854.

Indtil 1835 laa den gamle Degnebolig nogle faa Alen vestligere end den nuværende Skole, der blev opført dette Aar og fik Navnet »Sofie Frederikke Skolen«, som det endnu staar over Døren under Frederik den Sjettes Navnetræk. Under Navnet er indsat en Sandsten med Aars-tallet MDCCCXXXV og følgende Indskrift: »Lad dit Liv bære Frugter af den gode Sæd, som her nedlægges i dit Hjerte«.

Den gamle Skole blev nu benyttet som Udhus indtil 1897, da maatte det vige Pladsen for et mere tidssvarende; men endnu til det sidste vidnede Nummer-listerne paa Væggen i Laden om, at her havde før den indbyrdes Undervisnings Fløjte kaldt til Orden.

Hoyer var en meget dygtig Lærer i Sammenligning med Formanden, og selv om han, maalt med Nutidens pædagogiske Meter, vel nok vilde falde langt igennem, saa var hans Komme til Bjerreby dog et afgjort Plus for Skolen.

Hans Hustru hed Maren Mortensen; hun døde 18. Marts 1840, 50 Aar gl.

Paa sine ældre Dage blev han som Enkemand gift med en Gaardmandsenke der fra Byen, Bodil Hansdatter, kaldet Bodil Jyde, og hans Søn, Christian Hoyer, blev gift med samme Enkes Datter, saa det blev et lidt indviklet Familieskab. De unge overtog Gaarden, men da Lærer Hoyer døde, rejste de til Falster og købte en

Bjerreby kirke og skolen.

Mølle der, og gamle Bodil Jyde, ogsaa nu kaldet Bodil Skolemesters, overtog paa ny sin Gaard. Hun er død 1877, 88 Aar gl.

Hoyers Eftermand blev

Johan Schmidt,

der var født i Davinde Skole 1. Dcbr. 1821 og Søn af derværende Lærer Chr. C. Schmidt og Hustru Jensine Petersen fra Søndersø Skole. Han dimitteres efter to Aars Seminarieophold fra Skaarup 1842.

De første Aar virkede han som Huslærer paa »Forhaabningslund« i Vestfyn, og 1847 blev han Lærer i Akkerup ved Faaborg. Dette Embede fik han imidlertid Lov til at overlade til sin yngre Broder, da Krigen stod for Døren, og selv blev han de følgende Aar Hjælpelærer, først i Vejlbj ved Middelfart og siden i Rønninge mellem Odense og Nyborg.

I 1854 blev han Andenlærer i Vester-skerninge, og her giftede han sig med sin Kusine Bothilde Dorthea Schmidt fra Genser ved Aabenraa, Datter af Gdr. C. C. Schmidt og Poulina Christiane Ravn fra Lygum Præstegaard. Lige før Nytaar s. A. blev Schmidt kaldet til Bjerreby, og i Januar 1855 flyttede han hertil med sin unge Hustru.

Han var en dygtig Lærer til sin Tid, og i 38 Aar fik han Lov at virke i Bjerreby Skole. Da han fik sin Afsked 1. Jan. 1893, blev han udnævnt til Dannebrogsmænd. Han flyttede da med sin Hustru til Falster og boede nogle faa Aar i en lille Ejendom, der hed »Aldershvile«, ved Nørre Alslev, hvor hans ældste Søn, Christian, dengang var Førstelærer og Realskolebestyrer. (Han er senere bleven Overlærer i Stubbe-købing).

Gamle Schmidts Ophold her blev dog kun kort. Han døde nemlig 5. April 1896, og hans Hustru fulgte ham i Graven Aaret efter, den 1. Juli.

De ligger begge begravet paa Nørre

Alslev Kirkegaard, og til hans Baare sendtes en Sølvkrans fra Bjerreby Skoledistrikt som et sidste Taknemlighedsbevis imod deres gamle Lærer.

Den yngste af Lærer Schmidts Sønner, Theodor, er Lærer i Nakskov, og den næst yngste, Frederik, var Hjælpelærer hos Faderen de sidste tre Aar, han var i Bjerreby. Kort Tid efter fik han Embedet i Grænge paa Lolland, hvor han har virket siden.

Jens Jacobsen,

Schmidts Eftermand i Bjerreby, er født 26. Septbr. 1868 i Nyborg, hvor hans Fader J. Jacobsen, gift med Henriette Dorthea Saul, var Fotograf. Han er dimetteret 1888 fra Skaarup og blev 3. Oktober s. A. Hjælpelærer i Langaa. Her var han et Aars Tid godt og vel, saa blev han 20. Jan. 1890 Andenlærer i Stige, og herfra forflyttedes han til Bjerreby 23. Febr. 1893. (Han blev gift den 20. april 1893 i Lumby, Fyn, med Thora Nielsine Krabæk).

Ved hans Ankomst hertil fik Skolebygningen en Hovedreparation, hvortil den i høj Grad trængte. Haven, der hidtil havde været temmelig lille, fik han et af de første Aar betydelig udvidet, idet en lille Toft, der laa bag ved Haven, adskilt fra denne ved et stort, gammelt Tjørnehegn, blev taget med ind til Have og beplantet med Frugttræer. Før disse blev saa store, at de kunde give noget rigtigt Udbytte, forlod Lærer Jacobsen Bjerreby, idet han 1. Dcbr. 1908 blev forflyttet til Kommuneskolen i Roskilde, nærmest som Sanglærer.

Sine musikalske Evner søgte han allerede at udnytte i Bjerreby, idet han der fik oprettet en Sangforening af ældre, bosiddende Mænd i Sognet, og denne Forening forskaffede i flere Aar Sognets Beboere mange fornøjelige Timer.

Hans Eftermand i Bjerreby blev nuværende Lærer Johannes Jensen.

Hvordan lønnedes nu Lærerne i Bjerreby?

Ja, fra gammel Tid har der til Skolen hørt en Jordlod paa 7 Tdr. Land, og de gamle Degneindtægter bestod endvidere af:

9 Tdr. 4 Skp. Byg					
2 Tdr. 6 Skp. Havre					
	anslaaet til	1 Rdl.	80 Sk.		
38 Snese Æg	-	-	6	-	32 -
550 Pot Mælk	-	-	5	-	70 -
Kvægtiende	-	-	6	-	00 -
Offer og Acc.	-	-	15	-	00 -
		<hr/>			
		Ialt 64 Rdl.		86 Sk.	

Efter Reglementet af 1795 tillagdes der Embedet 50 Rdl., og fra 1811 var Lønnen 6 Tdr. Rug og 4 Skp. Byg in natura og 25 Tdr. Byg efter Kapitelstakst, hvori dog skulde afkortes ovennævnte 64 Rdl. 86 Sk.

Havren skulde egentlig leveres in natura, men efter en mellem Husmændene og Degnen Baagøe indgaaet Akkord betaltes den med 8 Sk. pr. Skp. Skulde det dog med Tiden godtgøres, hedder det, at Embedet har lovlig Ret til een Skp. Havre af hver Husmand i Stedet for de 8 Sk. pr. Skp., bør denne tilsvares Læreren efter Kapitels-takst.

Kvægtienden, der er foranderlig, bør hvert Aar angives, og dette Beløb fra-drages.

Af de 50 Rdl. henlægges 20 til Vindeby Skole, men udgør dette tillige med Bidra-gene fra de andre Sogne mere end Værdien af 12½ Td. Byg, efter Kap., da anvendes det til Papir, Bøger osv. for Øens samtlige Skoler.

Lønnen er saaledes lavet om og for-bedret flere Gange, men Forbedringerne er ikke meget værd; thi med hvert nyt Tillæg følger et nyt Afdrag. Hertil kommer end-videre følgende ikke helt lystelige Bestem-melse:

»Da Børneantallet i Bjerreby og Søby Distrikter er større, - (Børnetallet var paa dette Tidspunkt henholdsvis 98 og 88) - end at en almindelig duelig Lærer kan undervise med Nytte, bør vedkom-mende Skolelærere, om det i Fremtiden skulde bemærkes, at Børnenes Frem-gang ikke svarer til Vedkommendes Ønsker, dagligen efter Aarstidens Be-skaffenhed og Skolekommissionens paa Direktionens Approbation grundede Be-stemmelse give længere Undervisning i Skolen, end det allernaadigst approbe-rede Reglement bestemmer«.

Fra 1814 er Lønnen 6 Tdr. Rug og 41 Tdr. Byg, de almindelige 128 Lspd. Hø og 192 Lspd. Halm, Offer og Accidenser, samt en Jordlod paa 6 Tdr. Land og de lovbefalede 6 Fv. Brænde.

Efter Loven af 1899 kom Embedet imel-lem de middelstore, Begyndelseslønnen vilde her som saa mange andre Steder være bleven større, hvis Børneantallet havde været mindre.

Den allersidste Forandring, der er sket, er, at Skolelødden for ikke længe siden er bortsolgt fra Skolen for 6400 Kr.

Ved Forskolen, som oprettedes her efter Lov af 29. Marts 1899, var den første Lærerinde Frk. Margrethe Holm, Datter af Lærer Holm i Øster Tørslev. Hun var født 12. April 1878 og dimitteret fra Vejle. Da hun havde været 4 Aar i Bjerreby, for-flyttedes hun til Udbyneder, og Karen Hansen, en Gaardmandsdatter fra Øster-marie paa Bornholm, blev hendes Efterføl-ger i Bjerreby. Hun var født 9. Juli 1873 og dimitteret fra Vejle samme Aar, som hun kom til Bjerreby. Her bliver hun til 1909. da forflyttedes hun til Strellev Skole i Vest-jylland, og nuværende Lærerinde, Enkefru Noline Møller, bliver hendes Efterfølger i Bjerreby.

Hilsen fra Bjerreby

Fra legepladsen.

Sophie Frederikke Skolen, Bjerreby.

Efterskrift

Som et afsluttende supplement til C. G. Høgstrøms grundige historiske redegørelse kan skolens to yngste embedsbøger fortælle følgende om de sidste lærere, der har virket i Bjerreby.

1909-1917. Den foran nævnte, *Johannes Jensen*, var født 18. februar 1882, søn af hmd. Hans Hemmig Jensen og hustru Dorthea Andersen, Løgeskov ved Stenstrup. Efter 5 år ved landbruget blev han optaget på Nørre Nissum Seminarium, hvorfra han dimitteredes 1905. Efter forskellige vikariater kom han i 1906 til Lunde skole ved Stenstrup, hvor han virkede som andenlærer til 1. marts 1909, da han blev kaldet til lærer og kirkesanger i Bjerreby. Han blev gift 1. juni 1909 i Ansgar kirke, Odense, med Margrethe Andrea Schwanner. Efteråret 1917 blev han kaldet til førstelærer ved Lunde skole på Nordfyn.

1917-1931. *Johannes Henriksen Grumer*, født 31. juli 1889 i Vejle, som søn af lærer A. J. Henriksen og hustru Karoline født Larsen. Efter at have taget præliminær-eksamen i 1906 var han ansat 2 år som kontorist på Vejle byfogedkontor. Han blev optaget på Jelling Statsseminarium, hvorfra han dimitteredes i 1911. Derefter fulgte forskellige vikariater samt soldater-tjeneste. Den 1. maj 1916 blev han kaldet til andenlærer ved Hou skole på Langeland, og det var herfra, han kom til Bjerreby som lærer og kirkesanger fra 1. januar 1918. Han blev gift 22. december 1918 med Clara Margrethe Jensine Olsen. Lærer Grumer døde sidst i april 1931 efter lang tids sygeleje og forudgående svagelighed (gigt).

1931-1955. *Carl Eduard Frederiksen*, født 9. februar 1903, søn af smedemester Frederiksen i Særslev på Nordfyn. Efter at have arbejdet ved landbruget nogle år blev han via højskoleophold og privat forberedelse optaget på Jelling Statsseminarium, hvorfra han dimitteredes 1926. Efter forskellige ansættelser blev han 1. november 1927 andenlærer ved Langtved skole, Flødstrup ved Ullerslev, hvorfra han 1. august 1931 blev kaldet til lærer og kirkesanger i Bjerreby. Han blev gift 20. november 1928 med Rigmor Schack Olldag.

Da den nye centralskole i Lundby blev taget i brug den 15. november 1955, standse undervisningen i den gamle skole, og lærer Frederiksen blev således den sidste, som var skolelærer der. Herefter overgik den til privat beboelse, foruden at den i perioder bl.a. har huset kommunkontor og biblioteksfilial.

Bjerreby Forskole: Den foran nævnte lærerinde, enkefru *Nicoline Møller*, født 18. april 1858, født Nielsen Roelsgaard, datter af hmd. Niels Roelsgaard, Lild sogn. Gift 31. august 1900 med børnehjemsbestyrer K. Møller (død 1905). Hun var ueksamineret, uddannet på Jebjerg Højskole (håndgerning og dansk) og Testrup Højskole (gymnastik) og havde virket på forskellige børnehjem. Den 1. januar 1910 blev hun kaldet til Bjerreby Forskole, hvor hun virkede indtil sin pensionering den 1. april 1928.

1928-1943. *Anna Margrethe Baungaard*, født 13. juni 1905 i Glud sogn ved Horsens, datter af lmd. J. P. Baungaard. Hun dimitteredes fra Statens Forskoleseminarium i Vejle 1928. Efter et kort vikariat blev hun 1. september s. å. konstitueret som forskolelærerinde i Bjerreby og 1.

december 1929 fast ansat. Den 27. oktober 1931 blev hun gift med gdr. Verner Skov, Vårø, men fortsatte sin gerning i skolen, indtil hun søgte sin afsked fra forskolen i 1943 (hun kom senere til at undervise nogle år igen ved Bjerreby-Landet Central-skole).

1944-1946. Efter forskellige vikarer ansattes *Grete Weiss Fogh*, født 1919-22/10 i Sindal. Hun dimitteredes 1942 fra Skårup Statsseminarium og kom til Bjerreby fra Fuglsbølle skole på Langeland. Ved giftermål flyttede hun med sin mand, Jens Kri-

stian Jørgensen, som da havde fået lærerembede i Fuglsbølle, tilbage til Langeland.

1946-1958. *Anna Elise Hansen*, fra Lindved eller Fraugde ved Odense, født 1909-3/2. Hun blev den sidste lærerinde, der kom til at undervise i Bjerreby Forskole. Så vidt det har kunnet oplyses, sluttede skolegangen dér ved sommerferiens begyndelse 1958, og børnene sammen med frk. Elise Hansen fortsatte derefter i Bjerreby-Landet Centralskole, Lundby.

Bjerreby Forskoles bygning blev da solgt til privat beboelse.

Bjerreby Forskole. (Foto: Svend Højte, 1955).

Nyt fra arkivet

Blandt forhåbningerne ved årbogens start i 1987 var også denne, at et sådant skrift kunne være medvirkende til at stimulere til en forøget aktivitet i og omkring vort arkiv, så det ikke alene fungerer, men også udbygges og består.

Det er derfor en glæde at konstatere, at afleveringernes antal er stigende, og at flere besøgende kommer for at gøre brug af samlingerne, – også udefra. Mon ikke årbogen kan have virket fremmende på dette?

I arbejdet med at søge og indsamle materiale til forskellige afsnit af årbogen nedskrives også mange supplerende oplysninger og data, som – på grund af den begrænsede plads – ikke direkte kommer i brug. Eksempelvis gav sidste års serie om »Smedier på Tåsinge« væsentlig mere i fotos og notater, end der kunne gøres brug af i denne. Selv om hver enkelt smedies beboere og bygningshistorie ikke dermed kan dokumenteres fuldstændigt, så har det været meget nyttigt for arkivet at tage emnet op og dermed få lagt et grundlag til at kunne bygge videre på. Mange informationer er ledt frem, og det har fremfor alt været indbringende at få en snak med de mennesker, som stadig kan huske noget af det, som vi andre er for »unge« til. Derfor burde der nok bruges endnu mere tid på et opsøgende arbejde, men det kan kræve nok så mange timer.

En samtale kan også bringe helt upåagtede oplysninger frem i dagens lys, – for eksempel dukkede et foto af Landet sogns vagtværn (fra den politiløse tid under krigen) op i forbindelse med undersøgelserne omkring smedierne. Men fotografier af smedien i Skovballe og ved Valdemars Slot savnes stadig!

I dette afsnit af årbogen fortæltes der sidste år om manglen på fotografier af Skovballe kro. I arkivet findes der kun et enkelt billede fra det liv, der har udfoldet sig på det populære sted, som kroen var. Billeder fra udflugter, baller og andre fester, findes de? Nu i år har vi – hidtil forgæves – søgt efter fotografier af og fra den gamle dansesalon »Terpsichore«, der lå bagved Gæstgiveriet (»Den gamle Kro«/»Lanternen«) i Troense. Denne ottekantede træbygning fungerede fra dens indvielse den 17. juli 1891 og måske helt frem til begyndelsen af 30'erne som det eneste større samlingslokale i Troense, hvor det har været rammen om mange fester, amatørforestillinger og andre begivenheder. Via en af ugeaviserne har vi denne gang prøvet at bringe en »efterlysning«, men hidtil uden resultat. Mon der blandt årbogens læsere skulle findes nogen, som kan hjælpe? Både fotos og papirer kan jo kopieres, så vi vil ikke være ude efter at beholde det, der udlånes til arkivet.

Der kan også dukke hidtil upåagtede oplysninger eller billeder frem, når der ledes i arkivets egne gemmer, og der kommer noget for dagen, som egentlig var gået lidt i glemmebogen. Det var tilfældet med det her viste foto, som Povl Fredholm har kaldt »Tåsinges første Droske 1920«. Måske vil der være nogen, som kan nikke genkendende til en eller flere af personerne?

Esther Fredholm erindrer den tydeligt og har også været med på udflugter i den.

I foråret 1989 kunne Albert Lolk, Odense, bringe sit arbejde med kilderne til øen Tåsinges ældste historie (frem til 1813) til sin afslutning. I hans oversigt over udført

Personerne, iflg. Poul Fredholm:

<i>Axel</i>	<i>Hans Julius J.</i>	<i>Erik</i>	<i>Arthur Mikkelsen</i>	<i>Pilegaard</i>
	<i>Peder Verup</i>	<i>Harry</i>	<i>Ole Nielsen</i> <i>(Blanca)</i>	<i>Hans Ottesen</i>

arbejde 1970-1989 er det samlede resultat opgjort til ialt 17.801 sider, – udarbejdet frivilligt og uden nogen form for vederlag! Vi havde måske nok tænkt, at han dermed ville have indskrænket sit intense virke med historien lidt, men sandelig om ikke han straks og ufortrødent gik i gang med at bearbejde øens kirkebøger for 1813-1892!

Vi er meget, meget glade for hans ihærdighed, samarbejdet og de omhyggeligt udarbejdede resultater, vi modtager, og ønsker ham et godt helbred og kræfter til mange virksomme arbejdsår endnu!

Det er af uvurderlig betydning, at både

nulevende og kommende generationer med tilknytning til vor ø derved har mulighed for at gøre brug af så værdifulde og let tilgængelige oplysninger. Også for slægts- og historieforskere i øvrigt må dette være enestående.

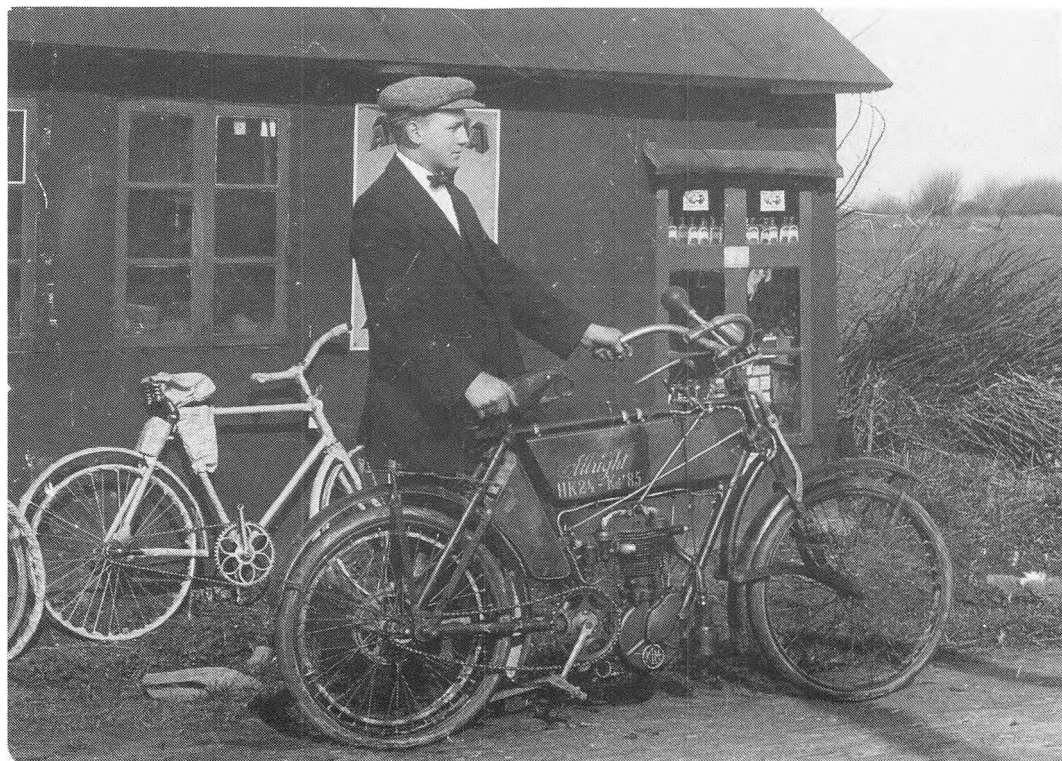
Vore samlinger øges, og mængden af arkivalier hober sig op på gulvet foran reolerne. Her i tiåret for arkivets officielle åbning skal det derfor være vort udtalte ønske for fremtiden, at der kan findes en mulig løsning på vore pladsproblemer!

Men selv om pladsen er trang, så tager vi dog stadig gerne imod besøgende!

På de næste 4 sider vises et udpluk af fotos fra arkivets gemmer:

Landet sogns vagtværn, 1944. Personerne, fra venstre: Verner Hansen, postbud, Lundby. - Ejner Lund, vejmand, Strammelse. - Aksel R. Svop, smed, Strammelse. - Cyril Jørgensen, arbejdsmand, Vornæs. - Ejnar Karkov, gårdejer, Vornæs.

Smedemester Marius Skov, Gesinge. (Foto før 1915).

Gæstgiver Laurits L.R. Skov og hustru, »Eghaven«, Troense, fejrer guldbryllop den 27. februar 1913.
(Huset er det nuværende »Lodskroen«). Hvem kender gæsterne?

Bregninges gamle brandsprøjte rykker ud.

Svendsen på færgen, foto af Søren Lolk.

Nyt fra museet

Mange af landets museer må i disse år notere en mindre nedgang i besøgstallet, hvilket også gælder for vort museum. Men vi har stadig den tilfredsstillende, at gæsterne hos os finder museet interessant og hyggeligt med dets lidt gammeldags museumsstil. Vi lader tingene tale for sig selv, eller i Skipperhjemmet som en helstøbt enhed, og det sætter mange mennesker pris på.

Det er stadig vort håb at få rejst en bygning mere, så der bliver mulighed for at vise flere af de ting, vi har i magasin, eller sprede de nuværende udstillinger over en større plads.

Og det indledende arbejde til denne udvidelse er startet. Ved nedbrydningen af Lundby skoles gymnastiksal blev en del gode og anvendelige byggematerialer bjerget i 11. time, – ganske gratis! Det drejer sig om mursten, bjælker, gulvbrædder og plader, som vi har opmagasineret under tag på forskellige steder, hvor der fandtes ledigt husrum. – Tak til de mennesker, som straks kunne se nytten af det.

Soklen til det nye hus har vi haft i årevis, idet kælderens eller hallen, som vor nyeste afdeling med det flade tag kaldes, er dimensioneret, så den kan bære en overbygning. Der er desuden erfaring for, at disse såkaldte built-up tage ikke har lang levetid, og det vil derfor være en fordel at bygge ovenpå, inden taget bliver utæt. Set fra

hovedvejen vil det desuden pynte meget på museet, når disse planer ad åre bliver til virkelighed.

Den nyregistrering af alle museets genstande, som Svendborg & Omegns Museum har påtaget sig, og som betales med midler stillet til rådighed af Statens Museumsnævn og Svendborg Kommune, fortsætter efter planen. En god ven af museet, Aksel Hansen, Rudkøbing, deltager aktivt i registreringen som frivillig, ulønnet medarbejder.

For andet år i træk har vi haft en langtidsledig som havemand m.m. En god ordning, som er meget værdifuld for museet.

Fra mange sider har vi i årenes løb modtaget tekstilgaver af vidt forskellig art: Beklædning, kniplinger, broderier, vævede og strikkede genstande m.m., og museets kister, skabe og skuffer bugner af fine ting, som vi desværre mangler plads til at udstille.

Vi opfordrer Tåsinges kvindelige beboere til at gøre brug af samlingerne, hvis de har et problem i forbindelse med et håndarbejde eller måske bare får lyst til at se på noget smukt. Der vil altid være mulighed for at få tingene forevist ved henvendelse på museet.

Vi retter her en tak til alle, som i årets løb har givet Tåsinge Skipperhjem og Folkemindesamling en håndsrækning af en eller anden art eller betænkt vore samlinger med bevaringsværdige genstande.

Hvordan får du kontakt til Tåsinge Museumslaug?

Drejer det sig om museet, medlemskab, spørgsmål om eller forslag til:
Foreningsarbejdet, udflugt m.m. – kontakt da et bestyrelsesmedlem!

Bestyrelsen

Hans Høite Hansen,
Lundbyvej 24, 5700 Svendborg,
(formand) tlf. 62 54 11 10

Hans Marquardsen,
Skovballevej 122, 5700 Svendborg,
(næstformand og kasserer) tlf. 62 54 11 24

Edith Brenneche, Vindeby Bakkevej 4,
5700 Svendborg tlf. 62 22 54 02

Anne Lise Fredholm, Eskærvej 4,
5700 Svendborg tlf. 62 22 61 73

Bent Hansen, Færggårdsvej 43,
5700 Svendborg tlf. 62 22 59 58

Frits B. Jørgensen, Vievænget 25,
5700 Svendborg tlf. 62 22 54 69

Kurt Simonsen, Pilekrogen 13,
5700 Svendborg tlf. 62 22 55 12

Jørgen Henningsen, Bjernemarksvej 41,
5700 Svendborg tlf. 62 22 54 17

Jens Højte Jensen, Bjerrebyvej 21,
5700 Svendborg tlf. 62 54 15 78

Regnskabsfører:

Gitte Rasmussen, Wandallsparken 31,
5700 Svendborg tlf. 62 20 16 75

Smør madpakken og tag med museumslauget på udflugt søndag den 15. september 1991

Som noget nyt er datoen for den årlige udflugt allerede fastlagt. Målet er endnu ukendt, men reservér dagen allerede nu.

Vi opfordrer alle interesserede til at melde sig til bestyrelsen i god tid. Vi har haft mange gode og indholdsrige ture, og med jeres hjælp bliver denne sikkert også en af dem.

Tag gode venner og bekendte med – alle er velkomne!

Praktiske oplysninger:

TÅSINGE SKIPPERHJEM OG FOLKEMINDESAMLING

Kirkebakken 1, Bregninge, 5700 Svendborg

Tlf. 62 22 71 44

Åbent:

15. maj - 19. juni:

Alle dage kl. 10 - 15,30

20. juni - 15. august:

Alle dage kl. 10 - 18

16. august - 31. august:

Alle dage kl. 10 - 16

TÅSINGE LOKALHISTORISKE ARKIV

Biblioteksvej 1, Landet, 5700 Svendborg

Åbent:

Tirsdag kl. 19 - 21, eller efter aftale.

(I jule- og sommerferien kun efter aftale).

Leder:

Erik Hansen, Bellisvej 9, 5700 Svendborg

Tlf. 62 22 50 02

Følgende publikationer haves til salg:

Valdemar Jensen:

Tåsinge Rundt - 128,- kr.

Søren Lolk - den mærkelige tåsingebonde, 1985. - 148,- kr.

og

Min læretid 1922-1926 hos »Langes« i Svendborg, 1988. - 30,- kr.

Tåsinge Årbog 1987, 80,- kr.

Tåsinge Årbog 1988, 85,- kr.

Tåsinge Årbog 1989, 85,- kr.

Gl. Tåsinge-kort 1822, 15,- kr.

Museer i Fyns Amt, 10,- kr.

*Elvira Madigan - Sixten Sparre 1889-1989,
plakat af kunstneren Verner Brems, 1985. - 85,- kr.*

